Françoise
GIROUD
Bernard-Henri
LÉVY

Vyrai ir moterys

STROFA

Françoise
GIROUD
Bernard-Henri
LÉVY

vyrai ir moterys

POKALBIAI

Traduit de français en lituanien par
Iš prancūzų kalbos vertė
STASĖ BANIONYTĖ

STROFA
Vilnius 2002

UDK 840-4
Gi348

Versta iš:
Françoise Giroud, Bernard-Henri Lévy. *Les hommes et les femmes.* – Paris: Olivier Orban, 1993.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme de Participation à la Publication « Oscar Milosz », bénéficie du soutien du Ministére français des Affaires Etrangàres, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel français de Vilnius

Knygos leidimą remia Prancūzijos Užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Prancūzų kultūros centras (Oskaro Milašiaus programa knygų leidybai remti)

Viršelio dailininkė Kristina Norvilaitė

© EDITIONS OLIVIER ORBAN, 1993
© Vertimas į lietuvių kalbą, Stasė Banionytė, 2002
© Strofa, 2002
ISBN 9986-751-42-X
Printed in Lithuania

TURINYS

Šios knygos idėja kilo Gilles'ui Hertzogui, ir jis ją pasakė per vienus pietus. O jei ko nors paprašytume parašyti dialogą apie vyrus ir moteris? Mūsų, leidėjų, galvos prikimštos minčių apie knygas. Nedaugelis jų išvysta dienos šviesą, nes sunkiausia įtikinti autorius. Kas mums galėtų pakalbėti apie meilę? Iškart pagalvojau apie Françoise Giroud ir Bernard'ą-Henri Lévy. Bernard'as yra mano draugas, ir dėl šio pasimatymo mudu susitarėme prieš dvidešimt metų, o Françoise Giroud visada žavėjausi skaitydamas jos raštus, todėl ir paprašiau juos sugretinti savo patirtį ir filosofiją.
Dėkoju jiems, kad sutiko imtis šio rizikingo darbo.

OLIVIER ORBAN
prancūzų leidėjas

Ši knyga gimė po keleto pokalbių, vykusių gražų vasaros mėnesį maloniame figmedžio pavėsyje.
Ji tyčia laikosi atokiai nuo aktualijų ir triukšmo kupino pasaulio, iš kurio keletui savaičių pabėgome, norėdami kartu pagalvoti apie tai, į ką išvirto vyrų ir moterų santykiai. Visų pirma, ir svarbiausia, bus kalbama apie meilę ir jos palydovus – geismą, gundymą, pavydą, neištikimybę, vedybas, atšalimą.
Kadangi mūsų požiūriai dažnai nesutampa, pokalbiai gali būti karšti. Abu vienas kitame atradome tokių savybių, apie kokias nė nenumanėme.
Sena mudviejų draugystė atlaikė išbandymus.
Tegul skaitytojai, sklaidydami šią knygą, patiria tokį malonumą, kokį patyrėme mes šitaip kalbėdamiesi ir galvodami apie tuos, kurie jau gerai nebežino, ką reiškia mylėti.

F. G.

B.-H. L.

1
APIE MOTERŲ IŠSILAISVINIMĄ KAIP PAJUOKOS OBJEKTĄ

FRANÇOISE GIROUD: Ar jūs mylite moteris, Bernard'ai?

BERNARD-HENRI LÉVY: O jūs, Françoise, ar mylite vyrus?

F. G.: Aš dievinu vyrus, jų dideles kojas bei mažas niekšybes...

B.-H. L.: Aš dievinu moteris, jų aukštus idealus bei žavingas komedijas.

F. G.: Gerai. O jei rimtai?

B.-H. L.: Jei rimtai, man atrodo, labai kvailai skamba kai kurių vyrų pasakymas: „Aš myliu moteris..."

F. G.: Jūs taip manote? Man regis, tai veikiau gero būdo požymis. Vyrai retai nusiteikę mylėti moteris. Jie jomis naudojasi, o tai visai kas kita.

B.-H. L.: Bjauriausias daiktas – tas įprotis laikyti „moteris" neapibrėžiama mase, atiduota vyrų geiduliams. Profesionalūs „mėgėjai" man visada atrodė ne tik juokingi, bet ir įtartini. Šitai patikslinęs, galiu prisipažinti, kad aš veikiau priklausau vyrams, kurie – kaip čia pasakius? – yra atidūs moterims...

F. G.: O aš jas myliu, nors jos gali būti kietos ir šaltos kaip akmenys, spygliuota viela apraizgyta širdimi.

Žiūriu į jas, stebiu, kaip jos prieš dvidešimt metų pradėjo revoliuciją, kuri smarkiai paveikė jų santykius su vyrais.

B.-H. L.: Aš taip pat jas stebiu. Tačiau nesu įsitikinęs, jog ta „revoliucija" tokia jau „smarki".

F. G.: Drįstu pasakyti, kad jau nebesu aktyvi. Gyvenu vien draugystės malonumais. Bet matau, girdžiu, konstatuoju ir pastebiu neregėtą permainą. Viskas vyksta taip, lyg moterys pirmą kartą istorijoje, galbūt nuo egiptiečių laikų, būtų nutarusios, kad jos turi teisę į laimę. François Mauriacas, kuris nemylėjo moterų, sakė: „Šiaip ar taip, jos nelaimingos. Tai jų pašaukimas". Ką gi, man rodos, jų pašaukimas pasikeitė. O nuo to viskas ir prasidėjo.

B.-H. L.: Nežinojau šitos Mauriaco frazės. Ji graži. Baisi, bet graži.

F. G.: Ji siaubinga.

B.-H. L.: Žinote, tai visa literatūros istorija. Anądien iš naujo perskaičiau (vasaros privalumai!) *Slėnio liliją**. Vargšė Anrietė de Morsof, įsimylėjusi savo Feliksą, tačiau priversta tą meilę slėpti, slapčia apie ją svajoti, o paskui išpažinti, bet jau per vėlai, jaudinančiame ir, reikia pasakyti, apgailėtiname laiške: geismas jai – kažkas klaiku, nusikalstama, truputį gėdinga.

F. G.: Labiausiai neįtikėtina, kad apie geismą ji žino tik tiek, kiek skaitė knygose! Tai tikrai savotiškas nemokšiškumas. „Draudžiama" net mintis apie laimę.

B.-H. L.: Taip. Bet dar reikėtų žinoti, ką ponia de Morsof *iš tiesų* apie tai mano.

F. G.: Turbūt tai gana gerai žinoma.

* Honoré de Balzaco romanas. *(Čia ir toliau paaiškinimai vertėjos.)*

B.-H. L.: O jei viskas buvo sudėtingiau? Jei čia slypėjo didesnis iškrypimas? Jei ji jautė klastingą malonumą, bet vis dėlto malonumą, mėtydama pėdas, vaidindama auką?

F. G.: Ji nevaidina. Ji ir *yra* auka. Tai trunka nuo neatmenamų laikų. Paskaitykite graikų – Aristotelio, Platono ir kitų kalbas: moteris laikoma „bloga“, „pavojinga“ vyrui.

B.-H. L.: Tai Pandoros mitas. Ne tik Graikijoje, bet ir šiuolaikiniame amžiuje. Moteris, dažnai labai graži, mūsų vargšėje žemėje skleidžia ydas ir ligas.

F. G.: Yra ir kitas dalykas. Visų pirma, vyras niekada negali būti tikras dėl savo tėvystės, ir to pakanka, kad pradėtų nervintis. Vadinasi, reikia užrakinti moteris namuose, kas ir buvo padaryta. Antra, įtariama, kad jos siurbia vyrų energiją, jei joms duodi valią...

B.-H. L.: Šįsyk tai ne melas. Žinoma, čia ne priežastis „užrakinti jas namuose“. Bet tiesa, kad moterys – grėsmingi padarai, jos kaip niekas kitas gali išjuokti vyrus, juos suvilioti, pakerėti, o kartais ir pražudyti. Man labai patinka mintis apie neribotą moterų galią...

F. G.: Ir vienų, ir kitų. Bet vyrai niekada nekaltinami. Tuo tarpu vyrų ėdikė – amžina personažė, tai moteris, turinti neišsenkamą gebėjimą jausti malonumą, ji prašo nelaimingąjį dar, o šis jau pavargęs ir dėl to sumišęs. Visa tai randama prakeiksmuose moterims. Vadinasi, reikia jas pririšti, pažaboti.

B.-H. L.: Klystate. Kartoju, man gana gražus vyrų sugebėjimas leistis suvedžiojamiems, pamesti galvą dėl moterų. Visi tie galingieji... Tie savimylos... Tie garbingi ir įtakingi žmonės... Atsiranda moteris, ir – triokšt! – pamatai suskilinėja, darni pusiausvyra sutrinka...

F. G.: Dar XIX amžiuje vyrai gyrėsi nežadiną žmonų juslingumo, kad būtų ramūs. Visa tai slegia dvidešimt krikščioniškosios kultūros amžių, kai visuomenėje buvo vertinamas moterų mazochizmas, kai jos buvo mokomos, kad aukojimasis yra nuostabus, kad kančia gerbtina labiau už malonumą.

B.-H. L.: Čia jūs painiojate du dalykus, brangioji Françoise. Viena vertus – miesčioniška dvasia ir šlykštoki, ištižę vyreliai, darantys viską, ką gali, kad „nepažadintų gyvenimo draugės juslingumo". Man visada atrodė toks keistas ir toks teisingas garsusis Cocteau posakis: „Visi vyrai bjaurūs..." O antra vertus – krikščioniškoji kultūra, iš tiesų teigianti, kad nebūna malonumo be tam tikros kančios, bet, sutikite, žiūrinti į tai visiškai kitomis akimis!

F. G.: Taip manote?

B.-H. L.: O kaipgi! Paimkite bet kurios šventosios gyvenimą... Bet kurią krikščionę įsimylėjėlę, nors ji ir būtų apsvaigusi nuo dolorizmo* ... Auka ar ne, bet tai visai kas kita negu Ivana Trump! Tai dirgina labiau, erotiškai dirgina labiau!

F. G.: Sutinku. Bet klausimas ne toks. Šitas mazochizmas, šitas kančios pomėgis moterims nėra prakeiksmas, nors ir dažniau sutinkamas tarp moterų negu tarp vyrų. Tačiau kultūrinių ir socialinių struktūrų svoris jį visiškai hipertrofavo, išplatino. „Kentėkite, ir turėsite kilnią sielą!"

B.-H. L.: „Kultūrinės ir socialinės struktūros" čia niekuo dėtos. Ryšys tarp malonumo ir tam tikros kančios, tarp geidulingumo ir kokios nors transo ar marinimosi

* Dolorizmas – polinkis aukštinti kančią, ypač fizinę.

formos – labai senas dalykas, einantis per ištisus amžius ir, atleiskite, man atrodo, ne be pagrindo. Ekstazė, ar ne? O kas yra ekstazė, jeigu ne skausmas? Jeigu ne atsižadėjimas? Ne susinaikinimas skausme?

F. G.: Nekalbėkime apie ekstazę. Mauriacas kitados buvo teisus. Moterims patiko būti nelaimingoms. Bet štai senosios struktūros, kartoju, iširo. Žinoma, liko tikrų mazochisčių, tačiau tam nėra pagrindo. Daugumai moterų švininis gaubtas ištirpo. Jos tiesiog ieško laimės. Ir geriau nei anuomet sugeba paprastai ir su pasimėgavimu reaguoti į gyvenimą.

B.-H. L.: Ką jūs vadinate tikromis mazochistėmis? Galbūt jus šokiruosiu, bet, jei jau sutiksime, kad galėjo būti kažkas nepakenčiama tame tūkstantmečio atsisakyme pripažinti moterų teisę į meilę, į geismą, į malonumą ir t.t., aš esu įsitikinęs, jog moterų erotiškume būtinai yra bent dalelė viso to. Ir atvirkščiai, pasaulis, kur joms būtų skirta, anot jūsų, „reaguoti paprastai", būtų daug liūdnesnis. Savaime suprantama, ir pačioms moterims.

F. G.: Tikrai vyriška mintis! Pasaulis, kuriame moterys – iškelkime tokią hipotezę – būtų laimingos, būtų liūdnas. Noriu jus paklausti: liūdnas kam? Net Freudas, kuris, Dievas mato, nebuvo feministas, niekada nerašė, kad mazochizmas yra moterų juslingumo matmuo! Man regis, tie dvidešimt amžių mums paliko vertingesnį paveldą negu „krikščioniškoji gėda", nuolatinė, žalojanti moterų kaltė. Beje, nors mums ji ir patiktų, nors ir atrodytų kupina žavesio, faktas tas, kad ji pamažėliais garuoja ir reikia išmokti gyventi su nedrausmingomis moterimis, noriu pasakyti, tokiomis, kurių mintys nedrausmingos. Nesakau, kad tai paprasta. Joms šitai irgi nėra paprasta.

B.-H. L.: Nereikėtų klausti, ar tai paprasta, svarbu žinoti, ar įmanoma. Sakote „krikščioniškoji gėda". O aš linkęs sakyti „nuodėmė". Arba blogis. Ir neužsigaukite, bet manau, kad šiame nuodėmės jausme yra kažkas neįveikiama, glaudžiai susiję su geismu ir malonumu. Tuo buvo įsitikinęs Freudas, jeigu jau jį minite. Aš iš tiesų nesuprantu, kaip galima meilės ryšiuose nepaisyti šių tamsiųjų, arba nusikalstamųjų, savybių...

F. G.: O kas nori nepaisyti?

B.-H. L.: Nori. Juk sakote, kad iš moterų galvų „garuoja" visas blogas negatyvumas, paveldėtas iš judaizmo ir krikščionybės.

F. G.: Jums nepatinka žodis „garuoja"?

B.-H. L.: Taip. Todėl, kad tai slypi sielos gelmėse. Prisipažinsiu: nemanau, jog kada nors buvau sutikęs tikrai „išsilaisvinusią" moterį, beje, ir „išsilaisvinusį" vyrą.

F. G.: Aš jus su jomis supažindinsiu.

B.-H. L.: Ne. Todėl, kad tokių nėra.

F. G.: Šiaip ar taip, jūs iškraipėte klausimą. Aš jums kalbėjau apie mazochizmą ir tvirtinu, kad didžiajai daugumai tai – įgytas būdo bruožas, kurio, beje, labai sunku atsikratyti... Sakote, nuodėmė, nusikaltimas, blogis... Skambūs žodžiai! Dėl to būkime ramūs. Nei moterys, nei vyrai nerizikuoja „išsilaisvinti" iškart. Tarp kitko, ar girdėjote, kad kinai ir kinės nežino net nuodėmės sąvokos? Tačiau jų erotinis gyvenimas gana intensyvus ir, šnekama, pakankamai rafinuotas.

B.-H. L.: Eskimai taip pat nežino, kas yra pavydas. Kai jų sniego trobelėje apsilanko atvykėlis, regis, didžiausio svetingumo ženklas – perleisti jam savo žmoną. Keista. Ir, be abejonės, juokinga. Bet nesuprantu, ką tai keičia.

F. G.: Jiems keičia daug ką. Jie nesiguldo į lovą velnio.

B.-H. L.: Taip, o mums?

F. G.: Vadinasi, kažkur yra žmonių, kurie meilės aktu išreiškia kitokius santykius negu mes. Bet tai jau kita istorija. Pasilikime nuodėmę, nusikaltimą, blogį, kurių nesugebame atsikratyti. Dar reikėtų žinoti, kur dedamas blogis ir kur – šventumas. Aš sakau, ir tai visai paprasta, kad milžiniškomis pastangomis moterys vaduojasi iš savęs. Iš ko gi daugiau vaduojamasi? Ir purtosi bent jau geros dalies kaltės, kuri nuo amžių slegia ne tik jų meilės ryšius, bet ir visą elgesį.

B.-H. L.: Ką gi, o aš sakau, ir tai taip pat labai paprasta, kad „lyg niekur nieko" iš kaltės neišsivaduojama. Žmonių giminė yra kalta. Kalta iš prigimties. Moterys taip pat...

F. G.: Maldauju, nebūkite toks vulgarus, tik jau ne jūs, ir netikėkite, kad iš savęs išsilaisvinusi moteris susyk puola lakstyti kaip kalė, kaip vyrai laksto paskui moteris.

B.-H. L.: Kas gi kalba apie lakstymą?

F. G.: Jos retai būna kolekcionierės, nors tokių ir yra. Beje, visos apklausos, kiek jomis galima pasitikėti, rodo, kad, priešingai susidariusiai nuomonei, meilės įpročiai labai mažai pasikeitė.

B.-H. L.: Matote!

F. G.: Bet, svarbiausia, išsilaisvino kalba, o drauge su ja moterys ėmė artėti prie geidulingumo ir labai trokšta, kad jis būtų sėkmingas, nesiatrofavęs. Koks skandalas!

B.-H. L.: Kartoju: kas kalba apie „atrofavusį geidulingumą", apie „kolekcionieres" ir apie moteris, kurios laksto „kaip kalės"? Jei kur nors ir esama kalės elgesio, – bet šį žodį ištarėte jūs, – tai apskritai geisme, jo siautė-

jime, žaidimuose. Nusiraminkite, sutarsime, kad vyrams ir moterims šiuo atveju klijuojama ta pati etiketė!

F. G.: Tai prekeivių reikalas. Merkantiliškas seksualinių impulsų išnaudojimas reklamoje, muzikoje ir dainose, kurios ir sukūrė šį kartais slogų klimatą. Deja, AIDS galėtų čia pateikti griežtą pataisą. Kai žaidžiama su mirtimi, žaidžiama kitaip.

B.-H. L.: Prie AIDS dar grįšime. Dabar aš nesutinku su jūsų „sėkmingu geidulingumu". Geidulingumas niekada nebūna „sėkmingas". Ir niekada nebūna „nekaltas". Jis neišsiveržia – bent jau tokia mano nuomonė – iš labai senos, mūsų širdyse giliai įsišaknijusios sampratos, draudimų, nusižengimų sampratos, neišvengiamai susijusios su gyvuliškumu. Nesuprantu, ką čia turi bendra reklama ir prekeiviai.

F. G.: Norėjau pasakyti, kad būtent prekeiviai seksą verčia vartojimo produktu, raginimu vartoti. Negali nusipirkti nė vienos rūšies kavos, kur nebūtų pavaizduota nuoga, ekstazės apimta moteris.

B.-H. L.: Tegyvuoja nuogos, ekstazės apimtos moterys! Ypač jei jų veidai kaip jūsų minėtų „išsilaisvinusiųjų"...

F. G.: Seksas ne tik egzaltuotas, norime mes to ar ne, jis yra narkotikas, grynas pasitenkinimo objektas. Šešiasdešimt aštuntųjų metų nuostata „patirti malonumą be kliūčių" tapo tam tikra bendra programa...

B.-H. L.: Prie kurios, neslėpsiu, prisidedate ir jūs... Čia esmė to, ką pasakėte apie „išsilaisvinusias" moteris.

F. G.: Visai ne! Kliūtis nešiojamės savyje, ir jos neatskiriamos nuo malonumo. Bet tvirtinti, jog kūnas niekada nebūna laimingas... Aš su jumis nesutinku, kad ir kokia melancholija jį užlietų. Pažįstu nemaža moterų, iš geidulingumo sulaukusių vien kartaus, nenumalšin-

to susijaudinimo, kurį sukėlė abejingas ar negrabus vyras, palikęs jas kamuojamas nepatenkinto geismo.

B.-H. L.: Dabar mano eilė pasakyti jums, pasakyti *joms:* supažindinsiu jus su grabesniais ir ne tokiais abejingais vyrais.

F. G.: Dar kartą paskaitykite Stendhalį, pirmąjį rašytoją, kuris atkreipė į moteris švelnų ir mizoginijos neaptemdytą žvilgsnį: „Kai kurios dorybingos moterys beveik neturi supratimo apie kūniškus malonumus, jos retai jais apdovanojamos, jei galima taip kalbėti..." Aš sakau ir laikausi savo: geidulingumas yra meilės matas, kurio, kaip ir mirties, neįmanoma apibrėžti žodžiais, bet jis yra pagrindinis gyvenimo laimės komponentas...

B.-H. L.: O kas šitai neigia?

F. G.: Kiekvienam valia ieškoti laimės susilaikyme, suvokiu, kad ją ten galima rasti. Bet rasti laimę nenusisekusiame, iškastruotame geidulingume – ne!

B.-H. L.: Garbės žodis, kalbamės lyg du kurčiai! Įsivaizduokite, aš neliaupsinu nei iškastruoto geidulingumo, nei susilaikymo. Tik sakau, – o tai tikrai visiškai kas kita, – kad šios geismo istorijos pastovesnės negu atrodo, ir mes netoli tepažengėme nuo to, ką aprašė Stendhalis.

F. G.: Laimė, ne.

B.-H. L.: Deja, taip. Kad jūs žinotumėt, kokia gausybė moterų šiandien „beveik neturi supratimo apie kūniškus malonumus". Beje, tai šansas gundytojams... Jų aukso gysla... Apie tai dar pasikalbėsime, bet jei gundytojai turi kokią galią, tai tik šią: po neva „išsilaisvinusios" ar „pražydusios" moters kauke surasti nemylimą būtybę, kuri dažniausiai tik ir laukia, kad ją tokia pripažintų...

F. G.: Ar žinote, ką kalbėjo Baudrillard'as apie moteriškąjį geidulingumą? Moteriškumo istorija anaiptol nebūtų vergovės istorija.

B.-H. L.: Tai ginčytina.

F. G.: Moterys, anot jo, toli gražu nenuskriaustos, jos visais laikais mesdavo iššūkį iš savo nepasitenkinimo gelmių, sukildavo prieš vyrų pasitenkinimą, kad jis ir tėra tik jų pasitenkinimas. Tai buvo moterų gundymo strategijos dalis, ir šiandien jos pralaimėtų visuose frontuose, reikalaudamos teisės į pasitenkinimą ir t.t.

B.-H. L.: Tai nebūtinai klaidinga. Aš irgi manau, kad iššūkio esama ir išoriškame moterų paklusnume. Ir gundymo mene jų simbolinė galia mažų mažiausiai prilygsta galiai, kuri priskiriama vyrams. Kaip tik tai turėjau galvoje, kalbėdamas apie ponią de Morsof.

F. G.: Nėra reikalo tikslinti, kad nesutinku su šia dialektika ir kad apskritai niekas man neatrodo įtartiniau už vyrų šnekas, kai jie mėgina postringauti apie moterų geidulingumą. Taip pat ir Freudas su savo garsiuoju posakiu: „Anatomija – tai likimas“.

B.-H. L.: Freudo privalumas tas, kad jis padėjo mums galutinai nusukti sprandą toms išsilaisvinimo istorijoms, seksualinio ar kokio kito išsilaisvinimo. Atleiskite, Françoise, bet aš vis grįžtu prie to paties, ir viskas, ką matau ir girdžiu, net ir šiandien skatina mane likti Freudo šalininku.

F. G.: Kokia keista Freudo interpretacija!

B.-H. L.: Septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje išsilaisvinimui buvo teikiama didelė reikšmė. Mums buvo teigiama, jog viskas pasikeis, apsivers. Pažadėta, kad išauš naujos dienos, spindintys rytmečiai, pagaliau bus išaukštinti kūnai, panaikinti tabu ir draudi-

mai. Mums buvo sakoma, jog tai bus revoliucija, didesnė už visų laikų revoliucijas. Pamačius, kad nieko nevyksta ir kad pasaulio pamatai nedreba, buvo pasakojama, jog tai iš esmės pakeis fantazijas ir pačių moterų kalbas. Tai štai, aš tuo netikiu. Ir niekada netikėjau. O dabar mažiau nei kada nors. Jei šiame reikale man reikėtų atskirti, kas pastovu ir kas permaininga, kas yra lemtingas, tamsus, amžinas elementas ir ką pakeitė papročių istorija, nėmaž nedvejodamas pabrėžčiau pirmąjį aspektą.

F. G.: Pripaistoma daug kvailysčių, bet niekada nereikia tikėti tuo, ką kažkas sako.

B.-H. L.: Žinoma. Bet tas kažkas – tai istorinis judėjimas, kuris sutelkė žmones, sukėlė viltis ir, konstatuoju, iš esmės žlugo. Ar galima parašyti šią knygą, ar *jūs* galite ją parašyti nepaklaususi, kas buvo feminizmas, kokias svajones jis sužadino, kokios buvo jo nesėkmės, aklavietės?

F. G.: Traktatas apie feminizmą, jo džiaugsmus ir vargus – kokia nuobodybė!

B.-H. L.: Man to nė sakyti nereikia!

F. G.: Žodžiu, aš anaiptol nemanau, kad feminizmas „žlugo". Palyginti jį su puoselėtomis svajonėmis, galbūt. Nors aš niekada nesvajojau, kokios gi svajonės nežlunga? Ką jūs pasakytumėte, pavyzdžiui, apie demokratijos svajones? Aš tvirtinu, kad moterys pabudo iš sąstingio, įgijo kovingumo, dinamiškumo, linksmumo, humoro, o juk anksčiau moterys buvo liūdnos. Kaip sakoma, jos nori ir pasieks savo! Net jeigu kalbame apie judėjimą, kurio tikslai kartais neaiškūs, net jei amerikietiškasis feminizmas išsigimė į neapykantos kupiną kliedesį.

B.-H. L.: Jūs kalbate apie praeitį. Tačiau tas „neapykantos kupinas feminizmas" grįžta. Būtent jis šiandien yra *politically correct** pagrindas.

F. G.: Mane domina ne feminizmo ateitis, o poros viešojo ir privataus gyvenimo ateitis.

B.-H. L.: Mane taip pat. Štai kodėl taip noriu, – ne tik porų, bet ir moterų labui, – kad būtų atsikratyta ideologijos, vadinamos „feministine".

F. G.: Tai vyrų ir moterų santykiai, tai pamąstymai, kaip juos teigiamai arba neigiamai veikia faktas, kad atsirado moterų, naujai suvokiančių save, tokių, kurių niekas neprivers grįžti į savo kiautą. Čia, jei norite, svarstomi valdžios santykiai plačiąja šio žodžio prasme. Mielai sutinku, kad tam tikras siautėjimas ir ekshibicionizmas yra tiesiog šlykštūs ir kad įžeistume žodį „laisvė", jei jį šiuo atveju vartotume.

B.-H. L.: Man šito nepriskirkite. Sakiau visai ne tai.

F. G.: Būtent tai.

B.-H. L.: Ne. Aš ne visada niekinu ekshibicionizmą ir tai, ką vadinate siautėjimu.

F. G.: Būti laisvam seksualiniu požiūriu – nereiškia nustoti gerbti save ar nešiotis tą seksualumą persimetus per petį. Tai reiškia, jeigu jau imsime vieną pavyzdį, ir ne patį blankiausią, atsieti seksualumą nuo palikuonių. Ar žinote, kiek moterų susižalojo, bijodamos, kaip sakoma, įkliūti? Ir ar tikrai manote, kad vyrų ir moterų istorijoje niekas nepasikeitė nuo tada, kai šis svarbiausias sprendimas – turėti ar neturėti vaikų – perėjo į moters rankas? Nuo tada, kai iš vyrų jis tam tikra prasme buvo atimtas?

* Politiškai korektiškas *(angl.)*.

B.-H. L.: Čia jau kitas dalykas.

F. G.: Ne. Todėl, kad čia ir yra būtent tai, ką vadinate lemtingu, tamsiu, amžinu elementu, kurį ką tik minėjote. Tai revoliucija tikrąja to žodžio prasme. Ir mes dar nepamatėme visų jos rezultatų.

B.-H. L.: Klausykite. Suprantama, aš sutinku, kad moterims galėjo labai daug reikšti malonumo atskyrimas nuo pareigos gimdyti. Ir dar labiau sutikčiau, jei iš vyrų nebūtų buvęs, kaip jūs sakote, „atimtas" tas sprendimas, bet vis tiek lieka kitas klausimas, į kurį mūšis, vadinamas „feministiniu", kaip žinote, neatsakė. Kas dedasi moterų galvose? Kaip jos įsivaizduoja savo ir kitų kūnus? Kaip žiūri į savo malonumą? Į savo geismą?

F. G.: Platus klausimas!

B.-H. L.: Ar visa tai iš tikrųjų pasikeitė? Ar revoliucija, apie kurią kalbėjote, palietė šių jautrių sričių gelmes?

F. G.: Žinoma.

B.-H. L.: Ką gi, tai pirmas tikras mudviejų nesutarimas. Sakote, „meilės papročiai" labai mažai pasikeitė, pasikeitė tik moterų kalba ir jų artėjimas prie geidulingumo. Aš manau priešingai: pasikeitė papročiai, persimainė elgesys, matyt, nebe tokios pat ir meilės pozos, strategija. Užtat moterų samprata apie visa tai nepaprastai pastovi. Moterys, jei jums patinka, elgiasi kitaip. Jos žaidžia kitaip. Bet jų vidinė kalba, jų savęs ir kitų supratimas, kartoju, iš esmės liko nepakitęs.

F. G.: Čia labai sunku kalbėti apie moteris daugiskaita. Iš kur galiu žinoti, kokia moterų vidinė kalba? Kas šitai žino? Jos niekada apie save nepasakojo. Arba labai retai, labai mažai. Viskas, kas žinoma apie jų jausmus, mintis, apie jų mechanizmą, jei jau vartosime žodį,

kurio nemėgstu, yra tai, ką vyrai joms priskyrė. Beje, kartais tiesiog genialiai, bet vis tiek. Apie Aną Kareniną pasakoja vyras, ir apie Matildą de la Mol, ir apie Emą Bovari. Teisybė, vėliau atsiras Colette ir jos „malonumai, lengvabūdiškai vadinami kūniškaisiais“, bet ji labai jau vieniša...

B.-H. L.: Ir taip, ir ne. Esama šiokių tokių darbų. Mažų darbelių. Visa bėda, kad jie nei talentu, nei išmintimi neprilygsta knygoms, kurias jūs minėjote. Šiaip ar taip, vieną dieną neišsisuksime nuo klausimo: iš tiesų, kodėl vyrams teko vargas ar privilegija pasakoti apie moterų seksualumą? Kodėl tyli moterys? Iš drovumo? Dėl nesugebėjimo? Žinok, žmogau, dėl kokio atsargumo ar išskaičiavimo jos kitiems užkrovė akivaizdžiai strateginę užduotį?

F. G.: Iškrypimas, nesugebėjimas... Nieko panašaus nematau. Kur jos būtų galėjusios kalbėti? Kam? Ar įsivaizduojate moterį, ankstesniais amžiais išdrįsusią imtis tokios temos? Išdrįsusią prisipažinti net sau pačiai? Surizikavusią apie tai rašyti? Tai būtų buvę stačiai nesuvokiama. Apie save jos niekada nieko nepasakojo. Per visą istoriją moterys buvo nebylios. Kur jau čia jos galėjo užsiminti apie seksualumą!

B.-H. L.: Paimkite, pavyzdžiui, Anaïs Nin. Jos *Dienoraštį*, savaime suprantama. Arba tą keistą erotinį romaną, kurį skaičiau seniai ir kuris vadinosi lyg ir *Kraujomaišos namai*.

F. G.: Tai jau dvidešimto amžiaus vidurys!

B.-H. L.: Būtent. O galėtum pamanyti, kad devynioliktojo. Paimkite kad ir Colette Peignot, kuri buvo Souvarine'o, Jeano Bernier, paskui Bataille'o meilužė. Paimkite tą nuostabią moterį, kuri prieš mirtį buvo Georges'o

Bataille'o mūza, jam rašant *Ponią Edvardą*, – beje, ji mirė ant jo rankų jauna ir nusilpusi. Štai išsilaisvinusios moters prototipas. Puiki revoliucionierė. Štai šiuolaikiška moteris, dalyvavusi visuose, tikrai visuose, savo epochos mūšiuose. Ir ką gi, ji parašo knygą. Tikriau, po jos mirties išspausdinami garsieji *Loros užrašai*. Tas tekstas, šiaip jau labai gražus, apie moters kūno jaudulius pasakoja terminais, neišeinančiais iš tradicinio repertuaro rėmų. Dolorizmas. Mazochizmas. Aukos pasitenkinimas. Patirtas pasitenkinimo ir mirties artumas. Visko ten yra. Visi stereotipai to, ką jūs vadinate krikščioniškuoju palikimu. Ir vėl kyla toks pat klausimas: ar tai literatūros atsilikimas? Ar žodžių nepajėgumas užčiuopti besikeičiančią tikrovę? Ar vyriškos vaizduotės poveikis (šiuo atveju Bataille'o), jaučiamas net ir tada, kai laisva moteris viešai prabyla apie savo geidulingumą? O gal, priešingai (tokia būtų mano nuomonė), nekintantys didieji simboliniai motyvai, nulemiantys moterų kalbą?

F. G.: Colette Peignot – įdomi personažė. Ištvirkusi, paniekinta, mušama vieno iš savo meilužių, kuris ją vertė nešioti šuns antkaklį, nusileidusi į pragaro gelmes, kur ieškojo dangaus... Ji buvo pakilusi daug aukščiau už dolorizmo erotiką. Šiuo atžvilgiu ją būtų galima priešpriešinti Colettei, kuriai dolorizmas buvo toks tolimas. O kad Anaïs Nin būtų aukštinusi dolorizmą, tai aš to nematau. Bet palikime literatūrą.

B.-H. L.: Niekada negalima palikti literatūros.

F. G.: Neilgam. Dabar mėginu jums pasakyti štai ką: iš tikrųjų pasikeitė paveikslas, kurį moterys apie save susikūrė. Tas virpulingas pasitikėjimas, kurio jos įgijo...

B.-H. L.: Todėl ir kalbėjau jums apie Anaïs Nin: jos tekstai stulbinamai konformistiški.

F. G.: Na ir kas? Moterys tokios pažeidžiamos, taip skuba pasislėpti už gundymo gudrybių, nes žino, jog tai visais laikais buvo jų sritis. Tikrai nemanau, kad jos būtų linkusios tos srities atsisakyti, bet vis dažniau ryžtasi įprasminti save kitaip, ne vien demonstruodamos lūpų linijas ar stirksančias krūtis. Apskritai jos nori visko ir dėl to atrodo labai dviprasmiškos.

B.-H. L.: Ir patrauklios.

F. G.: Tikriausiai. Tebėra kažkoks procentas jaunų moterų, veikiančių pagal senovinę schemą: *to catch a man,* pasigauti vyrą, kaip galima turtingesnį, net jei dėl to reikėtų iškęsti šiokį tokį pažeminimą, nuo kurio jos neapsaugotos. Bet, man regis, tai jau nebe daugumos tikslas, nors tęsėsi ilgai ir buvo dangstoma visokiais pavidalais. Net didžiausios „kekšės" svajoja... Turėti verslą, vaidinti teatre, parašyti knygą – ką aš žinau?.. Gyventi. Išreikšti save, kaip dabar sakoma. Įprasminti save kitaip, o ne per vyrą.

B.-H. L.: Čia irgi nieko nauja. Jūs ką tik minėjote *Ponią Bovari.* Yra gana juokingas Flaubert'o laiškas apie tai, ką jis taip pat vadina dvilypiu moterų charakteriu: jos svajingos ir drauge praktiškos, aistringos ir šaltakraujiškos. Jis rašo štai taip: viena vertus – „gera kasininkė", antra – „sapnų karalaitė"...

F. G.: Be abejonės. Bet pasikeitė pats svajonių pobūdis. Ponia Bovari nesvajoja įkurti nuosavos įmonėlės... Be to, čia aš kalbu apie moterų tipą, kuris bene mažiausiai pasikeitė. Mėgėjai dar turi ateitį. O dėl moterų geidulingumo, tai tirpsta nuolankumas, nuolanki kantrybė, pakantumas bendram gyvenimui, jei tas gyvenimas jas apvylė. Ar žinote, kad skyrybų dažniausiai reikalauja moterys?

B.-H. L.: Žinau vieną dalyką: tai jų prašymu ir jų labui praėjusio amžiaus pabaigoje Naquet įstatymas* iš naujo įteisino skyrybas. Šiuo metu skyrybos neginčytinai yra moterų reikalas. Beje, apie tai prirašyta krūva literatūros. Krūva *belle époque*** literatūros, kuri visąlaik sukasi apie tą pačią temą: žmona trenkia durimis ir išeina.

F. G.: Ir atsiduria gatvėje, nes neturi lėšų.

B.-H. L.: Žinoma.

F. G.: Šiandieninė statistika žiauri. Ir iškalbinga. O, tai niekada neįvyksta iš karto!.. Laikas bėga. Bet aš įsitikinusi, kad moteris, kurios kūnas laimingas, šiaip sau nesiskiria su draugu. Kartais jos lieka vienos... Tačiau joms daug sunkiau nei vyrams. Vienišas vyras, našlys ar paliktas, nenurimsta, kol nesuranda žmonos, ir dažnai tai būna bet kas. Moterys verčiau renkasi vienatvę negu „bet ką"... Kad galėtų pakęsti vyrą, jos turi bent minimaliai jį gerbti. Kiek pastebėjau, vyrams tai nebūtina.

B.-H. L.: Ar jums pačiai teko verčiau rinktis vienatvę?

F. G.: Tiesą pasakius, man tokios liūdnos alternatyvos nepasitaikė. Tarkime, man pasisekė. Šiaip ar taip, esu buvusi viena... Jaunystės metais buvau baisi vienišė, laukinė kaip meška. Vienatvę kartais sunku pakelti. Tačiau dėl to nebūtina atsižadėti minimalių ar net maksimalių reikalavimų.

B.-H. L.: Gerai. Bet nesu tikras, kad tai taisyklė.

F. G.: O taip! Taisyklė.

* Įstatymas, įteisinantis skyrybas, buvo priimtas XIX a. pabaigoje prancūzų politiko ir chemiko Alfredo Naquet (1836–1916) pastangomis.

** *Belle époque,* gražiąja epocha, vadinami pirmieji XX amžiaus metai, laikomi ypač laimingais Prancūzijai.

B.-H. L.: Tuoj pasakysite, kad bendrauju su netikusiais vyrais ir kad supažindinsite mane su tikrai išsilaisvinusiomis moterimis. Bet esu priblokštas baisaus moterų gebėjimo taikstytis su tuo, ką reikėtų vadinti viena iš seksualinės nevilties formų. Aišku, jos to nesako. Tai paslaptis. Jų paslaptis. Jos stengiasi dėtis linksmos ir už nieką pasaulyje neprisipažintų, kad iš esmės liko ponios de Bovari.

F. G.: Tai kitas dalykas.

B.-H. L.: Ne. Tai *tas pats* dalykas. Juk jos šiuolaikinės moterys. Dinamiškos. Laisvos. Žydinčios moterys laimingais angelėlių veidais, apie kurias ką tik kalbėjome. Bet kai pakasi giliau, kai žengi žingsnį, tarkim, pasitikėjimo link, išgirsti tokių keistų dalykų, taip temdančių laimingą, gražų paveikslą, kad imi jį valyti! Pažemintos moterys. Nemylimos moterys. Moterys, jaunos, gražios moterys, šaltai jums prisipažįsta, kad ištisas savaites, kartais net mėnesius, praleidžia be jokių glamonių. Tada jos nutaiso linksmą veidą. Arba įsigyja meilužį. Arba, kaip kažkada buvo sakoma, darosi kilnesnės ir paslapčia svajoja. Bet aš noriu pasakyti štai ką: jos su tuo susitaiko, ir feministinė revoliucija šioje srityje taip pat ne kažką tepakeitė. Priešingai!

F. G.: Kodėl priešingai?

B.-H. L.: Todėl, kad jos atsigriebia kitur. Jūs ir sakote, jog nuo šiol jos turi kitų variklių, kitų akstinų, ar ne? Ir tai, paradoksalu, padeda joms užmerkti akis. Taigi ir susitaikyti.

F. G.: Pasiekėme patį ginčo įkarštį. Kartoju, moterų susitaikymas, mano galva, tirpte tirpsta. Žinoma, tai nereiškia, kad visos pažemintos ar nemylimos mote-

rys skiriasi su savo vyrais. Ne visos. Bet ganėtina, kad išryškėtų naujas moterų veidas, nepakantus bendram gyvenimui, jei jis nusėtas žaizdomis.

B.-H. L.: Juo geriau. Taip. Juo geriau, jei jūsų teisybė. Bet, atvirai pasakius, jūs manęs neįtikinote.

F. G.: Kalbu ne tik apie ištekėjusias moteris. Dar yra visos tos, kurios nutraukia ryšius ir, didžiausiam draugų nustebimui, išeina, po pažastimi išsinešdamos vaikus. Bet tai dar viena problema. Ar žinote, kokias mintis man kelia mudviejų pokalbis? Ogi tai, ką rašo mano numylėtasis Stendhalis: „Vyras negali pasakyti beveik nieko protingo apie tai, kas dedasi švelnios moters širdyje". Be abejonės, jūs man atseikėsite tuo pačiu matu, jei kalbėsime apie tai, kas dedasi švelnaus vyro širdyje.

B.-H. L.: Nežinau...

F. G.: Vis dėlto aš jums nedrąsiai pasakysiu, kas dedasi švelnių jaunuolių galvose, ir tai didžiulė permaina.

B.-H. L.: Taip?

F. G.: Kitados, norėdami kas vakarą turėti savo lovoje moterį, kaip kad jaunuoliai tokiame amžiuje geidžia, jie privalėjo susikurti padėtį. „Jaunuoli, jūs vesite mano dukterį, kai susikursite padėtį". Taip buvo ne tik buržuazijos sluoksniuose. Puikus stimulas dirbti! Šiandien vaikinai savo lovose kas vakarą turi merginas arba jų neturi, bet tai nėmaž nesusiję su „padėtimi". Sakau, kad svarbiausia jaunuolių paskata dirbti dingo.

B.-H. L.: Tikras vienas daiktas: aš neįsivaizdavau, kad šiais klausimais mudviejų nuomonės tokios skirtingos. Jūsų optimizmas mane stulbina. Mano pesimizmas jus erzina. Iš principo tai neturėtų pakenkti tolesniam pokalbiui.

F. G.: Mano optimizmas? Kas jums sakė, kad aš optimistė? Permaina – ne visada pažangos sinonimas, o bet kokia pažanga turi savo tamsiąją pusę. Bet kažkas vyksta. Šitai mane žavi ir savotiškai jaudina. Iki rytojaus.

2
APIE NEGRAŽUMĄ KAIP DIDŽIAUSIĄ NETEISYBĘ

B.-H. L.: Vakar, išsiskyręs su jumis, dar kartą perskaičiau Pavesės *Dienoraštį*. Jis sako (cituoju iš atminties): „Moterys kartais išteka už vyrų dėl pinigų, bet prieš tai dažniausiai griebiasi atsargumo priemonės ir jį įsimyli“. Tai žiauru, bet gana teisinga. Ir svarbiausia, puikiai iliustruoja jūsų žodžius apie merginas, kurios ir toliau žaidžia žaidimą *to catch a man*...

F. G.: Vyras visada dėl ko nors mylimas... Tai kodėl negali būti mylimas dėl pinigų? Šiaip ar taip, tai galios ženklas. O moterys galios neniekina.

B.-H. L.: Ar ir jūs taip darote? Mėgstate galią?

F. G.: Bent jau ne tokią, kokią suteikia pinigai! Bet mane jaudina intelektinė galia, žinoma, visų pirma tada, kai ja apdovanotas ne išsigimėlis. Turiu tokią silpnybę – visada mylėjau tik gražius vyrus.

B.-H. L.: Tiesa ta, kad šitie dalykai neatsiejami. Argi ką nors mylime už tą ar už aną? O ir patys ar žinome už ką?

F. G.: Be abejonės, ne.

B.-H. L.: Tai Butoro *Permainos* personažo istorija. Jam prireikia kelionės iš Paryžiaus į Romą (ir visos knygos),

kad suprastų, jog Sesilėje myli „Romos veidą", o „be Romos ir ne Romoje" jis jos negeistų.

F. G.: Rezultatas: jo meilė dingsta. Pasiekęs kelionės tikslą, jis atsisako minties parsivežti Sesilę į Paryžių ir ją ten įkurdinti.

B.-H. L.: Tai įrodymas, jog niekada neverta kelti per daug tokio pobūdžio klausimų...

F. G.: Tiesa... Tiesos nuodėmė...

B.-H. L.: Čia visa meilės situacijų patetika (ir žavesys). Kodėl aš ją myliu? O ką ji manyje rado? Iš kur tas keistas prisirišimas? Dėl kokio nesusipratimo? Įsimylėjėliai kiekvieną syk klausinėja vienas kitą. Daro išvadas. Kažką slepia. Interpretuoja. Ir, žinoma, klysta...

F. G.: Šitiems žaidimams tikrai nėra galo. Tačiau jų griebiasi visi.

B.-H. L.: Taip pat ir jaunos merginos, geistinos dėl daugybės priežasčių: jos vis tiek klausinėja save, ar nėra mylimos dėl pinigų. Kažkada tokių pažinojau. Mačiau, kaip jos tikra to žodžio prasme gadinasi gyvenimą šito klausdamos. Moterys, nuodijančios save tokiu įtarimu, – mirusios nuo gimimo...

F. G.: Aš irgi pažinojau merginų, apnuodytų tokio įtarimo... Vargšės turtingos mergaitės! Bet yra vienas skirtumas: vyras gali didžiuotis savo pinigais, kaip ir talento pasireiškimu. Tuo tarpu turtingos merginos, apie kurias kalbate, dažniausiai yra paveldėtojos, kurios nieko nepadarė ir mano, kad jų negalima mylėti... Beje, paauksuotoje vaikystėje jos ir buvo nemylimos arba nelabai mylimos...

B.-H. L.: Sakote: „Turiu tokią silpnybę – visada mylėjau tik gražius vyrus". Ar tai reiškia, kad gundymas jums visada prasideda nuo grožio? Kad negražus vy-

ras – na, negražus, imant objektyviai, nepatrauklus, žodžiu, „neatitinkantis“ to, ką visi įsivaizduoja, kalbėdami apie grožį, – neturi ir neturėjo jokių šansų jus suvilioti?

F. G.: Jokių.

B.-H. L.: Jūs nebūtumėte galėjusi mylėti tokio kaip Raymond'as Aronas?

F. G.: Ne, nemanau.

B.-H. L.: O Sartre'as? Ar Sartre'as niekada jūsų nesužavėjo, nepakerėjo?

F. G.: Sužavėjo ir pakerėjo. Bet niekada nebūčiau norėjusi, kad jis mane paliestų. Užtat...

B.-H. L.: Maldauju! Nereikia kupletų apie protą, kuris padailina, nušviečia negražumą ir t.t. Tai per daug lengva. Pasistenkime būti nuoširdūs, ir pasakykite, ar Sartre'o negražumas tikrai buvo kliūtis vilionėms, kurias skleidė jo pokalbiai, knygos, šlovė ar dar kas nors... Kokia buvo ta kliūtis? Kokio pobūdžio?

F. G.: Taip. Tai būtų buvusi neįveikiama kliūtis artimesniems santykiams. Pažinojau kitą baisiai negražų, bet nepaprastai kerintį vyrą – Pierre'ą Lazareffą. Nedaug moterų elgėsi su juo žiauriai. Jos krito jam į glėbį kaip musės. Aš jį dievinau. Bet paliesti... Ne, su nepatraukliu žmogumi galiu užmegzti draugystę. Bet ne meilę.

B.-H. L.: Manęs nestebina jūsų žodžiai apie Lazareffą. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie Sartre'ą. Aplink jį sukosi daug moterų. Dažnai gražių... Bet juk jis buvo Sartre'as, ar ne? Tas nuostabus spinduliavimas... Ta jėga... Ar pamenate, ką jis sakė? Jeigu tapau filosofu, jeigu taip trokštu šlovės, kuri dar vėluoja, tai iš esmės dėl vienos priežasties – vilioti moteris. Ką gi, galiausiai jam tai visai neblogai pavyko. O jei jis nebūtų buvęs

filosofas? Jei nebūtų buvęs garsus? Ar negražumas nėra nepagydoma liga? Didžiausia neteisybė?

F. G.: Ne, aš taip nesakyčiau. Grožis ir kvailumas taip pat ne dovana nei vyrui, nei moteriai! Be to, gausybei žmonių negražumas – ne kliūtis geisti tiek vyro, tiek moters...

B.-H. L.: Tiesa.

F. G.: Ar kada nors mylėjote negražią moterį?

B.-H. L.: Ar mylėjau?.. Nepersūdykime...

F. G.: O ar geidėte?

B.-H. L.: Žinoma.

F. G.: Kaipgi taip?

B.-H. L.: Visi tikri mėgėjai žino: geismas – keistas daiktas. Jus gali sujaudinti balsas, siluetas, šypsena, kartais pavardė ar vardas, juosmens linkis, paveikslas, pasakyta frazė, ūmus, o kai kada visai neūmus stačiokiškumas. Ir viso to rezultatas, suma (arba atimtis) puikiausiai gali būti moteris, kuri pagal galiojančius kanonus bus laikoma baidykle.

F. G.: Baidykle? Po velnių! Aš taip toli nesitaikiau. Ar jūs jau mylėjote baidyklę?

B.-H. L.: Mano atvejis neįdomus. Tik noriu pasakyti, kad jei geismas (arba nesąmoningumas) skaičiuoja, tai ne pagal logiką, kuria tiki kvailiai. Gražios moterys? Negražios moterys? Tai tikra geismo mįslė. Tikras jo fetišizmas... Manome mylį moterį. O mylime moters dalelę, kokį nors tos moters atributą, smulkmeną, permainą. Beje, galioja ir priešinga taisyklė: tikrai geidžiama, geistina ir net miela moteris staiga nustoja patrauklumo dėl kokio žodžio, gesto, naujos detalės ir t. t.

F. G.: Žinoma. Geismas toks pat trapus, koks gali būti siautulingas.

B.-H. L.: Prisimenu vieną istoriją. Draugą, kuriam ji nutiko, pavadinsime X. Tai buvo prieš penkiolika ar šešiolika metų. Jis viešėjo pas savo meilužę anglų-normanų saloje Šozė salyne. Pas jį atvažiuoja draugas, kuris yra ir „lėbavimų bendras", o su juo – kita moteris, vyresnė, bet labai graži. Ji padaro didžiulį įspūdį X. Jis mano, kad, deja, ji jam patinka labiau negu jo draugė ir namų šeimininkė. Pietūs. Jie persimeta žvilgsniais. Rodo įvairius ženklus. Atsiranda bendrumas. Duodami migloti pažadai. Sakomos dviprasmybės. Geismas, savaime suprantama, bėgant valandoms tik didėja. Galop, X nusivylimui, ateina naktis. Abiem poroms laikas grįžti į savo kambarius, ar ne? Paskui, po valandėlės, kai jo draugė užmigo, X pagavo nenugalimas noras nueiti į kitą kambarį pažiūrėti, ar jis sapnavo, ar „anoji" tikrai pasiruošusi tesėti pažadus. Smulkmenos neturi reikšmės. Jis ten nuėjo. Ir rado ją visiškai nuogą, atsirėmusią į didelį židinį ir atsidavusią kito vyro glamonėms. Matydama, kad jis dvejoja (nederama situacija, paskutiniai, pavėluoti skrupulai dėl draugės, kuri yra jų visų šeimininkė), ji kviečia jį prieiti, ir kol tas vaikinas, dėdamasis nieko nepastebįs, toliau ją tvarko, ištaria frazę, vienintelę frazę, kurios pakanka ne tik geismui užgesinti, bet ir padaryti taip, kad daugiau niekada, jokiomis aplinkybėmis, kai jam teks vėl ją pamatyti, jo nekamuos nei prisiminimai, nei ilgesys. Ta frazė, sušnibždėta balsu, kuris, be abejonės, turėjo atrodyti gundantis, buvo tokia: „Eikš! Eikš pagaliau! Reikia naudotis proga". Pasakysite, jog šioje frazėje nėra nieko baisaus. Bet X ji buvo baisi. Mat jos banalumas, „turgaus prekiautoją" išduodantis bruožas taip nesiderino nei su jo nekantriu laukimu,

nei su tuo nuostabiu kūnu, staiga atvėrusiu visą pasaulį, kurio egzistuojant jis nė neįtarė ir kuris vis dėlto buvo tos moters pasaulis. Taigi vienintelis žodis. Keletas žodžių. Ir viskas išsisprendė. Geismas pradingo. Šitai aš vadinu atvirkštiniu fetišizmu.

F. G.: Laimė, ji tą frazę ištarė „prieš", o ne „po". X neteko dėl savęs raudonuoti.

B.-H. L.: Kodėl raudonuoti?

F. G.: Raudonuoti, kad geidė „pasinaudoti proga"...

B.-H. L.: X niekada neraudonuoja. Jis galėjo dėl to tik išbalti...

F. G.: Beje, geismas niekada nėra gėdingas... Niekas negali jo suvaldyti... Jis neapibrėžiamas gėrio ir blogio terminais...

B.-H. L.: Nežinau, kodėl papasakojau šitą istoriją.

F. G.: Mes kalbėjomės apie negražumą.

B.-H. L.: Taip. Teisybė. Gundantis negražumas. Geismo staigmenos, paradoksai, trūkčiojimai: vadinasi, tarp kitų paradoksų būna ir negražiųjų žavesys, kartais tiesiog pritrenkiantis...

F. G.: Ar galime pamėginti pažiūrėti, kaip tai vyksta ir kaip veikia?

B.-H. L.: O, tai sudėtinga!

F. G.: Pamėginkime!

B.-H. L.: Visų pirma, čia yra dalis mazochizmo: panieka sau, liguista savianalizė, atvirkštinis narcisizmas ir kt. Dalis sadizmo, kai nepatraukliam žmogui pasakai: „Tu taip pat turi žavesio! Aš tam ir esu, kad tau jį atskleisčiau!" Be to, dar laimėjimų pomėgis: priešingai negu visi mano, negražią moterį suvilioti daug sunkiau nei gražuolę.

F. G.: Tikrai?

B.-H. L.: Gražuolė prie to pripratusi. Ji sukta. Įgudusi žaisti tokius žaidimus. Žino ir gundymo triukus, ir ritualus. Ir labai greit pamatai, ar tau pavyks, ar ne. O baidyklė... Ji taip sutrinka... Taip nustemba dėl to, kas jai atsitiko... Ir svarbiausia, nepasitiki. Ima įtarinėti... Sako sau, kad čia kažkas ne taip, kad iš jos tyčiojamasi... Paskui, kai supranta, kai jau susivokia, kad jūs nejuokaujate ir kad žaidžiama taip pat rimtai, staiga susigriebia nežinanti nei to žaidimo taisyklių, nei slaptažodžių...

F. G.: Negražumas – dirgiklis, sunkinantis gundymą... Niekada apie tai nepagalvojau.

B.-H. L.: Tačiau tai elementaru, brangioji Françoise!

F. G.: Šiaip ar taip, tai ginčytina. Net labai ginčytina...

B.-H. L.: Nekalbant jau, kaip sakoma, apie „kompleksus". Tą kūną, kurį ji pernelyg gerai pažįsta... Tuos per plačius klubus... Suvytusias krūtis... Visą tą skurdumą, kuris yra jos paslaptis ir kuriuo reikės su kažkuo pasidalyti... Ar ji jūsų taip pat geidžia? Ar miršta iš noro pasiduoti gundymui, nušluoti visus skrupulus? Jos geismas ne toks stiprus ir ne toks neįveikiamas, kad pastūmėtų peržengti ribą. Štai kodėl sakau, kad dažnai sunkiau „įtikinti" gražuolių ratui nepriklausančią moterį negu tą, kuri atitinka visus kanonus ir normas.

F. G.: Taip elgiasi vyrai. Moterų atžvilgiu tai neteisinga. Gražų, arba, tikriau tariant, įpratusį prie dėmesio, vyrą suvilioti sunkiau negu baisutį, kurį moterys niekina. Tokie tiesiog tirpsta.

B.-H. L.: Nežinau, ar vyrai taip elgiasi...

F. G.: Elgiasi, dar ir kaip...

B.-H. L.: Jei man reikėtų gretinti, tai gretinčiau juos su tais XVIII amžiaus ištvirkėliais, kurie ieškojo

pavojingiausių, rizikingiausių malonumų ir nusprendė, jog toks yra – suvilioti „koketę".

F. G.: Taip, jie sakydavo „pakabinti koketę". Pirma, buvo dorybingos, kitaip tariant, atsargios, laukinės moterys. Antra – „koketės", matyt, lengvabūdiškesnės. Vadinasi, buvo priešingai, ar ne? Sunkiausia būdavo „pakabinti" koketę.

B.-H. L.: Taip. Iš esmės galėtume teigti, kad mūsų amžiuje nebeliko kokečių. Ir kad šiandien tikras ištvirkėlio žygdarbis, puikus pasiekimas – suvilioti nedailią moterį.

F. G.: Taip jau yra.

B.-H. L.: Vis dėlto su viena sąlyga. Mano draugui X tai buvo beveik moralinis imperatyvas. Niekada „neslėpti" savo negražių moterų. Priešingai, jas priimti. Elgtis kaip su karalienėmis. Jis buvo dailučių moterų mėgėjas, bet kai netyčia įsimylėdavo baidyklę, elgdavosi elegantiškai ir žaisdavo iki galo.

F. G.: Ta „nepraleistos progos" istorija galėjo nutikti moteriai ir taip pat ją atšaldyti. Bet, man regis, gundymuose yra šioks toks skirtumas. Moterys nori įsitikinti, kad jei įsigeis, tai ir gaus. Bet joms nebūtinas „karo grobis". Bent jau ne visada.

B.-H. L.: Vyrams taip pat.

F. G.: Prisimenate Baudelaire'ą: „O, tave būčiau mylėjęs! O, tu šitai žinojai..." Vyras gali gražiai apgailestauti. Užtat neįsivaizduoju, kad jis pultų gundyti moterį, neturėdamas aiškaus noro žaisti žaidimą ligi galo. Lygiai taip dauguma moterų siaubingai mėgsta šokti, kitaip tariant, kurstyti geismą. Dauguma vyrų tuo baisisi: sukeltas ir nepatenkintas geismas varo jiems neviltį. Ar aš klystu?

B.-H. L.: Nelygu kada. Puikiai suprantu, jog vyras veikia tokiu „režimu". Gundymas šiaip sau. Be jokio pagrindo. Reprezentacijos ir geismo žaismė. Begaliniai veidrodžiai. Bet mes prie to dar grįšime. Kol čia esame, nenorėčiau baigti šios negražumo istorijos.

F. G.: Mudu neatrasime nieko nauja: pasaulis neteisingas, Dievas sukūrė panterą ir žiurkę, rožę ir dilgėlę, alyvą ir pienę. Sakysite, pienė nesuvokia, kaip ji niekinama. Baidyklės, tikros baidyklės, kenčia, ir tai klaiku... iš tiesų.

B.-H. L.: Ne tik klaiku... Ir ne tik kenčia... Svarbiausia žinoti, ar negražumas mūsų visuomenėse netampa didžiausia bausme. Gary visada taip sakydavo. Teigdavo, kad gyvename ne vartotojiškose, o provokacinėse visuomenėse. Ir pridurdavo, jog iš visų provokacijų nepriimtiniausia – negražumas.

F. G.: Ši nelygybė man atrodo skaudžiausia ne geismo srityje, nes daugelis negražių vyrų ir moterų, laimė, yra mylimi. „Gražu ne tai, kas gražu, o kas patinka", – sako patarlė. Skaudžiausia ji socialinėje plotmėje... Tai ostrakizmas, kai, pavyzdžiui, žmogus ieško darbo ir „negražiai atrodo", tai vaikų žiaurumas, nes jie nemėgsta baidyklių, tai kančia, kuriai save pasmerkia moterys, o šiandien ir daugelis vyrų, norėdami suliesėti, mat visuomenė netoleruoja storulių, o kiti tuo tarpu gali kimšti šokoladą...

B.-H. L.: Tai *irgi* geismo sritis. Jūs, kaip ir aš, žinote, ar ne, kad viskas baigiasi geismo srityje... Tiek vyrai, tiek moterys veltui prieštarautų: iš tiesų jie tik apie tai ir tegalvoja!

F. G.: Suprantama. Bet ką žmogus sako, kai jo dantys balti ir nepriekaištingi, kai kūnas lieknas ir vikrus, oda

lygi ir plaukai blizga, kaip reikalauja grožio kanonai? Jis sako, kad rūpinasi savimi, yra disciplinuotas, moka išgauti iš savęs naudos, prisižiūri... Tokių kalbų nereikia praleisti pro ausis, jos ne vien apie grynąjį grožį, kuris, beje, labai retas.

B.-H. L.: Aš sakau – didžiausia *bausmė*. Ir turiu galvoje, jog gyvename tokiu metu, kai negražumas yra vienas iš pagrindinių tabu. Anksčiau buvo seksas, bet tai baigėsi jau seniai. Buvo mirtis, bet ji irgi nustojo buvusi tabu (pažiūrėkite pernykštį Hervé Guibert'o filmą, kur jis įrašė paskutines savo gyvenimo akimirkas). Ką gi, lieka negražumas. Negražus reginys. Lieka negražaus kūno paveikslas, o negražus kūnas, kartoju, tampa tuo, ko reginių visuomenė nemėgsta vaizduoti.

F. G.: Užmirštate, jog viduramžiais negražūs žmonės buvo laikomi velnio vaikais. Taigi mes nieko neišradome...

B.-H. L.: Pasiklausykime. Apsidairykime aplinkui. Šį kartą pažiūrėkime, ką sako reklamos ir pardavėjai. Kalbu ne vien apie baltus dantis, įdegusius kūnus, grožio, sveikatos diktatūrą ir kitką (daug būtų galima pasakyti ir apie naująją „higieną"). Kalbu apie faktą, keliantį kur kas didesnį nerimą: mes gyvename visuomenėse, kur sakoma viskas, rodoma viskas, kur beveik viskas verčiama prekyba ir reginiu, tačiau tam yra ribos, ir tos ribos – negražumas.

F. G.: Reikalai truputį sudėtingesni. Pavyzdžiui, televizijoje, mūsų vitrinoje, negražių žmonių – pulkai. Nenoriu nieko užgauti, minėdama vardus, tačiau negalima sakyti, kad visi žurnalistai būtų adoniai*! Jei

* Adonis – gražuolis Kipro karaliaus Kinyro sūnus, Veneros mylimasis, paverstas gėle.

kalbama apie vyrą, jam atleidžiama viskas. Riebalai, raukšlės, atsirandanti plikė... Ir reklamoje yra visokių vyrų. Jei kalbėsime apie moteris, tai jau visai kas kita. Čia galioja tabu. Moteris *privalo būti graži,* ar bent jau maloni pažiūrėti. Pirmajame kanale yra puiki žurnalistė, kurios balsą dažnai girdime, bet ji pati beveik niekada nerodoma, nes yra stora, per daug stora.

B.-H. L.: Mes visi to ostrakizmo šalininkai. Štai ir jūs...

F. G.: Taip, prisipažįstu, man taip pat labiau patinka žiūrėti į dailias, lieknas moteris minkštais plaukais. Negražumo tabu tebėra nuožmus, taip pat ir amžiaus tabu... Bet būtent televizija, man regis, mėgina padaryti jį ne tokį tironišką. Kad ir kokios žavingos būtų žurnalistės, – o tokių vis daugiau, – jos jau nebe *pin-up**: dirbdamos, kartais labai sunkiomis sąlygomis, jos būna be šukuosenų, neišsilakavusios, neišsipusčiusios. Ir atrodo ne kaip idealūs modeliai, į kuriuos reikia būti panašioms. Tai puiku. Reikalai krypsta į gerąją pusę.

B.-H. L.: Šešiasdešimt aštuntųjų metų gegužės mėnesį, – ar gal vėliau, jau gerai nepamenu, – buvo laikraštis, kurio lozungas skelbė: „Išvaduoti negražiuosius". Žinoma, tai buvo kvaila. Skystas terorizmas. Apskritai imant, tai reiškė, kad negražumas – buržuazinė sąvoka, susijusi su kapitalistine ideologija, vadinasi, jos reikia atsikratyti. Kaip? Geidžiant baidyklių. Taip, taip, metodiškai pratinantis geisti negražių moterų ar vyrų. Idėja buvo tokia: tikram revoliucijos kariui tai taip pat privalu, kaip ir kovoti, pavyzdžiui, su darbu prie konvejerio. Visa tai buvo idiotiška. Bet šiame idiotizme būta nekvailos intuicijos: kad čia, šioje negražumo istorijoje,

* Specialiai pabrėžiančios seksualumą *(angl.).*

esama pasiskirstymo, deja, lemtingo ir ne tokio sąlygiško, kaip teigiama.

F. G.: Jūsų mintys – tai maištas prieš esminę žmogiškųjų būtybių nelygybę, jei iškelsime hipotezę, kad visos socialinės nelygybės jau panaikintos... Pasikartosiu, bet šitos kalbos adresuojamos Dievui. Dar sykį pacituosiu Stendhalį: „Vienintelis Dievo pasiteisinimas tas, kad jo nėra".

B.-H. L.: Šitaip nutiko ir Mirabeau, subjaurotam raupų ir keikusiam dangų – arba tai, kas jį atstoja, – kad gimė negražus, nepatrauklus, pabaisiškas ir drauge buvo apdovanotas ne tik jautria, bet ir viliokiška, į meilę linkusia siela. Tebūnie prakeiktas Dievas, – šaukė jis, – kad Alkibiado* sielą įdėjo į Filokteto** kūną. Tai baisiausia nelaimė. Neregėtas pažeminimas. Turiu gražiai sudėto vyro jausmų, aistrų, polėkių, dorybių, o visam tam patenkinti – šis išsigimėlio kūnas... Kažką panašaus galėjo jausti ir Stendhalis, ar ne?

F. G.: Taip, kartais jis sakydavo, kad nemyli savęs, kad jis sau negražus, bet ne su tokia neapykanta. Mirabeau, regis, buvo atstumiantis, jo atvejis išskirtinis. Bet žinote... Niekas arba beveik niekas nėra patenkintas savo išvaizda. Net gražiausios moterys skaudžiai išgyvena dėl netobulumų, įsitikinusios, jog visi tik ir spokso į tą ar aną mažytį trūkumą, kuris joms atrodo milžiniškas... Išskyrus keletą narcizišką būtybių, beprotiškai įsimylėjusių save. Žmonės dažniausiai nelaimin-

* Alkibiadas (apie 450-404 m. pr. Kr.) – Atėnų politinis veikėjas, karvedys, Sokrato mokinys. Dažnai keitė politinę orientaciją.

** Filoktetas – vienas iš Trojos žygio dalyvių, Heraklio draugas, paveldėjęs jo lanką ir strėles. Vykstantį į Troją Filoktetą įgėlė gyvatė, ir nuo to atsiradusi opa baisiai dvokė.

gi savo kailyje: štai kodėl jiems taip reikia, kad juos kažkas nuramintų, kitaip tariant, kad jie kažką sugundytų.

B.-H. L.: Ar jūs save mylite?

F. G.: Ne. Nekenčiu žiūrėti į save senstančią, ir tai normalu. Senti bjauru. Bet prieš keletą metų buvau gerai psichoanalitiškai ištyrinėta. Iš tų tyrinėjimų išmokau meno gyventi santarvėje su savimi... Kiek tai įmanoma.

B.-H. L.: Pirmajame savo romane sugalvojau naujoką gundytoją, kuriam, savaime suprantama, svarbiausias buvo užkariavimas. Jis mąstė taip: manevrų kare, koks yra šis užkariavimo žygis, apsupties strategijoje, kurios jam kaskart reikia griebtis ir kur visų pirma būtina išmušti priešą iš vėžių, pirmiausia reikia surasti ydą, mažytį žavų netobulumą, kuris juk ir yra spraga šarvuose. Pastebėjus trūkumą, mūšis pusiau laimėtas. Trūkumas visada yra, sako jis. Mat moterų narcisizmas – beribis.

F. G.: Jis tikrai paplitęs, tačiau labai nevienodai. Kai kurios moterys gali ištisas valandas save stebėti, savimi rūpintis, dailintis, kvėpintis, šukuotis, degintis saulėje, matuotis vieną suknelę, paskui kitą, ir taip ištisas valandas... Kalbu apie nekalčiausius narcisizmo pasireiškimus. Bet nuo jo neapsaugoti ir vyrai, nors vyrams jis ir ne taip akivaizdžiai pasireiškia, ne taip glaudžiai siejasi su kūnu... Dar mane stulbina tai, kad šiandieninių vyrų, lygiai kaip ir moterų, neapleidžia mintis apie senatvę.

B.-H. L.: Jūs taip manote? O aš labai skubu pasenti...

F. G.: Manau. Net jei senatvė ateis truputį vėliau. Tarkime, po penkiasdešimties metų... Jie jau dabar rūpinasi, kaip išsaugoti plokščią pilvą!

B.-H. L.: Aš to nepastebėjau. Veikiau priešingai, man susidarė įspūdis, jog metų klausimas tebėra didžiausia pagrindinė vyrų ir moterų nelygybė...

F. G.: Jei norite pasakyti, kad tokių pat metų moteris atrodo senesnė už vyrą, tai teisybė. Bet aš nepritariu įsigalėjusiai nuomonei ir manau, kad moterys lengviau nei vyrai susitaiko su senatve.

B.-H. L.: Kad susitaiko – tai viena. Bet požiūris į jas – visai kas kita. O požiūris į senstančias moteris yra baisus.

F. G.: Kai sensti, pakanka jau vien savo požiūrio. Coco Chanel, kai kažkas nusistebėjo, kad ji, tokia garsi, tokia turtinga, sensta be vyro, ištarė šiuos baisius žodžius: „Senis – koks siaubas, jaunikliis – kokia gėda!"

B.-H. L.: Baigdamas visas šias grožio ir bjaurumo istorijas pasakysiu, jog yra riba tam, ką mes aptariame: tai žmonių gebėjimas sutramdyti, pažaboti, prisijaukinti savo veidą ar kūną. Tokią reikšmę turi garsusis posakis: „Nuo keturiasdešimties metų vyras (arba moteris) pasidaro atsakingas už savo veidą..."

F. G.: Manau, jog tai Degas žodžiai, ir tiksliai jie skamba taip: „Nuo keturiasdešimties metų turi tokį snukį, kokio nusipelnei".

B.-H. L.: Nesvarbu, kieno šis posakis. Jo prasmė tokia, kad žmogus pripranta prie veido, o pratindamasis jį kuria, net jei ir klastoja. Tam klastojimui atsispiria mažai negražiųjų. Juk tikra sėkmė ištinka daugelį moterų, apie kurias sakoma: „Žiūrėk tu man! Metams bėgant ji susitvarkė, sendama išgražėjo..."

F. G.: Galima prisijaukinti kūną, tačiau negalima prisijaukinti veido, net ir išlyginus raukšles arba pataisius nosį... Veidas nušviestas mūsų dieviškųjų savybių atspindžio... o drauge, žinoma, ir kitokių savybių, kurias iš pradžių pridengia ankstyvoji jaunystė ir jos žavesys.

Bet vos ji praeina, veide įsirašo, o netrukus ir įsirėžia viskas, ir nežinau nė vieno peizažo, kuris prilygtų žmogaus veidui, sumodeliuotam vidinės šviesos. Ne, žmogus neprisijaukina veido. Jis jį nešioja. Blogiausiu atveju – pakenčia.

B.-H. L.: Aš, aišku, nekalbu apie raukšlių lyginimą ir kitokius pataisymus. Kalbu apie partiją, kurią lošiame su ta dieviškąja ar nedieviškąja savo puse – veidu. Suprantama, žmogus jį nešioja. Pakenčia. Bet tai vis dėlto nėra lemtis. Na, nevisiškai. Yra veidų, kurie iš tiesų nepakenčiami. Arba kurie netinka prie kūno. Arba nesiderina, tarkime, su balsu.

F. G.: Šlubuojantys veidai?

B.-H. L.: Kažkas panašaus. Tame pačiame veide būna bruožų – antakių lankai, šypsena, akių spindesys ar dar kas nors, – kurie tartum kariauja vieni su kitais. Vadinasi, karas. Pasipriešinimas. Tada žmogus visą gyvenimą mėgina surankioti išsibarsčiusias savo esybės dalis. Jam tai nepavyksta, aš sutinku. Atkakliausiai „snukį" stengiasi suvaldyti tie, kuriems jis dažnai iškrečia pikčiausių pokštų, – tai tikriausiai irgi tiesa (kad ir Malraux, to protingumo ir savitvardos maniako, trūkčiojimai). Bet esmė vis dėlto tokia: cituodamas Léviną, pasakyčiau, jog žmogui *taip pat* būdinga stoti į keistą mūšį, norint sutramdyti, nugalėti, prisijaukinti veidą. Jei bent kiek pasiseka, jis nustoja buvęs tuo nekenčiamu arba nei šiokiu, nei tokiu daiktu. Nustoja buvęs tuo augliu, tuo maištininku. Ar reikia pridurti, kad tai nė mąž nesumenkina akivaizdaus grožio, kurį įgauna metų ir vidinės šviesos sumodeliuotas veidas?

F. G.: Keista, bet aš nejaučiu tos ypatingos kovos, nesantarvės su savimi, nors kartais ir būdavo įspūdis,

jog „susikūriau“ veidą. Tačiau jūs, be abejonės, teisus, ir ši kova priskirtina niekada nenumalšintam žmonijos troškimui siekti harmonijos. Tiek su savimi, tiek su kitais.

B.-H. L.: Prisipažinsiu, aš taip toli nežiūrėjau! Juoba kad, būsiu atviras, nejaučiu neapykantos nedermei. Nei grimasoms. Tikroms grimasoms. Toms, kurios, anot Baudelaire'o, meta iššūkį pasauliui. Iki rytojaus?

3
APIE NUBLANKUSIĄ MEILĖS JAUSMO IŠRAIŠKĄ

F. G.: Šiandien norėčiau su jumis pasikalbėti apie meilę. Ne apie geismą, ne apie seksualumą. Ne, apie meilę. Apie meilės jausmą.

B.-H. L.: Tikrai? Manote, apie tuos dalykus galima taip paprastai kalbėti? Taip aiškiai juos atskirti?

F. G.: Atskirti seksualumą nuo jausmo – žinoma. Galima aistringai mylėti platoniškai. Ką pasakytumėte apie portugalų vienuolę*? Apie princesę de Klev**?

B.-H. L.: Teisybė, *Princesėje de Klev* nėra „sekso". Bent jau aiškaus. Bet argi ten nėra kitokio sekso? Argi nėra kitų būdų be jo apsieiti? Argi, pavyzdžiui, romano herojė mirtinai negeidžia savo Nemuro, ir grynai kūniškai? Šitai tolygu teiginiui, kad didžiosios mistikės tebuvo tyros sielos, nekankinamos kūno jaudulių. Arba kad Berninio ekstazes sukėlė ne erotiškumas. Kiekvienam sava religija, ar ne? Netikiu platoniška meile.

F. G.: Dėl to prie jūsų nekibsiu. Žinoma, viskas erotiška, net misticizmas. Bet kažkas vis dėlto vadinama

* Gabrielio-Josepho de Lavergne de Guilleragues'o *Portugališkų laiškų, išverstų į prancūzų kalbą* herojė.

** Marie-Madeleine Lafayette romano *Princesė de Klev* herojė.

jausmo vardu, ar ne? Tame kažkame esama ir kito dalyko, ne vien sekso? Esama kito dalyko, kurio gali nejausti žmonės, šiaip jau mokantys „gerai dulkintis“, atleiskite už žodį, bet jūs mane privertėte jį ištarti. Apie šį jausmą ir noriu pasikalbėti.

B.-H. L.: Tai senas ginčas. Pavyzdžiui, siurrealistų ir Georges'o Bataille'o ginčas (tam tikra prasme jie pasakė viską). Siurrealistai tiki ta jūsų platoniška meile. Jie ja tiki, nes yra „idealistai“. O būti idealistui – tai reikalauti tam tikros jausmų autonomijos, kuri būtų jų sfera, jų gravitacijos laukas, taigi jie puikiausiai galėtų išgyventi be kūniškosios aistros. Bataille'is jiems atsako: „Jokiu būdu! Autonomijos nėra! Nėra „kilnių“ sielų, kurios skrajotų virš kūno! Tikriau sakant, sielos kilnėja, taip, jos nuolat kelia galvas į dangų ir į saulę, bet kojos (Bataille'is sako „kojos nykštys“, jo tekstas, beje, taip ir vadinasi – *Kojos nykštys*) klimpsta purve, atmatose, bjauriausiose šiukšlėse. Būtent todėl, – daro išvadą jis, – todėl, kad tikiu žmogumi, kuris vaikšto nuo idealo prie šiukšlių, kad nesuprantu jausmų, kurie išsiverstų be šiukšlinųjų savybių, man atrodo juokingas jūsų polinkis į stebuklus, į jausmus iš didžiosios raidės ir apskritai į platonišką meilę“. Aš nesu Bataille'o fanatikas. Beje, kaip ir šiukšlinųjų meilės savybių. Bet vis dėlto tikiu, kad čia jis buvo teisus...

F. G.: Argi negalima pasakyti paprasčiau, kad žmonės sugeba sublimuoti savo impulsus? Kaip daro, pavyzdžiui, mistikai... Kodėl gi šito nepavadinus idealizavimu? Bet šis terminas netikslus ir iškreipia pokalbį. Platoniškoje meilėje kaip tik ir pasireiškia seksualinio impulso sublimacija. Aš ir toliau tvirtai tikiu, jog tokia

meilė gali egzistuoti, – mūsų dienomis, be abejonės, vis rečiau, nes visus apsėdęs seksas.

B.-H. L.: Ką gi, o aš ir toliau tvirtai tikiu, kad platoniška meilė – paistalai. Meilė *niekada* nebūna platoniška. *Neįmanoma* mylėti moters, karštai netrokštant jos kūno.

F. G.: Aš tikiu tyrų jausmų galia, tikiu, kad jie gali sukelti ekstazę, neviltį ir įvairių tarpinių būsenų. Žodžiu, atleiskite, bet aš tikiu meile. Tikiu, kad ji yra, veriamai švelni ir klaikiai žiauri. Įrodymas: kai jos nebelieka, tai, kas kitados mylimame žmoguje jums buvo kerai, pradeda erzinti. Lemputė, spinduliavusi šviesą, virsta dulkėto stiklo gabalu. O geismas dar gali būti. Na taip, atleiskite, meilė yra.

B.-H. L.: Neatsiprašinėkite. Aš ja taip pat tikiu.

F. G.: Štai kur gera naujiena.

B.-H. L.: Mudu kalbame ne apie tą patį dalyką. Platoniška meile – netikiu. Tiesiog meile – tikiu.

F. G.: Iš esmės mane labiausiai stulbina tai, kad meilės jausmas nebereiškiamas. Nebedainuojamos dainos apie meilę, neberašomi meilės laiškai, meilės romanai... Kur šiandien pasidėjo Verteris? Kas, nebijodamas pasirodyti juokingas, išdrįstų rašyti: „Ji mane myli, ji mane myli! Man ant lūpų dar dega šventa ugnis, srautu besiliejanti nuo jos lūpų, o mano širdyje – nauji liepsningi malonumai..."

B.-H. L.: Laimė, niekas...

F. G.: Matote! Net nesu tikra, ar drįstama artumo valandėlę ištarti paprastus ir švelnius meilės žodžius...

B.-H. L.: Čia jūs, ko gero, smarkiai perdedate.

F. G.: Viskas vyksta taip, tarsi meilės jausmo išraiška būtų nuslopinta, paslėpta, tarsi tai būtų kažkas nepadoraus, kaip kad kitados buvo nekalbama apie seksualumą.

Nepadoru – tai tam tikra prasme perkelta, kaip labai gerai pasakė Barthes'as, nuo seksualumo į jausmingumą. Seksualumas visiems tik ir sukasi ant liežuvio, ir apie kokį nors žmogų ramiai sakoma: „Jis turi seksualumo problemų..." Bet burną nusiplikytum, jei ištartum: „Jis nelaimingas, nes myli be atsako..." Neregėtas kūnų begėdiškumas keistai gretinasi su drovėjimusi tarti žodžius. Kaip paaiškinti šį reiškinį?

B.-H. L.: Kartoju: ar esate tikra dėl to, ką sakote? Žinau, tai Barthes'o mintis. Be abejonės, ji buvo teisinga Barthes'o laikais. Neužmirškime, nuo tada praėjo daugiau nei penkiolika metų. Tai buvo „viskas seksui" era. Seksualumas su visokiais padažais. Toje epochoje žmonės sakydavo: „Viskas seksas", maždaug tokiu pat tonu (ir tai iš esmės turėjo tą pačią reikšmę), kokiu būtų sakę: „Viskas politika". Ir aišku, kad *Meilės diskurso fragmentai* tokioje aplinkoje buvo sveikintina reakcija. Bet dabar? Argi vis dar tebetūpčiojame toje pat vietoje? Argi laikai nepasikeitė?

F. G.: Šiuo požiūriu, taip. Libido emancipacijos periodas, kaip sako Lipovetsky's *Pareigų prieblandoje,* baigėsi, kai teisė į seksualumą faktiškai buvo pripažinta. Dabar jau ne senamadiška būti nekaltam, ištikimam ar susilaikančiam. Tačiau toks elgesys yra tartum savisauga, tartum užsisklendimas.

B.-H. L.: Savisauga ar ne, bet tokie jau esame...

F. G.: Taip. Tik pornografijos ir kitokių telekomunikacijų rinka dar niekada taip neklestėjo. Ar žinote, kad Vokietijoje ketvirtadalis pornografijos vartotojų – moterys? Ne, aš iš tiesų manau, kad pasiekėme minimalų meilės kalbos lygį. Ir argi ne reikšminga tai, kad nėra meilės dainų, tos populiarios visuomenės išraiškos?

B.-H. L.: Ne, nemanau.

F. G.: Pavyzdžiui, kas drįsta pasisakyti pavyduliaująs? Pavydas – tai atgyvena. Kas drįstų derinti žodį „meilė" su žodžiu „amžina"? Nors meilė tokia karšta, jog, atrodo, truks ilgai, nors jos kerai slapčia skatina galvoti, kad taip, žinoma, šįkart tai jau amžinai, manau, niekas daugiau nedrįsta ištarti „žodžių šiam jausmui išreikšti". Paprasčiausiai pasakyti: „Aš tave myliu".

B.-H. L.: Prie pavydo dar grįšime. Pavydas – atskira tema. Kaip, beje, ir ta meilės trukmė. O kol kas man kliūva jūsų mintys apie sekso apsėstą visuomenę, kurioje nebėra vietos meilės išraiškai. Keista. Bet man susidaro priešingas įspūdis.

F. G.: Ir vis dėlto...

B.-H. L.: Žinoma, būta to meilės draudimo, to drovėjimosi tarti žodžius, kaip jūs sakote. Bet aš manau, kad žmonės susigriebė ir viskas pakrypo kita linkme. Ką jūs sakote? Kad pornografijos vartotojos Vokietijoje – moterys? Ką gi. O aš žinau, jog tokio miesto kaip Paryžius veidas pasikeitė ir tapo kitoks nei prieš dvidešimt metų. Buvo barų. Specializuotų viešbučių. Pasimatymo namų, kurių adresai būdavo perdavinėjami iš lūpų į lūpas. Ištisi kvartalai, skirti malonumams. Aišku, visa tai nedingo. Bet pasidarė ne tokie veiklūs kaip kitados. Ne tokie šlykštūs. Tarsi žmonės būtų tapę išmintingi, labai išmintingi, ir visoje aplinkoje būtų neįtikėtinai nukritęs erotinis potencialas ir prasidėjęs grįžimas prie elegijos.

F. G.: Visai ne!

B.-H. L.: Žinoma, taip. Jūs kalbate, pavyzdžiui, apie dainas. Gerai. Teisybė, aš apie jas nieką teišmanau. Ir bijau lepteleti kvailystę, jei paprieštarausiu, kad meilės

dainos sugrįžta. Bet pažvelkite į literatūrą. Ar verčiau į prastesniąją literatūrą, nes ji dažnai dar reikšmingesnė. Vardų neminėsime, sutarta? Bet suprantate, ką turiu galvoje. Visos tos vargšės „princesės de Klev“. Visi tie riterių neoromanai. Jie tiesiog persunkti jausmais. „Aš tave myliu“ pilna kiekviename puslapyje. Tai velniškai naivu. Saldu. Truputį kvaila. Arba paimkite kiną. Ir jūs, ir aš vienodai domėjomės kinu. Ar jums nesusidarė įspūdis, kad ir čia jausmai vėl įsiplieskė? Taip, buvo savotiškas užtemimas, o paskui jie vėl nušvito...

F. G.: Apie dainas nereikia nė išmanyti... Pakanka įjungti radiją... Iš kur ištraukėte, kad meilės dainos sugrįžta? Julienas Clercas yra pasakęs: „Dainoje niekada neištarti ‚aš tave myliu‘ tapo garbės klausimu“. Ir net prastesnioji literatūra... Jausmų žanre iš tiesų dar yra pastovus debitas – klientai. Bet kokio jie amžiaus? Be to, vien moterys. Dėl kino, tai kur tas didysis šių metų filmas apie meilę? Pastarųjų metų? O jei koks ir būtų sukurtas, pamatytumėt, tai būtų istorinis, kostiumų filmas! Nesakau, kad meilės nėra tame, kas rašoma arba kas statoma. Tik sakau, kad apie ją nebekalbama, lyg jos būtų gėdijamasi, lyg patirti stiprius jausmus ir juos parodyti būtų silpnybė.

B.-H. L.: Štai kas. O aš sakau, kad ratas pajudėjo ir viskas vyksta taip, tarsi mūsų visuomenė, pavargusi nuo sekso ir naujų prakeiksmų, vėl linktų prie tikrųjų jausmo vertybių.

F. G.: Jei atvirai, nematau jokio linkimo į tikrąsias jausmo vertybes. Ar galite pateikti pavyzdį?

B.-H. L.: AIDS. Iš pradžių neskubėjau to pripažinti. Visos tos anketos apie metus, kai atsirado AIDS, apie gyvenimą sergant AIDS, apie naują seksualinį elgesį ir

kitką mane baisiai nervino. Bet dabar pradedu manyti, jog tai tikras posūkis.

F. G.: Šioje ligoje matau kitą dalyką, bet jis patvirtina jūsų teiginį. Užuot sueities metu beveik anonimiškai naudojęsis partneriu kaip daiktu, naudotojas būna beveik priverstas dėl jo nerimauti: kas jis, iš kur atėjo, gal jis užsikrėtęs? Daiktas tam tikra prasme tampa asmeniu. Tai svarbu. Taip, teisybė, čia posūkis, galima sakyti, tragiškas posūkis, bet jis neišvengiamai atsispindės įsimylėjėlių elgesyje.

B.-H. L.: Veikiausiai taip ir prasidėjo šis judėjimas, šis grįžimas, apie kurį kalbu. Ta nauja baimė. Įtarimas. Tie būgštavimai partnerio akyse. Sklandantis prakeiksmas. Nepatikimi kūnai. Abejotini kūnai. Vienų vienišumas. Kitų paranoja. Visi tie žmonės užaugę su geidulių pomėgiu, laisvės religija, – ir staiga jie pajunta, kad spąstai užsidarė. Tie „įpročiai“, kurių, šnekama, vėl griebėsi meilužiai. Šitai vadinama „atsargumo priemonėmis“, ar ne?.. Sugrįžo meilė su atsargumo priemonėmis... Jau sakiau, manęs tai per daug nepalietė. Bet klausausi, kas dedasi aplink mane. Ir esu priverstas pripažinti, kad regresija milžiniška. Žmonijos istorijoje niekada nebuvo taip toli pažengta atgal. Niekada nebuvo puoselėjama tiek svajonių – iliuzijų? – apie kūnų, geismo sužydėjimą. Ir niekada nebuvo grįžta prie tokios brutalios lazdos, prie tokio grėsmingo perspėjimo laikytis tvarkos...

F. G.: Taip. Tarp piliulės ir AIDS atsiradimo buvo savotiški nuostabūs skliaustai... Ir jie negailestingai užsidaro. Mane tai liečia, nes turiu vaikaičių ir drebu dėl jų... Narkotikai ir AIDS. Beje, narkotikai veda prie AIDS... Aš tikrai drebu.

B.-H. L.: Aš taip pat turiu vaikų, kuriuos branginu labiau už viską pasaulyje. Bet...

F. G.: Kodėl AIDS išaugo laisvės soduose lyg nuodinga gėlė? Lyg iš pasalų tykanti nelaimė, naikinanti per daug gausią populiaciją? Ar Dievo rykštė, grąžinanti dorovinę tvarką, kaip kai kas nedvejodamas skelbia? Gal į šitą „kodėl" nėra atsakymo. Bet jeigu jau jo reikia, aš renkuosi pirmąjį. Iki AIDS buvo sifilis. Galbūt ne toks grėsmingas, bet vis dėlto... Jis niekada nepriverte žmonių tramdyti geismus...

B.-H. L.: Taip. Sifilis tikrai ne toks grėsmingas. Ir ne taip pat suvokiamas. Sutinku, jis siejo seksą su mirtimi. Ir su klaida. Ir su nusikaltimu. Kaip ir AIDS atveju, net nuo menkiausių glamonių galėjai susitepti, apsinuodyti, numirti. Tačiau mirštama buvo ne taip greitai. O svarbiausia, žmonės manė, jog nuo to nemirštama. Pažiūrėkite į Baudelaire'ą. Į jo susirašinėjimą su Poulet Malassis. Jis tikėjo pasveiksiąs. Tikėjo ligi paskutinės akimirkos. Nebuvo tų lemtingų, tų žiauriai lemtingų ypatybių, kokias turi AIDS.

F. G.: Sifilis nebuvo tiek išgarsintas žiniasklaidos, kaip šiandien sakoma... Apie jį nebuvo kalbama, jis buvo slepiamas. Bet kiek sugriauta gyvenimų, kiek būta kraupių mirčių... Ir sifilio egzistavimas, baisus pavojus užsikrėsti, kiek žinoma, nėmaž nepakeitė seksualinio „vartojimo". Kaip kad daugiau nei dešimt tūkstančių žuvusiųjų keliuose per metus nesumažina automobilių judėjimo. Vis dėlto jūs teisus, lemtingas AIDS pobūdis akivaizdus. Ar jis paskatins keisti papročius? Ar sukels didžiulį, paralyžiuojantį siaubą? Ar atneš ką nors kita, o ne vien naują rinką angliškiems prezervatyvams? Atrodo, jūs tuo tikite. Tačiau kol kas sekso vartotojai

itin įniršę. Tartum iš jų būtų buvusi pavogta viena teisė. Bet kažkas tikrai keičiasi atsitiktiniuose lytiniuose santykiuose. Atsirado baimė. Gal iš jos gims naujasis puritonizmas.

B.-H. L.: Tikra tik viena: kad išsisėmė seksualinio nekaltumo tema ir išsisklaidė jo mitas. Sakote, Dievo rykštė? Iš pasalų tykanti nelaimė? Nei viena, nei kita. Priešingai, tai akivaizdžiausias ženklas, arba priminimas, kad meilė gali būti linksma, geidulingumas – džiugus, dviejų kūnų susitikimas – jausmų ir proto šventė, kad kiekvienoje glamonėje esama kerų. Pabrėžiu, jog kaip tik tai sakiau užvakar. Būtent tai. Ir turėdamas galvoje šį teiginį, atkakliai tvirtinu: nėra nekaltos meilės.

F. G.: Kartoju, jog tikra ir tai, kad dar nematau prielaidų jūsų naujajam puritonizmui. Beje, Prancūzijoje niekada nebus puritonizmo. Drįstu sakyti: laimė. Teisybė, tarp labai jaunų žmonių pastebimas šioks toks pasišlykštėjimas viskuo, kas susiję su seksu, galbūt net susigrąžinta tam tikra pagarba sau ir naujas jausmų subtilumas. Tai optimistinė hipotezė. Antra, mes matome... kaip čia pasakius... geismo atoslūgį... Beje, ne vien seksualinio, bet ir visokio kitokio geismo atoslūgį. Tartum visi būtų praradę apetitą. Man regis, dabar vyksta kažkas panašaus.

B.-H. L.: Na štai. Aš sutinku. Jūsų žodžiai labai teisingi.

F. G.: Pasitaiko...

B.-H. L.: Vis dėto pridursiu dar šį tą. Jūs sakėte: „Prancūzijoje niekada nebus puritonizmo..."

F. G.: Sakiau niekada. Palikite mums bent jau tai.

B.-H. L.: Čia aš su jumis nesutinku. Argi mes taip pat neturėjome savo Viktorijos epochos?

F. G.: Negalima nė lyginti, net juodžiausiais XIX amžiaus metais. Prancūzai myli gyvenimą.

B.-H. L.: Jūs ir vėl man atrodote didelė optimistė. Mac-Mahonas... Dorovinė drausmė... Šventoji Širdis... Visas tas laikotarpis, per kurį, kaip buvo sakoma...

F. G.: Aš kalbu apie puritonizmą. Būtent apie puritonizmą. Ir tikiu, kad jis nesuderinamas su gyvenimo pomėgiu, būdingu prancūzams.

B.-H. L.: Tai, atleiskite, tipinė klišė. Nesuprantu, kodėl prancūzai galėtų turėti išskirtinį pašaukimą mėgautis gyvenimu.

F. G.: Todėl, kad taip sako jų istorija.

B.-H. L.: Gerai. Tebūnie. Negaišime tam ištisos valandos. Jūs mane klausėte, kokie buvo šių ar pastarųjų metų filmai apie meilę. Atsakau: visi. Beveik visi. Pradedant *Pont-Neuf meilužiais* ir baigiant *Mėlynąja bedugne*. Pradedant Bessonu ir Beinexu ir baigiant Rochant'u. Nekalbu jau apie Rohmerą, kuris, kaip jūs žinote, tik apie tai ir pasakoja, net jei ir pakyla į visai kitą lygį... Dėl amerikiečių, tai žiūrėkite. Kai jie kuria erotinį filmą, išeina *Esminis instinktas,* kuris, pirma, yra prastas filmas, o antra, kelia pasipiktinimą.

F. G.: *Pont-Neuf meilužiai,* vienintelė tikra meilės istorija iš to, ką išvardijote, patyrė nesėkmę, o *Esminis instinktas* turėjo neregėtą pasisekimą, taip pat ir Prancūzijoje. Žmonės bėga žiūrėti *Meilužio,* tos madingos pornografinės juostos. Bet tai jau kitas dalykas. Aš ir toliau manau, kad šita jausmų afazijos rūšis egzistuoja, kad jų išraiška slopinama. Ir klausiu savęs štai ko: ar tai tik žodžių trūkumas, ar nusilpo pats meilės jausmas? Ar išseko aistra? Ar meilė dabar būna mažesnė?

B.-H. L.: Toks filmas kaip Cyrilo Collard'o *Laukinės naktys...*

F. G.: Jame meilė tikrai išreiškiama žodžiais, net išrėkiama, bet neįprastame, liguistame ir „kietame" biseksualumo kontekste...

B.-H. L.: Tai gražus filmas.

F. G.: Kalbu ne apie tai.

B.-H. L.: Dėl *Esminio instinkto,* nesakau, kad filmas buvo nevykęs, sakau, kad jis sukėlė skandalą. O tai rodo, jog ir JAV, ir pas mus grįžta puritonizmas. Kitais žodžiais tariant, aš įsitikinęs, vis tiek įsitikinęs, jog prasideda atoslūgis, visuotinis erotikos naikinimas. Su labai simptomiškais požymiais, jei jau kalbame apie kiną.

F. G.: Kokiais?

B.-H. L.: Pavyzdžiui, kūnai. Jau vien kūnų vaizdavimas. Esama įvairių būdų kūnams vaizduoti. Yra erotinis būdas, yra higieninis būdas. Yra mėsingas kūnas, yra raumeningas kūnas. Yra jaudinantis kūnas, yra sveikas, geros formos kūnas, toks, apie kurį sakoma, kad kas rytą daro mankštą ir dukart per dieną valgo jogurtą.

F. G.: Jane Fondos sindromas... Užmirštate privalomą natūralių skaidulų vartojimą...

B.-H. L.: Taigi. Vis dažniau laikomasi dietos. Ir sekso, jo visagalybės, jo diktatūros ir viso kito demonstravimas jau seniai tėra apgaulė, išorė.

F. G.: Aš to ir neneigiu.

B.-H. L.: Sakote, slūgsta meilės jausmas. Arba, tikriau, jo išraiška. O aš sakau, kad mažėja erotizmas. Ar bent jo intensyvumas. Pagaliau gal mes abu teisūs. Gal abu reiškiniai susiję, abu atoslūgiai priklauso vienas nuo kito... Juk viskas susipynę... Tegul geismas visada vaikšto abiem kojomis, jei galima taip pasakyti...

F. G.: Gal tokiam žodiniam susilaikymui yra priežastis. Tai gyvenimo ilgumas. Noriu pasakyti, jog didėjantis skyrybų skaičius pakeitė turėtą supratimą apie praktines, konkrečias žinias, kurias įgyjame per meilės, ryšio, vedybų „gyvavimo laiką“. Kad ir kaip žavėtumės Partneriu, kad ir kokie būtume tikri dėl savo ir dėl Partnerio jausmų, kažkur galvoje, pasąmonės kertelėje suvokiame, jog tai ne „visam gyvenimui“. Bent jau suprantame, kad mus supantys žmonės tai žino ir galvoja: „Kiek laiko tai truks?“ O kai mylime, ypač pirmą kartą, tokios mintys siutina...

B.-H. L.: Aš manau, kad nežinome nieko. Niekada nieko. Jei žinotume, būtų kur kas paprasčiau...

F. G.: Kas šiandien tuokdamasis širdies gilumoje nežino, kad skyrybos – ne šunims? Taigi žmogus nebus toks juokingas ir nelinksniuos žodžių „meilė“ ir „amžina“. Blogiausiu atveju jis kliausis likimu, kalbėdamas apie meilę kaip apie kažką nelabai svarbaus, su ta pašaipėle, taip būdinga šiuolaikiniams santykiams. Žmonės nebetiki niekuo, tad į ką jie būtų panašūs, jei tikėtų meile!

B.-H. L.: Vadinasi, tai savotiškas išprusimas... Arba įtarimo propedeutika... Taip... Aš į šitai žiūriu visiškai kitaip... Čia reikėtų kelti kitokią hipotezę: mes stovime ant didelės permainos, esminės metamorfozės slenksčio... Šiaip ar taip, tai, ką vadiname meile, buvo ne visada ir pasireiškė ne tokiomis pačiomis formomis. Taigi nuo dabar ligi tol, kol ji dings, kol pereisime prie kitų dalykų, tikrai kitų...

F. G.: Šį kartą galime kalbėti apie permainą! Argi sakysite, kad meilė nebėra „svarbiausias dalykas gyvenime“, tokia išbuvusi... – kiek? – daugiau nei tris amžius!

B.-H. L.: „...Svarbiausias, arba vienintelis dalykas..."

F. G.: Taip. Ir vėl Stendhalis...

B.-H. L.: Nežinau. Taip ir knieti pasakyti, kad meilė lieka svarbi. Bent jau man. Aš tikrai priklausau tai kartai, kuri, net ir kūrusi literatūrą, užsiiminėjusi politika ir kitkuo, net dalyvavusi savo epochos mūšiuose, siekiuose, niekada neužmiršo Sartre'o žodžių, kuriuos užvakar citavome: kad ir koks svarbus būtų lošimas, kad ir kokie protingi ir rimti būtume mes, vis tiek vadovaujamės troškimu suvilioti moterį... Ar šitai tinka ir kitiems? Vėlesniajai kartai? Aš linkęs manyti, jog taip. Neturiu tikrų faktų, kad galėčiau palyginti, bet esu linkęs manyti, jog taip.

F. G.: Tokia buvo ir manoji karta. Vyrai buvo stačiai pamišę dėl moterų. Ar ir dabar taip yra? Greičiausiai, bet viskas daug laisviau, grubiau, tam tikra prasme garbingiau... Man regis, dingo visas jausmų apvalkalas, prie kurio moterys buvo pripratusios. Iš tiesmuko sekso jos reikalauja mažiau apsimetinėjimų, melo, maskuočių. Ir galbūt gailisi to, kas apsimetinėjimuose buvo civilizuota...

B.-H. L.: Esu tikras, kad moterys, dauguma moterų, iš tiesų buvo pripratusios prie gundymo ritualų. O dėl vyrų... Dėl vyrų gerai nežinau... Jų yra dvi kategorijos... Dvi kategorijos, apie kurias anądien kalbėjote... Tie, kurie myli moteris, kurie jas tikrai myli ir, jei prasidėtų visuotinė meilės ir jos taisyklių defliacija, jie jų labai ilgėtųsi, ir kiti... Tiems „kitiems" sekasi puikiai. Tegyvuoja viskas, kas „palengvina" gundymo procedūras! Tegyvuoja vilionių tiesa! Tegyvuoja greiti santykiai! Skaidrumas! Tegyvuoja paviršutiniškas, nepadailintas pagyrūnų ir pasipūtėlių politikų seksualumas...

F. G.: Politikai... Vargšai... Daugumą jų su moterimis sieja apgailėtini ryšiai, nes jos dažniausiai atstoja tvarstį, aprišantį jų nesėkmių žaizdas. Man sekasi blogai? Mane sutriuškino? Greičiau duokite šen moterį, kuri pasakytų, kad aš gražiausias ir protingiausias, nuramintų bent jau dėl pajėgumo, kurį jos garbei pademonstruosiu... Gerai bus bet kokia moteris, kuri tik pasitaikys po ranka, o tokių visada sukiojasi aplinkui... Politika – sunkus amatas, juos reikia suprasti...

B.-H. L.: Reikalas tas, kad moterys prie jų limpa. Ir nebūtinai bet kokios, kaip jūs sakote... Nebūtinai tos, kurios pasitaiko po ranka...

F. G.: Nežinau, ką turite galvoje... Bet jei atvirai, tai dažniausiai jie nesitaiko labai aukštai... Nesileidžia į tikrus užkariavimo žygius... Nėra laiko. Jie susirenka tai, kas lieka. O kaip jau sakėme pokalbio pradžioje, moterys mėgsta galią, išorinius galios ženklus, kurių visada daugiau ar mažiau turi politikai.

B.-H. L.: Yra viena išimtis, tai Mitterrand'as. Nors ir nesu didelis jo gerbėjas, tikrai manau, kad jis – išimtis. Aišku, aš nežinau, kokie jo reikalai. Bet prisimenu kitados vykusį pokalbį su vyru, kuris tikrai mylėjo moteris ir labai jomis domėjosi. Beje, dar ir dabar... Neišduosiu dabarties paslapčių. Juoba kad jų ir neturiu... Bet pamenu nesenus laikus, kai išėjo Sollers'o knyga *Moterys*. Stovėjau su Sollers'u Sen Žermeno bulvaro ir Šventųjų Tėvų gatvės kampe. Buvome ką tik papietavę. Jau ruošėmės atsisveikinti. Pamatėme ateinant Mitterrand'ą su Pelat ir, atrodo, Dumas. Mitterrand'as sustojo. Valandėlę paplepėjo. Papriekaištavo man, kad „neužsuku jo aplankyti“. Susigriebė nepažįstąs Sollers'o. Truputį pasikalbėjome apie politiką. Apie komunistus. Bendrą

programą. Įsikarščiavęs Sollers'as išdėstė savo koncepciją apie intelektualo ir valdžios santykius. Mitterrand'as pasakė, jog tema per daug svarbi, kad ją būtų galima išspręsti čia, ant šaligatvio, ir pakvietė mus „kurią dieną" papietauti ir pratęsti pokalbį. Rytoj, jau rytoj (tam, kas pažįsta Mitterrand'ą, tai rekordas!) gavome kvietimą. Po keleto dienų (ir vėl rekordas!) buvo surengti pietūs. Kaip manote, apie ką mes tada kalbėjomės? Apie komunistus? Bendrą programą? Apie Prancūziją? Apie pasaulį? Apie rašytojų, valdžios ir kitokius santykius? Kurgi ne! Tądien Mitterrand'o galvoje sukosi tik viena mintis. Jį domino tik vienas dalykas. Jis norėjo žinoti, kas yra Ketė, Luiza, Debora, Bernadeta, Prezidentė, taip, visų pirma Prezidentė, – žodžiu, Sollers'o romano moteriškieji personažai. Tam jis mus ir pasikvietė. Tai buvo vienintelis pietų tikslas. Jis norėjo gauti knygos „raktus", bet taip ir negavo. Maxas Gallo, dalyvavęs suėjime, netikėjo savo ausimis. Jis labai stengėsi nukreipti pokalbį rimtesnėmis ar bent jau kilnesnėmis temomis. Pamėgino prabilti apie politiką. Apie literatūrą „apskritai". Viskas veltui! Pietūs baigėsi vėlai. Tačiau tądien prezidentas gilinosi tik į vieną mokslą (ir kokį mokslą!): į mūsų nagrinėjamą mokslą – vyrų ir moterų santykius...

F. G.: Nė kiek neabejoju, kad šiuo klausimu jis neblogai pasikaustęs. Bet man atrodytų labai nediskretiška staiga pradėti lįsti į jo asmeninį gyvenimą, kad ir ką mudu apie jį žinotume.

B.-H. L.: Savaime suprantama.

F. G.: Tarkime, nes niekam ne paslaptis, kad jis iš tiesų mylėjo moteris ir kad drauge su politika jos buvo didysis jo gyvenimo pomėgis.

B.-H. L.: Jo asmeninis gyvenimas ne toks svarbus. Čia pasireiškia, – o šitai mane ir domina, – meilės ir politikos santykio tipas, kuris yra ne toks dažnas ir gana simpatiškas.

F. G.: O! Tai nėra reta, nors Mitterrand'as ir buvo olimpinis čempionas... Bet sakykite... kodėl palankiai kalbame apie vyrą, mylintį moteris, ir ne taip pat kalbame apie moterį, mylinčią vyrus? Kodėl moteriškoji „mergišiaus" giminė yra „pasileidėlė"?

B.-H. L.: Ar prisimenate tą Huysmans'o personažą, kuris nori suvilioti gražuolę, parsiveda ją namo, sustyguoja visą mizansceną, griebiasi vyliaus, vaidina patenkintą savimi, demonstruoja ištisą vyriškumo arsenalą, o paskui persimaino, kai moteris suaktyvėja ir parodo menkutį – labai jau menkutį – ketinimą perimti iniciatyvą į savo rankas. Ji virsta prakeikta moterim. Sijonuotu velniu. Jei gerai prisimenu, ji nusiveda jį į raganų susirinkimą. Ką gi, štai toks pavyzdys. Tai konstanta. Tegul tik moteris parodo „mėgstanti šitai", tegul tik parodo išgyvenanti meilę kitaip, o ne nuolankiai ir pasyviai, kaip norėtų jai paliepti kai kurie vyrai, ir tampa ne tik „pasileidėle", bet ir „kekše"...

F. G.: Huysmans'as buvo keistokas. Numanu, kad toks elgesys kyla iš poreikio būti „šeimininku". Aš jums pasakojau apie tą ypatingą tipą, „vyrus mylinčias moteris" – juk yra sakoma „moteris mylintys vyrai". Tos moterys dažnai būna žavingos ir linksmos, nes dovanoja sau daug gražaus laiko, bet jų reputacija baisi. Jos niekinamos, tai faktas.

B.-H. L.: Ar galime grįžti prie to, ką sakėte? Prie tos kalbų apie meilę evoliucijos... Nuosmukio... Ir minties, jūsų minties, jog žmonės mažiau kalba apie

meilę todėl, kad staiga ėmė nepasitikėti: gyvenimas ilgėja, jie žino sutiksią kitų moterų, kitų vyrų, žino, kad šis nuotykis tikriausiai nebus paskutinis. Todėl nestato savęs pajuokai ir negretina žodžio „meilė“ su „amžina“...

F. G.: Taigi.

B.-H. L.: Gerai pagalvojęs, nežinau, ar visiškai su tuo sutinku.

F. G.: Ne?

B.-H. L.: Ne. Todėl, kad tikiu tik žinojimu, perspėjimu, išprusimu, tikiu tik patirtimi (tiek savo, tiek kitų), darančia įtaką aistros mechanizmui. Ar „žinojimas“, „informatorių turėjimas“ trukdo rasistams būti rasistais? Komunistams – komunistais? Fanatikams – fanatikais? Sakysite, keistas palyginimas. Ne toks jau ir keistas. Juk meilė – irgi paklydimas. Tai tam tikra manija, arba aistra. Ir nemanau, kad tą aistrą galėtų apšviesti „supratimas“, „sveikas protas“.

F. G.: Aš sujaudinta. Protas niekada neapšviečia aistros. Tuomet gal reikia galvoti, kaip jūs neseniai siūlėte, kad pati meilė atsitraukė, kai tapome „necivilizuoti“, kai grįžtame prie brutalaus, grynojo, laukinio geismo, kuriam nereikia žodžių.

B.-H. L.: Aš sakiau ne taip. „Grynas, laukinis geismas“ jau būtų gerai...

F. G.: Tai ką jūs sakėte? Kad meilė gali užgesti pati, nes ji buvo ne visada? Bet *Giesmių giesmė,* šiaip ar taip... neblogas daiktas!

B.-H. L.: *Giesmių giesmėje* gražu tai, kad niekada nežinai, ar kalbama apie žmogiškąją, ar apie dieviškąją meilę. Tie patys žodžiai. Tos pačios temos. Šiandien pasakytume: tos pačios fantazijos. Erotas ir Agapė, kūniškoji

meilė ir aukščiausioji meilė, indeksuotos viena pagal kitą, priderintos viena prie kitos.

F. G.: „Mano mylimasis visas spindi
visas saulėje įdegęs, –
Jį pažinsi tarp dešimties tūkstančių.
Jo galva – gryno aukso,
plaukai garbanoti,
juodi kaip varnas."*

B.-H. L.: Na štai. Ką gi, gal kaip tik tai ir dingo: dviejų tvarkų persipynimas, šios dvi meilės, palaikančios viena kitą...

F. G.: Nejau pažįstame tik pasaulietiškosios meilės matmenis? Taip... Tai mūsų laikų ženklas, nebežinome, kur dėti šventus dalykus... Visa tai mane truputį liūdina. Iki rytojaus.

B.-H. L.: Iki rytojaus, Françoise. Šis klausimas platus. Šįvakar mes į jį neatsakysime.

* Gg 5, 10–11, Antano Rubšio vert.

4

APIE PAVYDĄ, GLAUDŽIAI SUSIJUSĮ SU MEILE

B.-H. L.: Atsiprašau, aš truputį pavėlavau. Buvome pradėję kalbėti apie pavydą. Ir perėjome prie kitų dalykų.

F. G.: Taip. Koks jūsų Zodiako ženklas?

B.-H. L.: Zodiako ženklas? Hm... Absoliučiai nesidomiu savo Zodiako ženklu...

F. G.: Dvyniai nepripažįsta pavydo. Bent jau taip sako išmanantys žmonės. Laimingieji Dvyniai...

B.-H. L.: Ką gi. Tikriausiai aš ne Dvynys.

F. G.: Kalbėkime rimtai. Pasikeitė nors vienas dalykas – pavydas. Ar veikiau mes jį kitaip patiriame...

B.-H. L.: Tikrai? Šito taip pat nežinau... Netikiu, kad visa tai būtų smarkiai pasikeitę.

F. G.: Pasikeitę. Kitados pavydas buvo savaime suprantamas daiktas. Pavyduolis ar pavyduolė derinosi prie įsimylėjėlio ar įsimylėjėlės paveikslo. Šiandien į pavydą žiūrime kreiva akimi. Tai senamadiška, niekinga. Bet vis dėlto...

B.-H. L.: Žinoma.

F. G.: Vadinasi, žmogus kenčia ne vien dėl to, kad pavydi, bet ir dėl to, kad yra niekingas. Kenčia dėl patiriamos kančios.

B.-H. L.: Jau La Rochefoucauld sakė, kad pavydas – tai liga, ir ši liga sukelianti marą, pasiutimą bei gangreną.

F. G.: Ir kas iš to?

B.-H. L.: Ogi tas, kad tokia pavydo diskvalifikacija prasidėjo ne vakar. Nuo tada, kai atsirado įsimylėjėlių, atsirado ir pavydo. Nuo tada, kai atsirado pavyduolių, jie neprisipažįsta pavydį.

F. G.: Kitados žmonės raudodavo, siautėdavo, rėkdavo, šaudydavo revolveriu, pasmaugdavo žmoną kaip Otelas...

B.-H. L.: Rėkiama visais laikais. Siautėjama taip pat ne mažiau. Ir dar likę vyrų, kurie pasitaikius progai tampa filosofais ir pasmaugia žmoną...

F. G.: Dabar beveik nebėra nusikaltimų, padarytų dėl aistros... Šitai kažką reiškia! Pažaliavęs iš pavydo žmogus toks pat žiaurus kaip ir anksčiau, bet dabar, man regis, jis labiau tramdo audringus to žiaurumo proveržius...

B.-H. L.: Keista. Bet viskas man atrodo tikrai tikrai ne taip.

F. G.: Taip! Daugiau niekas neberašo kaip Heine: „Pasakyk, o mano širdies meile, kodėl mane palikai?“ Jeigu pavydi, tau negera, kaip kad būtų negera, jei dvoktų iš burnos... Be to, žmonės nebeverkia. Ar pastebėjote, kad žmonės nebeverkia? Tai palyginti naujas reiškinys. Nežinau, kada jis prasidėjo, bet Goethės laikais jie verkė baisiai daug.

B.-H. L.: Goethės laikais, pasakysiu jums, jie verkė be paliovos. Verkė dėl lakštingalos mirties, dėl gražaus peizažo, dėl laimėto ar pralaimėto mūšio, žvilgsnio, reginio, sėkmingai surimuotos eilutės, teatro pjesės – taigi, be viso to, ir dėl mylimos moters išdavystės... Kitaip

tariant, tai nieko neįrodo: žmonės verkia mažiau, bet tai nereiškia, kad jie pasidarė ne tokie pavydūs.

F. G.: Ne tokie pavydūs tikrai nepasidarė. Ir moterys ne mažiau pavydžios. Aš to niekada neneigiau. Žinote, pavydas kyla iš vaikystės gelmių. Pirmiausia jis atsiranda tarp brolių ir seserų. O kadangi jums nuolat kartojama, kad pavyduliauti – blogai, pavydas niekada ir nenuslopinamas. Aš tik sakau, jog šiandien iš pavydo kenčiama gal dar labiau, nes jį reikia slėpti. Ar jūs kada nors pavydėjote? Noriu pasakyti, tikrai pavydėjote. Kalbu ne apie probėgšmais patirtą susierzinimą, kurį sukėlė perdėtas dailios draugės dėmesys, per pietus parodytas gražiam plepiui. Ar pavydėjote pagrįstai, bent jau manydamas, jog turite pagrindo?..

B.-H. L.: Pavydui būdinga atsirasti be pagrindo. Jam tinka bet koks pagrindas. Nėra gero ar blogo pagrindo, tikro ar netikro pavydo. Paprasčiausiai yra pavyduolis, kuris griebiasi bet kokio ženklo, bet kokios dingsties, įrodymo ar priežasties savo kliedesių pastatui paremti...

F. G.: Gerai. O jūs? Ar esate pavydėjęs?

B.-H. L.: Nežinau, ar šis klausimas labai įdomus.

F. G.: Dar ir koks įdomus!

B.-H. L.: Tarkime, aš kaip visi žmonės. Nekenčiu pavydo. Žinau, jog tai bjauri aistra. Bet būsiu atviras: taip, pavydėjau ir pavydžiu.

F. G.: Gerai.

B.-H. L.: Beje, pridursiu, kad dažniausiai pavyduliauju dėl to, ką jūs pavadintumėte nerealiomis arba nepagrįstomis priežastimis. Juk mudu apie tai ir kalbame, ar ne? Čia nėra svarių ar ne tokių svarių priežasčių. Tikri pavyduoliai iš pažiūros neturi jokio racionalaus pagrindo

pavyduliauti. Bet pavyduliauja, ir tiek. Šiaip sau. Tai tikra pražūtis. Nuodai. Jie jais apsinuodija.

F. G.: Papasakosiu vieną pavydo istoriją. Man buvo šešiolika, beprotiškai mylėjau trisdešimtmetį vyrą, ta meilė persmelkė mane visą. Beje, jis buvo itin „mielas". Aš su juo dirbau, jis mane labai mėgo, juokėsi iš manęs, laikė tarsi jaunesne sesute, šiek tiek linkusia į kraujomaišą, rodė švelnų dėmesį... Paskui vieną vakarą mano akivaizdoje susižinojo telefono numerį Berlyne. Berlyne, aš dar prisimenu. Ir ėmė kalbėtis su mano pažįstama moterimi, aktore, užvedė vieną tų nesibaigiančių pokalbių, pradėjo šnibždėtis, kaip šnibždasi meilužiai naktį... Prireikė keleto minučių, kol supratau... O tada, pagauta įniršio, čiupau ten stovėjusią vazą ir trenkiau į žemę, kur ji pažiro šukėmis... Jis nutraukė pokalbį ir tarė: „Užmiršau, kad tu čia..." Paskui vėl ėmė kalbėtis. Pasijutau tokia pažeminta, tarsi nuplikyta, ir taip sugėdinta, kad daugiau niekad o niekad neleidau prasiveržti pavydui. Ir niekad gyvenime nedariau to, kas vadinama scenomis, dėl jokios priežasties.

B.-H. L.: Ar tai ir yra ta širdį apraizgiusi spygliuota viela, apie kurią anądien kalbėjote? Pavydą taip sunku sutramdyti... Jis tokia neatskiriama meilės dalis... Taip jai būdingas...

F. G.: Vis dėlto yra natūrų, daugiau ar mažiau linkusių į pavydą, daugiau ar mažiau įtarių.

B.-H. L.: Laimė, ne visos moterys fedros*.

F. G.: Ir ne visi vyrai alcestai**.

* Fedra – Atėnų karaliaus Tesėjo žmona. Jos nusikalstama aistra posūniui Hipolitui tapo daugelio tragedijų tema.

** Alcestas – pagrindinis Molière'o komedijos *Mizantropas* personažas.

B.-H. L.: Bet pavydas pavydu ir lieka.

F. G.: Kai kurie vyrai gali išvesti jus iš proto. Pažinojau patologišką pavyduolį, kuris šiaip jau buvo dvasingiausias žmogus pasaulyje. Įpuolęs į pavydo transą, tapdavo kvailas ir vulgarus. Taip, vulgarus. Tie jo kaltinimai, tariami pastebėjimai. Jam viskas buvo pretekstas – žodis, šypsena, aikštis, nauja suknelė. Tas vyras mielai būtų uždaręs mane į stalčių ir išsitraukęs tik tada, kai pats būtų norėjęs: jis turėjo įžūlumo man taip pasakyti. Betgi čia meilės įrodymai, teigė jis man, meilės įrodymai! Galop mečiau jį ir jo įrodymus. Pavydo drama ta, kad juo labiau jautiesi saugomas, šnipinėjamas, juo labiau dūsti ir juo labiau maga duoti pagrindo įtarinėjimams. Taip jau gėdingai susiklosto aplinkybės.

B.-H. L.: Tai priklauso nuo žmogaus. Pavydo objektas į pavydą gali reaguoti dvejopai. Pavydas jam iš tiesų gali atrodyti dusinantis. Bet čia jis taip pat gali matyti (ir šiuo požiūriu „jūsų“ pavyduolis neklydo) meilės įrodymą ar bent ženklą. Yra moterų, laukiančių šio ženklo. Kai kurios jo net reikalauja. Jei nepavyduliavote arba pavyduliavote nepakankamai, jos čia įžvelgs meilės pabaigos ženklą, pranašą. Kiek vyrų yra girdėję iš moterų, kurios iš tiesų jau buvo nemylimos ar nelabai mylimos: „Tu manęs net nepavydi!“ O kiek jų vaidina pavydo komediją! Parodijuosiu žinomus žodžius: „Kur tie laimingi laikai, kai tu manęs liguistai pavydėjai?“

F. G.: Jei visiškai nėra pavydo ženklų, tai sutrinki ir net gali tai palaikyti abejingumo pradžia. Bet yra mažų ženklų... ir didelių. Tegyvuoja maži ženklai. O į „didelius“ ženklus žiūriu santūriau.

B.-H. L.: Tebūnie taip.

F. G.: Baisiausias iš visų yra retrospektyvus pavydas. Jis – tikra kančia ir vienam, ir kitam. Niekas negali jo numaldyti. Tai ne: „Tu manęs nebemyli..." Tai: „Ką tu mylėjai prieš mane?" Siaubas.

B.-H. L.: Taip, siaubas. Bet sykiu – baisu ir pasakyti – meilė! Proustas, kaip jūs žinote, teigia, jog meilės esmė – pavydas. Tačiau jis priduria, jog pavydo esmė – retrospektyvus pavydas. Kodėl? Todėl, kad meilė – tai turėjimas, o kito žmogaus neturi, jei turi tik mažą, juokingą atkarpėlę, jo dabartį. Proustas myli Reynaldą Hahną. Jis jo nori. O kadangi nori, ir nori labai, stengiasi pažinti, kontroliuoti, kiek įmanoma sunaikinti tą jo dalį, kuri išsprūsta jam iš akių ir kuri pagal apibrėžimą yra jo praeitis. Nesakau, kad tai linksma. Ir kad nereikia bet kokia kaina to pavydo žaboti. Beje, Proustas (šitai liudija jo *Laiškai*) nuolat žada tai daryti. Ką gi, taip jau yra. Be abejonės, taip ir tegali būti. Deja, pavydas yra žaidimo dalis.

F. G.: Bet mes niekada neturime kito žmogaus! Tai klaiki ir beprotiška idėja. Daugių daugiausia turime tai, ką kitame žmoguje pakeičiame, pavyzdžiui, šukuoseną ar kaklaraiščių spalvą. Nieko nežinome apie kitą žmogų, nežinome, koks jis būna, kai jo nematome. Ką ten kalbėti apie praeitį! Beje, žmogus būtų labai nuobodus, jei „turėtume" jį visą, jei jis būtų be staigmenų, be šešėlių...

B.-H. L.: Nežinau...

F. G.: Prousto herojai turi keistus partnerius, velkančius paskui save tokį daiktą kaip praeitis... Tačiau jie juos pasirenka, be abejonės, ne atsitiktinai ir tie partneriai tokie trokštami kaip tik dėl to, kas juose yra dviprasmiška, drumsta, sąmoningai neapčiuopiama... Nie-

kas neaprašė pavydo geriau už Proustą, ir mums turėtų būti gėda apie tai kalbėti po jo.

B.-H. L.: O! Gėda... Jei, be viso kito, dar reikėtų ir gėdytis...

F. G.: *Dingusi Albertina* yra šedevras...

B.-H. L.: Tikrai. Pavyzdžiui, tas retrospektyvaus pavydo klausimas...

F. G.: Taip?

B.-H. L.: Kartoju, mudviejų nuomonės sutampa. Ir žmonės, nesitvardantys, netramdantys pavydo, žmonės, nedarantys visko, ką gali, jam drausminti, žmonės, leidžiantys pavydui pasireikšti, paplisti kaip vėžiui, išsikeroti, pasiekti kiekvieną kampelį, jūsų praeities šešėlių zonas, tokie žmonės, vyrai ir moterys, akivaizdu, greitai pasidaro nepakenčiami. Bet nuostabiausia *Albertinoje* tai, kad Proustas mums pasakoja apie meilės esmę, apie jos didžiausias pagundas. Ir šiuo požiūriu (drįstu pasakyti, „cheminės" reiškinio analizės požiūriu) jo nuomonė negailestinga: nors pavydas nesveikas, liguistas, klaikus mechanizmas, nors tai sielos vėžys, leukemija, jis, deja, yra ir meilės komponentas (pagrindinis)...

F. G.: Gaila, bet negaliu jums paprieštarauti. Gaila, nes tai skaudina, labai skaudina. Bet man atrodo, poroje visada katras nors vienas labiau linkęs pavydėti, kankintis, jaudintis, kibti prie nereikšmingų smulkmenų. Tikriausiai žmogus turi gabumų pavydui ir Proustas jais gausiai apdovanotas. Svanas pavydus, Odetė – ne. Ar todėl, kad jo nemyli?

B.-H. L.: Žinoma.

F. G.: *Prarasto laiko beieškant* pasakotojas pavydus, Albertina – ne. Ar dėl tos pačios priežasties?

B.-H. L.: Veikiausiai.

F. G.: Bet neatsitiktinai mylimas tas, kuris jums atsako tik drungnu jausmu, kuris tik leidžiasi mylimas.

B.-H. L.: Šito aš taip pat nesakiau, nes manau, jog galima abipusė meilė.

F. G.: Jūs sakėte: „Nėra laimingos meilės".

B.-H. L.: Šitai jai netrukdo būti abipusei. Kad ir nesutarimuose. Abipusiai, *aistringi* nesutarimai.

F. G.: Yra tam tikras polinkis, nerandu kito žodžio, į nelaimingą meilę. Juoba kad...

B.-H. L.: Kita Prousto mintis anuomet pritrenkė Deleuze'ą. Man ji atrodo tokia teisinga! Pavydas, – sakė jis, – tai hermeneutika. Ženklų ir jų interpretavimo mokslas. Juk niekada nepavydima „fakto". Nepavydima, – neskaitant išimčių, panašių į sceną, kurią jūs pasakojote, – to, kad partneris jus apgauna, išduoda ar palieka. Ką gi, tegul, jis gali jus išduoti. Tai būtų baisu. Jūs kentėtumėt. Gal atsilygindama ir pati jį išduotumėt. Bet...

F. G.: Šito tai jau nereikia daryti. Tai bloga terapija. Tada tikrų tikriausiai kentėtumėte dvigubai.

B.-H. L.: Sutinku. Bet, šiaip ar taip, nesigilinkime į šį atvejį. Pavydą sukelia ir tikrąjį jo mechanizmą užveda daug subtilesni dalykai. Pavyzdžiui, žvilgsnis. Mylimos moters išraiška. Grimasa, kurios dar nebuvote matęs. Nesirišantis pokalbis. Įtartinas susidomėjimas. Net glamonė...

F. G.: Glamonė?

B.-H. L.: Taip, galima pavyduliauti net dėl glamonės. O, ne tada, kai paglamonėjamas kitas! Ne! Kai paglamonėjamas jūs, paglamonėjamas švelniai. Žavingai. Bet ta glamonė tarsi ne vietoje. Ir jūs pradedate svarstyti, koks velnias jai ją pakišo, iš kokio pragariško sandėlio ji ją ištraukė. Galima pavyduliauti dėl žodžio. Dėl truputį

pasikeitusios intonacijos. Pavyduliaujama dėl menkniekių. Ir juo didesnis menkniekis, juo baisesnis pavydas. Taip, tai ženklai. Visą laiką ženklai. O aplink tuos ženklus sukasi ištisa kliedesių interpretacija, ištisas šifravimo mokslas...

F. G.: Man tai primena juokingą Hélène Lazareff istoriją. Kaip žinote, ji mylėjo ponus. Hélène su savo vyru išvyko į Jungtines Valstijas. Pastebėjau, jog grįžusi pradėjo rūkyti prancūziškas cigaretes. Padariau išvadą, kad jos gyvenime atsirado naujas meilužis, – nesakysiu jo vardo. Ir buvau teisi.

B.-H. L.: Klausimas: ar vyras šitai irgi pastebėjo?

F. G.: Deja, bijau, kad taip.

B.-H. L.: Tai štai. Čia ir yra esmė. Kaip kitoje, naujesnėje, istorijoje. Vyras kiek įmanydamas stengiasi nuslėpti gyvenąs dvigubą gyvenimą. Jam tai gana neblogai sekasi. Jis griebiasi neregėtai išradingų priemonių. Bet vienas menkniekis jį išduoda: jis pavartoja naują žodį, paprasčiausią žodelį, tačiau netinkamą, veikiausiai jam nebūdingą. Ir šita leksikos klaida viską sugriauna.

F. G.: Pagal tai skiriu dvi pavyduolių rūšis. Tuos, kurie godžiai griebia viską, kas gali maitinti juose tūnantį žvėrį, kuriems bet kas kerta į patį gyvuonį, ir tuos, kurių oda galbūt storesnė, kurie ne tokie budrūs, ne tokie greiti kentėti.

B.-H. L.: Nežinau, ar juos galima skirti. Todėl, kad nežinau, ar galima kontroliuoti. Naujoji literatūra sukūrė du ryškius pavyduolių pavyzdžius. Nataną, *Sofi pasirinkimo** herojų, ir Solalą, kuris paskutiniuose *Viešpaties gražuolės*** puslapiuose vaidina gerokai pritrenkiančias

* Williamo Styrono romanas.
** Albert'o Coheno romanas.

pavydo scenas. Nekalbu jau apie panašų į juos kino personažą – Buñuelio filmo *El* herojų. Katrai iš dviejų kategorijų juos priskirtumėte?

F. G.: Nelabai prisimenu *Sofi pasirinkimą*. Solalas, man regis, visų pirma aktorius, ir jo *ego* didelis kaip namas. Jis suvaidina baisaus pavydo ariją, kaip suvaidino baisios meilės ariją. Vien nuo minties, kad turėjo pirmtaką Arianos lovoje – ką aš sakau? – jos širdyje, jis kraustosi iš proto dėl visai ne „prustiškų" priežasčių. Jis jaučiasi pažemintas. Jei tas pirmtakas būtų buvęs Egipto karalius, jis į viską žiūrėtų kitaip, tuo galima neabejoti, bet kažkoks orkestro vadovas... Jis kenčia, taip, siaubingai kenčia. Iš tuštybės.

B.-H. L.: Ar jūs tikra dėl „scenarijaus"? Ar įsitikinusi, kad jo pavydą kursto tuštybė?

F. G.: Tokia mano interpretacija.

B.-H. L.: Aš to neprisimenu. Prisimenu Solalą labiau pamišusį. Labiau kenčiantį ir labiau pamišusį.

F. G.: Jį myli kažkokia moteris, kuri turėjo silpnybę kažkokiam vyrui. Tai nepakenčiama.

B.-H. L.: Beje, pamenu linksmą istoriją apie Coheną bei jo prustiškąsias ir neprustiškąsias savybes. Nuvažiavau į Ženevą jo aplankyti. Tais laikais šeštadieniais kartais nuvykdavau pas Coheną į Ženevą, į mažą butelį Kriego prospekte, iš kurio jis nebeišeidavo. Mudu kalbėdavomės apie jį, apie Izraelį, moteris, Arianą, *Viešpaties gražuolės* pabaigą, apie dvigubą savižudybę, apie kitokias galimas pabaigas. Pamenu, sykį pasakiau jam, kad *Viešpaties gražuolė* su Prousto *Prarastu laiku* yra didieji XX amžiaus meilės romanai. Jis pažvelgė į mane. Ir žiūrėjo ilgai, smalsiai. Valandėlę tylėjo. Nervingai varstė gintarinį rožinį. Atsistojo. Vėl atsisėdo. Akyse

šmėstelėjo nerimas, paskui liūdesys. Ir jis sutrikęs, kone vaikiškai man atsakė: „Kodėl su Prousto *Prarastu laiku*?" Toks palyginimas, man atrodė, turėjo mažų mažiausiai paglostyti jo savimeilę. Bet, matyt, jis jį žeidė. Cohenas negalėjo pakęsti nė minties, jog su kažkuo turi dalytis garbe, kad parašė XX amžiaus meilės romaną.

F. G.: Tokią nuomonę aš susidariau ir apie jo personažą.

B.-H. L.: Coheno atvejis keistas. Visi jį laikė Solalu. Šlovinguoju, spindulinguoju Solalu. Žmonės ėjo jo lankyti tarsi į piligriminę kelionę, tarsi norėdami pamatyti suvedžiotojo prototipą. Tiesos dėlei reikia pasakyti, jog kai kuriomis dienomis jis labiau panėšėdavo į Manžekliu* negu į Solalą.

F. G.: Manęs tai nestebina.

B.-H. L.: O mane stebina. Mane tai visada trikdė. Bet neturėčiau jums to sakyti. Juk aš jį mylėjau. Nepaisydamas smulkių užgaidų, aš jį be galo mylėjau ir gerbiau. O jūs...

F. G.: Taip. Tarp rašytojų šitai įprasta. Labai įprasta... Nors Cohenas, be abejonės, buvo tapatinamas su savo knygos personažu dažniau negu kiti. Pažįstu moterų, kurios per Coheną rašė Solalui švelnios liepsnos kupinus laiškus.

B.-H. L.: Žinau kai kuriuos tų laiškų. Net galiu pasigirti juos skaitęs. Mat vyrukas buvo šiek tiek nediskretiškas. Jis turėjo senovinę medžio skrynutę su jūsų minėtais laiškais. Ir, garbės žodis, mielai juos rodė. Ypač jei autorė būdavo garsi. Kad jos būtų žinojusios...

F. G.: Na štai! Matote...

* Albert'o Coheno romano *Mangeclous* (Vinių rijikas) personažas.

B.-H. L.: Yra ir kitas pavydo objektas. Paminėsiu dar vieną jo nuopelną: tai nepaprastas pažinimo įrankis. Pavyduolis viską gaudo it radaras! Veikia kaip ištisa sekimo sistema! Jo dėmesys pasauliui dešimteriopas. Budrumas padidėjęs. Žmogus niekada nebūna toks jautrus, niekada tiek nemato ir negirdi kaip tada, kai jį užvaldo tas subtilus ir vaisingas pavydas, kurį taip išgyrė Proustas. Pavyduoliui viskas yra ženklas. O kadangi viskas yra ženklas, jis tampa neregėtai, siaubingai protingas.

F. G.: Arba visiškas beprotis, kai atkūrinėja tikrovę. Vaisingas pavydas... Dėl jo dažnai padaromi nusikaltimai. Svarbiausia, pavydas niekada nesibaigia, nes puikiausiai maitinasi niekniekiais, bent jau didžiųjų pavyduolių. Štai kodėl jų reikia vengti, užuot leidus piktnaudžiauti, nes pavydas truputį glosto savimeilę. Niekada nemylėkite didelio pavyduolio ar didelės pavyduolės, jei nenorite kasdien būti rafinuotai persekiojamas: toks būtų mano pirmasis patarimas, jei patarimai gali kam nors praversti.

B.-H. L.: Inkvizicija. Nesibaigianti kvota. Įtarinėjimai. Niekada nepatenkinamas smalsumas. Gudrūs klausimai priešininkui užmigdyti. Spąstai. Klasta. Apsimestinis abejingumas. „Klausyk! Tu gali ten eiti! Šįryt aš puikiai nusiteikęs! Tu niekuo nerizikuoji! Juk gali balansuoti! Beje, aš nepavydus! Ne, ne, gerai į mane įsižiūrėk, argi aš panašus į pavyduolį? Argi neatrodau absoliučiai, didingai ramus?“

F. G.: Taip, maždaug taip ir būna.

B.-H. L.: O paskui prasideda žiaurumas. Pirmiausia – vaizduotė. Vaizduotė siaurąja prasme. Tas velniškas sugebėjimas kurti vaizdus, kuris ir yra didžiųjų pavyduolių dorybė ar yda. Paskui – žiaurumas. Žiaurumo pro-

trūkis, kai partneris, patikėjęs jūsų ramiu tonu, padaro lemtingą klaidą ir jam išsprūsta mažytis prisipažinimas. Žiaurumas pirmiausia nukreipiamas prieš jį. Bet tuč-tuojau jis atsisuka prieš save. Pavydo scenos dažniausiai būna tos neapykantos sau ir kitam rezultatas. Pažįstu vieną pavyduolį. Kai užeina smarkūs pavydo priepuoliai, jis turi įprotį daužyti galvą į sienas, duris, medžius – nesvarbu kur, kad tik būtų kieta, kad tik skaudėtų ir kad būtų galva pasiekiama. „Štai! – sako jis meilužei, kai prasiskelia galvą ar susikruvina kaktą. – Ar tu šito norėjai? Šito?" O ji, vargšelė, rauda ir jo pasidarytą skausmą priima kaip bausmę, kurią jis jai skyrė...

F. G.: Po velnių, daužyti galvą į sieną! Net Proustas apie tai nepagalvojo...

B.-H. L.: Ne. Užtat pavydo teikiamą jėgą tikrai suvokė. Ir net, kaip žinote, sakė, kad be pavydo nėra literatūros.

F. G.: Todėl, kad nėra literatūros be meilės, vėl prie to grįžtame.

B.-H. L.: Taip. Todėl, kad pavydas, kartoju, skatina visas suvokimo sistemas. Filosofas pasakytų, jog jis iš to paties dalyko padaro kitą, iš paprasto – sudėtingą, per jį pasaulis tampa troškus, bet tam tikra prasme spalvingesnis...

F. G.: Labiausiai stebina pavydo ilgaamžiškumas. Moteris tikrai mylėjo vyrą, vyras – moterį, jie išsiskyrė, pametė vienas kitą iš akių, paskui vieną dieną susitiko, jis arba ji švelniai palietė savo palydovę ar palydovą, ir buvęs partneris ar partnerė gavo smūgį...

B.-H. L.: Čia aš su jumis nesutinku, arba tiesiog jaučiu kitaip... Man veikiau susidaro priešingas įspūdis: kad kažkas jus palieka, dingsta drauge su meile. Tai nor-

malu, ar ne? Pavydas būdingas meilei. Jis išnyksta, kai išnyksta meilė...

F. G.: O aš manau, kad jis gali tverti dar ilgai. Bent jau pavydas žmogaus, kuris ir toliau myli partnerį ir kurio meilė mirtina.

B.-H. L.: Šįsyk mūsų diskusija išsami, brangioji Françoise. Ar žmogus ir toliau myli, kai partneris nustoja jį mylėjęs?

F. G.: Žarijos užgęsta ne iš karto. Tai būtų per daug patogu...

B.-H. L.: Ar galima mylėti vienam?

F. G.: Žinoma, bent jau kurį laiką.

B.-H. L.: Visada tas pats: argi meilė ne visada būna daugiau ar mažiau abipusė? Argi čia nepuoselėjama iliuzija, kuria ji bent jau guodžiasi?

F. G.: Juokaujate?

B.-H. L.: Proustas, matyt, buvo didelis pesimistas. Jis sakė, kad meilė niekada nebūna abipusė. Niekada. Dėl to jis, pamenate, net ginčijosi su Berlu.

F. G.: Taip, garsioji scena, papasakota *Mirusiųjų buvime**: jaunasis Berlas, grįžęs iš fronto, ateina aplankyti Mokytojo, patartas ponios Duclaux, ir prisipažįsta jam apie savo meilę.

B.-H. L.: Proustas klausosi jo istorijėlės. Iš pradžių susijaudina. Paskui susierzina. Paskui nuoširdžiai susinervina. Ir galiausiai išvaro vargšą Berlą, sviedęs šlepetes jam į veidą.

F. G.: Berlas ta proga nupiešia nuostabų Prousto portretą – „tykančio satrapo galva, nukarusiais blyškiais skruostais“.

* Emmanuelio Berlo romanas.

B.-H. L.: Jis visada manė, kad „neįveikiamas trūkumas“, Prousto akimis žiūrint, buvo jo „potraukio homoseksualumui stoka“. Tuo tarpu tikrasis trūkumas, tikrasis nesutarimas, supriešinęs jį su Proustu, buvo jo tikėjimas abipusiais jausmais.

F. G.: Silvijos istorija...

B.-H. L.: Ką gi, neprivalu visada sutikti su Proustu. Šiuo požiūriu, teisybė, ir aš nesutinku.

F. G.: Tarkime, vienas visada myli labiau nei kitas...

B.-H. L.: Bet jis to nežino.

F. G.: Manote? Šiaip ar taip, prieš pavydą lygūs ir vyrai, ir moterys, ir vieni, ir kiti vienodai pažeidžiami, vienodai niokojami, kartais vienodai suglumę. Ir visada atsiranda koks nors pompastiškas kvailys, kuris, išvydęs šią bjaurią kančią, sušunka: „Kaip galite kankintis dėl šito vyro, dėl šitos moters, kai Sahelyje iš bado miršta vaikai?“ Pavydas, kaip ir jo dvynė meilė, mūsų dienomis nebemadingas. Žmogus leidžia sau ištarti žodį, frazę, užuominą. Jis galuojasi tylėdamas, jei yra gerai išauklėtas. Tai ir viskas, ką pradžiai norėjau pasakyti.

B.-H. L.: Viskas, kam mudu su jumis ištisą valandą prieštaravome. Nejau taip ilgai ir taip karštai būtume kalbėję apie nebemadingą jausmą?

F. G.: Nebemadingas ne jausmas. Tai jo išraiška, kuri dabar nebe tokia laisva. Pats jausmas niekada nedings.

5
APIE MEILĘ KAIP ROJŲ IR PRAGARĄ

F. G.: Žinote ką? Sapnavau pavyduolį, kuris pusė nakties nedavė man miegoti. O aš jam sakiau: „Aš skaidri! Mano gyvenimas skaidrus!"

B.-H. L.: Ir melavote. Meilės ryšiai niekada nebūna skaidrūs.

F. G.: Be abejonės.

B.-H. L.: Įsimylėjėliai mano sutarią. Supranta vienas kitą iš pusės žodžio. Jie, vargšai, įsivaizduoja, kad patiria kažką panašaus į palaimingą susiliejimą, harmoniją. O iš tikrųjų...

F. G.: Todėl, kad stengiasi susilieti, papildyti vienas kitą, pasiekti pilnatvę. Žinoma, taip būna itin trumpai, po abipusio aistros plykstelėjimo, meilės implozijos būsenoje. Įsimylėjėliai labai greitai nustoja vienas kitą permatyti...

B.-H. L.: Vėl ta garsioji Berlo ir Prousto istorija, apie kurią kalbėjome vakar. Berlas tikėjo širdžių susiliejimu. Geismų harmonija. Jis surado Silviją. Ir tarė: „Aleliuja! Stebuklas! Mes esame dvi viena kitą mylinčios būtybės! Du harmoningi kūnai! Meilė palaiminga tuo, kad akimirksniu užverčia griovį, atsiradusį tarp dviejų bū-

tybių!“ Tada Proustas įniršo. Ir iš pasiutimo išmetė jį pro duris. Čia aš ir vėl esu Prousto pusėje. Galutinai Prousto pusėje...

F. G.: Vis dėlto iliuzija gyva... Iliuzija, kurią puoselėjo Berlas ir kurią nors trumpai tikriausiai turėjo Proustas: kad meilė yra kelias kitam žmogui pasiekti, nors iš tiesų ir jis jums, ir jūs jam amžinai liksite nepažįstami. Jei šitai išreikšime truputį pretenzingiau, pasakysime, kad meilės partneris be galo savitas, net ta ar tas, kuris mums atrodo artimiausias, su kuriuo esame tarsi susilieję į vieną būtybę. Vis ta sena svajonė pasiekti pirmapradį susiliejimą...

B.-H. L.: Nežinau, kas yra pasakęs: „Mylėti – tai sudaryti vieną būtybę, tik klausimas *katrą...*“

F. G.: Keista.

B.-H. L.: Aš tikrai nekenčiu tų istorijų apie susiliejimą, vėl pasiektą didžiausią vienybę.

F. G.: Nekenčiate ar mėgstate, svarbiausia žinoti ne tai. Ta svajonė glūdi kiekvieno mūsų širdyje, bet ji neįgyvendinama...

B.-H. L.: Taip...

F. G.: Be to, meilės ryšiuose glūdi pagrindinis nesutarimas: moteris ieško individo, o vyras – moteriškumo, sekso, kuris užtikrintų jo vyriškumą...

B.-H. L.: Iš kur ištraukėte, kad moteris ieško individo, o vyras – moteriškumo?

F. G.: Iš kur ištraukiau? Iš savo gilios išminties.

B.-H. L.: Manoji turbūt ne tokia gili. Tačiau tariuosi pažįstąs vyrų, kurie nieko prieš turėti moterį, moterį individę. O galybė moterų elgiasi priešingai... Tiek to. Nebūsime juokingi, nepulsime rinkti kiekvienas savo čempiono ir iškėlę vėliavas...

F. G.: Tikrai. Užtat norėčiau sustoti prie partnerio savitumo klausimo. Nereikėtų, kad tas partneris būtų ir per daug tamsus.

B.-H. L.: Ne.

F. G.: Yra porų, kurios sutaria tikrąja to žodžio prasme, kur abu girdi Partnerį, susišneka dėl keleto pagrindinių dalykų ir, žinoma, mėgsta mylėtis vienas su kitu!

B.-H. L.: Suprantama.

F. G.: Ir kartais, retai, bet kartais, tai trunka ilgai.

B.-H. L.: Be abejonės.

F. G.: Vadinasi, mudviejų nuomonės čia sutampa?

B.-H. L.: Žinoma, sutampa. Mane nervina tik ta istorija apie harmoniją, pirmykštį prarastą susiliejimą. Ji prasideda nuo graikų. Ir pamažėliais teršia visą Vakarų literatūrą apie meilę. Štai ir dabar...

F. G.: Ar jums neatrodo gražus toks paveikslas, kai vaizduojama atsiskyrusi, atskelta būtybė, ieškanti savo antrosios pusės? Neatsitiktinai jis išsilaikė per amžius, nuo pat Platono laikų. Tas paveikslas toks pat kūniškas kiek ir sentimentalus, netgi labiau.

B.-H. L.: Ne, man jis neatrodo gražus. Tie stambūs, apvalaini organizmai, turintys dvigubą lytį, sudarantys vieną kūną ir sielą, o paskui visą gyvenimą besivaikantys prarastos androginystės, – argi tai ne absurdiškiausias dalykas, kokį yra parašęs Platonas?

F. G.: Kūnas gali šaukti, kad nori ištirpti, susilieti ir paskęsti kitame kūne. Georges'as Bataille'is, kuriuo jūs dažnai remiatės ir kurio neįtarsi romantiškumu, „susiliejimą“ laikė didžiausiu troškimu, dangiškąja iliuzija.

B.-H. L.: Ačiū Dievui, jis tai sako kitokiame kontekste. Ir niekada nepaisto, jog kiekviename iš mūsų snūduriuoja androginas!

F. G.: Robertas Musilis *Žmoguje be savybių* irgi labai gerai kalba apie „tą troškimą būti kitos lyties antrininku, kitos lyties, kuri absoliučiai į mus panaši, bet vis tiek yra kitas žmogus, apie stebuklingą būtybę, kuri būtų mes, bet turėtų nepriklausomos egzistencijos privalumą..." Anot jo, visos didžiosios, negailestingos meilės aistros susijusios su tuo, kad būtybė įsivaizduoja matanti savo slapčiausią „aš", lindintį už užuolaidos ir stebintį jį kito akimis...

B.-H. L.: Tikriausiai mano supratimas apie „didžiąsias meilės aistras" kitoks. Jei man reikėtų tai suformuluoti, pasakyčiau priešingai: didžiausia meilė būna tada, kai prieš save matote kitą asmenį, svetimą jums, to dvigubo bendrininko, atvirkštinio paveikslo, atspindžio priešingybę...

F. G.: Ar buvote kada įsimylėjęs iš pirmo žvilgsnio, Bernard'ai? Visas užvaldytas aistros? Pačioje aistros pradžioje yra kažkas, ko visada ilgimės, kas, be abejonės, ir yra susiliejimo iliuzija.

B.-H. L.: Tikrai ne. Priešingai, meilėje iš pirmo žvilgsnio pritrenkia tas kito žmogaus nepaprastumas. Svaiginantis nepaprastumas. Ir būtent jo paskui ilgimės...

F. G.: Oi ne! Meilėje iš pirmo žvilgsnio svaigiausias įspūdis, kad atradote vienas kitą, kad per amžius esate sukurti vienas kitam.

B.-H. L.: Pernelyg romantiška... Jūs tikrai pernelyg didelė romantikė...

F. G.: Nemanau, kad būčiau „romantikė". Čia mėginu nusakyti labai paplitusį jausmą.

B.-H. L.: Niekada nesijaučiau kam nors"sukurtas". Ir atvirkščiai, susitikimas su kažkuo radikaliai skirtingu, susijaudinimas pamačius tą skirtumą, įspūdis, jog ji –

kaip čia pasakius? – tiesiog fantastiška, todėl ir jos suteiktas malonumas bus neišsenkantis, – štai kas man yra „meilė iš pirmo žvilgsnio“.

F. G.: Ar jūs, kaip ir kunigaikštis Ligne'is, manote, kad geriausia meilėje – pradžia, ir todėl reikia pradėti dažnai?

B.-H. L.: Jeigu taip norite... Bet su sąlyga, kad pridursiu vieną variantą, kuris jus galbūt nustebins: visai neblogai pradėti daug kartų su ta pačia...

F. G.: Graži programa. Aš po ja pasirašau. Tačiau tada sudie nepaprastumui, kuris, atrodo, kaip ant mielių kelia daugelį vyrų ir apie kurį jūs pats ką tik kalbėjote?

B.-H. L.: Ne, nebūtinai! Todėl, kad, sakau jums, kitas žmogus yra nepaprastas. *Svarbiausia,* kad jis toks būtų. Tada galima visą gyvenimą tyrinėti jo nepaprastumą.

F. G.: Tai sofizmas. Jūs žaidžiate žodžiais.

B.-H. L.: Ne. Nemanau. Be to, yra dar vienas malonumas, kurį pažįsta daugelis įsimylėjėlių ir apie kurį pagalvojau, išgirdęs jūsų frazę apie kunigaikštį Ligne'į: tai malonumas prisiminti, nuolat prisiminti tos pradžios žavesį, nes, kaip jis sako, „nieko nėra geresnio už pradžią“.

F. G.: Tikrai?

B.-H. L.: Tas geriau pažįstamas veidas. Tas artimesnis siluetas. Tas vos pastebimai, arba – kodėl gi ne? – net visai kitoks žvilgsnis, šypsena. Ir malonumas staiga užmerkti akis, sugrįžti į praeitį ir pamėginti įsivaizduoti būtybę, tą pačią ir drauge kitą, kokia buvo mylima moteris susitikimo valandėlę, kai žaidimas nebuvo sužaistas, kai ji buvo jums svetima ir jūs nežinojote, ar ji bus jūsų, ar ne...

F. G.: Jūsų kalba labai moteriška... Atsiminimai apie pradžią, noras grįžti į praeitį... Melancholijos atspalvis... Tai moterų meilė būna melancholiška. „Aš laiminga, bet liūdna“, – sako Melizanda*. Mylintiems ir mylimiems vyrams, priešingai, išauga sparnai... Jie trokšta užkariauti pasaulį. Kas buvo įsimylėjęs labiau už Bonaparte'ą?

B.-H. L.: Mėginu aiškiau susigaudyti tame „nepaprastumo“ reikale. Klasikinis nepaprastumas, tebūnie. Kaip sakoma, naujos „pergalės“ nepaprastumas. Nepaprastumas išsvajoto, įsivaizduoto, geisto kūno, kuris staiga atsiduria jūsų glėbyje. Tačiau yra ir kitoks, ne mažiau jaudinantis nepaprastumas: jis išlieka ir moteryje, kurią pažįsti arba tariesi pažįstąs.

F. G.: Taip.

B.-H. L.: Tai jis mane domina. Tai apie jį jums kalbėjau. Apie jį galvojau, sakydamas, kad netikiu tuo susiliejimu, androginyste ir kitkuo.

F. G.: Supratau.

B.-H. L.: Galima gyventi su moterimi dešimt, dvylika metų. Kartais jausti, kad vienoje ar kitoje srityje esate be galo artimi. Bet visada ateina laikas, kai pamatai, jog ji kitokia, absoliučiai kitokia. Ar reikia dėl to apgailestauti? Sakyti: „Kaip gaila! Koks nesusipratimas! Kokie mes tolimi!“ Žinoma, ne. Priešingai. Tai meilės žavesys... Neišsenkamas šaltinis... Ji gyvena, minta tokiais nesusipratimais...

F. G.: Jais minta arba nuo jų miršta... Sutarti – tai kiek įmanoma išvengti tų nesusipratimų, būti skaidriems vienas kitam.

* Maurice'o Maeterlincko dramos *Pelėjas ir Melizanda* herojė, kurią pavydo pagautas vyras nužudė drauge su mylimuoju Pelėju.

B.-H. L.: Ne! Jokiu būdu ne! Tai kaip tik būtų patikimiausias būdas viską sugriauti. Pora, „išvengusi" visokių nesusipratimų, – tai žmonės, kurie tikrai neturi ką vienas kitam pasakyti. Juk pati teigėte, kad žmogus niekada nebūna skaidrus!

F. G.: Teisybė. Ir tos absoliučiosios paslapties savybės, kurioms priešinamasi, žinoma, yra meilės dalis. Atradimai kartais būna gąsdinantys... Akimirksnį išvysti prarają, bedugnę, nepažįstamą, pasibaisėtiną veidą. Taip nutinka meilužiams, keliantiems vienas kitam „scenas", kurių nekenčiu labiau už viską, ir užėjus pykčio, žiaurumo priepuoliui, kalbantiems siaubingus dalykus...

B.-H. L.: Siaubingus ar ne, priklauso nuo žmonių. Jie gali kalbėti gražius dalykus. Ir rodyti gražų veidą.

F. G.: Klausykite, tai klaikios akimirkos! Žmonės pasidaro nebepanašūs į save...

B.-H. L.: Gali būti tikras malonumas pamatyti partnerį visiškai nesivaldantį, apimtą transo ar įniršio.

F. G.: Tiesiog malonumas...

B.-H. L.: Paprasčiausiai malonumas.

F. G.: Teisybė, tos scenos kartais baigiasi gražiu susitaikymu. Pažįstu porų, kurios tik šitaip ir gali gyventi. Galbūt tai tokie žmonės, kurie geriausiai pažįsta vienas kitą... Jie gyvena karo sąlygomis ir jaučia pasitenkinimą nerdamiesi iš kailio, kad paimtų viršų.

B.-H. L.: Kodėl „paimtų viršų"? Tose „scenose" yra kažkas beviltiška...Vadinasi, ir labai graudu...

F. G.: Nesuprantu kas.

B.-H. L.: Yra. Kažkas panašaus į skaudžią nesusipratimo formą. Beprotiškas troškimas priversti partnerį atsiskleisti...

F. G.: Gal vis dėlto nepradėsite giedoti ditirambų „scenoms“!

B.-H. L.: Kodėl gi ne? Tikri įsimylėjėliai žino, kad kartais geriau tikra scena negu netikra laimė. Vėl paminėsiu Solalą. Jis jaučia, kad Ariana pradės nuobodžiauti. Ir svarsto: „Kokią sceną reikės sugalvoti?“

F. G.: Nyku!

B.-H. L.: Nykiausia, atleiskite už kietakaktiškumą, tai piemenų dainelės: apie kūnų unisoną, sielų diapazoną, apie sutarimą, susiliejimą, idilę. „Mano pusė“, – sako jie, o aš nežinau nieko nešvankesnio, kaip turėti „pusę“...

F. G.: Apie savo puses kalba bakalėjininkai. Koks siaubas! O susilieti į vieną – kokia iliuzija!

B.-H. L.: Štai kodėl man labiau patinka meilė, kuriai priimtina mintis apie kūnų karą ir kariaujančius kūnus. Neseniai minėjome graikų mitą. Mitą, kuris jums pasirodė gražus, apie iš prigimties nepadalytą kūną, atgavusį vientisumą. Graikų mitas kaip graikų mitas, aš jums siūlau kitą: apie Erotą, dievą šaulį, paleidusį mirtiną strėlę. Arba dar vieną: apie Erotą, užpuolusį, apgulusį savo mylimąją, įveikusį jos gynybą, privertusį pasiduoti, pripažinti jo valdžią...

F. G.: Jūsų žodžiuose glūdi svarbus niuansas. Pora, kaip žinote, nėra vyras plius moteris, kartu jie sukuria trečią asmenį...

B.-H. L.: Aš tuo netikiu.

F. G.: Tačiau tai labai junti, kai pamatai juos vieną ar kitą arba kai susitinki abu drauge. Vėl pacituosiu Georges'ą Bataille'į: „Dvi priešingų lyčių būtybės paskęsta viena kitoje ir kartu sudaro naują būtybę, nepanašią nė į vieną iš jų“.

B.-H. L.: Nenorėčiau jūsų šokiruoti. Bet pabrėžiu, kad Bataille'is čia turi galvoje labai konkrečią situaciją. Jūsų dvi būtybės sudaro naują būtybę, bet lovoje!

F. G.: Savaime suprantama. Tačiau niekas nedraudžia apibendrinti.

B.-H. L.: Jūs taip manote? O aš manau, kad žmogus labai rizikuoja, apibendrindamas tai, kas vyksta „tenai"...

F. G.: Tačiau tai meilės „tiesa".

B.-H. L.: Tai jos sunkiausia situacija.

F. G.: Joje žmonės ir atsiskleidžia, išsako savo tiesas.

B.-H. L.: Priešingai, jie tampa neatpažįstami. Labai, labai nepanašūs į save...

F. G.: Visa erotinė literatūra teigia ką kita. Kad ir Bataille'is. Taip pat ir Sade'as duoda gerą pamoką.

B.-H. L.: Yra paprasčiausia patirtis, kurios mes visi įgijome. Per pietus sutinkate moterį (arba moteris vyrą). Jūs ją stebite. Klausotės. Po aukštuomenės damos kauke stengiatės įžiūrėti kitą veidą: tą, kurį netrukus įgaus nuoga, atsidavusi savo ir jūsų geismui. Ką gi, devynis kartus iš dešimties jūs apsirinkate. Prašaunate pro šalį.

F. G.: Aš vis tiek manau, kad pora sudaro atskirą esybę. Pažvelkite į savo draugus. Kartais matote juos po vieną, kartais abu. Jų elgesys, akivaizdu, būna skirtingas.

B.-H. L.: Tai kitas dalykas. Tai Courteline'o pavaizduotos porų savybės. Viskas, ko negalima sakyti partnerio akivaizdoje... Nutaisytas veidas...

F. G.: Jūs painiojate gyvenimą su jo komiškaisiais elementais. Pora, norite jūs to ar ne, sudaro ansamblį, ir tas ansamblis – gana paslaptingas darinys, keista molekulių kombinacija...

B.-H. L.: Ką gi. Tebūnie taip.

F. G.: Po to, kas pasakyta, sutinku, kad jūs iš dalies teisus. Visas meilės žodynas kariškas. Argi kitas žmogus ne „užkariaujamas"? Argi apie moterį nesakoma: „Aš ją paėmiau..." Apie vyrą: „Aš jam pasidaviau"? Beje, tai siaubingi posakiai, bet juos girdime kasdienėje kalboje... Argi suvilioti – nereiškia paimti tvirtovę?

B.-H. L.: Jei gerai prisimenu, Rougemont'o knygoje apie tai yra visas skyrius. Palaukite. Jūs turite čia tą knygą. Taip ir yra. Įsimylėjėlis „apgula" savo būsimą meilužę. Jis „susilpnina jos gynybą". „Užpuola netikėtai". „Priverčia pasiduoti". Ir t.t. Rougemont'as sako, kad Vakarai vartojo tuos pačius žodžius, – vadinasi, ir tuos pačius vaizdinius, – karo menui ir meilės menui aprašyti...

F. G.: Bet visa tai, apskritai paėmus, sudėtinga. Juk šiuos dalykus reikia skirti, ar ne? Pergalė, viena vertus, – karo aktas. O kas vyksta paskui: bendras gyvenimas ar nors šis tas bendra...

B.-H. L.: Taip? Nesu tikras... Žinau, tai kita Rougemont'o teorija. Anuomet ji sukėlė daug triukšmo. Pasak jo, meilė-aistra ir santuoka – nesuderinami dalykai...

F. G.: Bendrame gyvenime Erotui nėra vietos. Jis jau paleido savo strėles. Pasiuntė kariuomenę. Dabar reikia išmokti gyventi kitaip, nesivaikyti lyrikos ir pirmųjų akimirkų susiliejimo.

B.-H. L.: Kaip liūdna!

F. G.: Palikite šią harmoniją bent jau įsimylėjėliams.

B.-H. L.: Liūdniausia man atrodo ta mintis apie dvi meilės „fazes": „pergalė", paskui „bendras gyvenimas".

F. G.: Liūdna ar ne, bet taip jau yra.

B.-H. L.: Dar kartą prisiminkime Baudelaire'ą. Jo santykius su Duval. Gražiausia tuose santykiuose tai, kad jie iki galo išlieka tokie pat žiaurūs.

F. G.: „Aš ir peilis, ir žaizda, budelis aš ir auka..."

B.-H. L.: Taip. Galima įsivaizduoti vyrą ir moterį, kurie ilgainiui nustoja žaisti geismo žaidimus. Ir tada, aišku, atsiveria nauja epocha – taika, harmonija, bendrumas ir visokie rūpesčiai. Bet jei tik jie ir toliau mylisi, trokšta vienas kito, tai nepranyksta ir tos žiaurios, laukinės savybės. Šių savybių negalima neigti.

F. G.: Ne tik kad nereikia neigti, jų galima trokšti, jose paskęsti. Paprasčiausiai tokiu atveju su laukiniu elgesiu ir žiaurumu sutinka abu. Partneriai ne priešai. Jie bendrininkai. Ar manote, kad pora visą laiką turi girgždėti?

B.-H. L.: Kas gi kalba apie girgždėjimą? Tiesiog man graži to ilgai trunkančio nesusipratimo idėja, štai ir viskas...

F. G.: Tarp pavydo, kuris jums atrodo esminis, ir karo, kurį laikote pageidautinu, meilė būtų pragaras...

B.-H. L.: Palaimingas pragaras.

F. G.: Vis tiek pragaras. Su keletu gražių atvangos valandėlių, rojaus akimirkų...

B.-H. L.: Taip ir yra.

F. G.: Jei tokių valandėlių nebūtų, kokia pora ištvertų bendro gyvenimo nuovargį?

B.-H. L.: Niekada per daug netikėjau kalbomis apie bendro gyvenimo nuovargį. Bet tiek to. Tai jau kitas reikalas.

F. G.: Tai reikalo *šerdis.*

B.-H. L.: Labiausiai mudu nesutariame dėl tų periodų, kuriuos jūs skiriate. Iš pradžių – karas. Paskui ateina

antras periodas, kai geidulingumas aprimsta. Paimkite Laclos atvejį, jis buvo karių karys. Ar žinote, kokią knygą jis svajojo parašyti gyvenimo pabaigoje?

F. G.: Taip, žinau. Bet nematau čia nieko bendra.

B.-H. L.: Bendrumo yra. Tai paleistuvis, ištvirkėlis, pergalių ir visokio plauko meilės karų ekspertas, iškrypėlis, niekšas, žmogus, kuris tiek pagal amatą (primenu, jis buvo artilerijos generolas), tiek pagal polinkius ir temperamentą (ak, tas puikus tarptautinio sąmokslininko, intriganto gyvenimas, kokį gyveno Laclos!) meilę tegalėjo suvokti kaip nesibaigiantį manevrą. Ir štai tas žmogus įsikalė į galvą vieną mintį: *Pavojingiems ryšiams* sukurti tęsinį, kuris vadintųsi *Laimingi ryšiai* ir būtų šeimos, poros ir jų paprastos laimės apologija...

F. G.: Aš savo ruožtu jums pasakyčiau: neperdėkime tos „paprastos laimės"... Niekada nebūna paprastos vyro ir moters laimės. Bet galbūt yra gyvenimo tarpsnių, kai jos siekiama, kaip kad siekė senstantis Laclos, kai ambicijas, valdžios troškimą ir kitus panašius dalykėlius pakeičia meilės poreikis, stiprioje aistroje patirtos meilės.

B.-H. L.: Išskyrus, žinoma, tai, jog aš nėmaž nesu tikras, ar vienas dalykas „pakeičiamas" kitu.

F. G.: Anais laikais tai būdavo metas, kai vyrai vesdavo ir sukurdavo šeimą, kaip buvo sakoma... Jie „ateidavo į protą". Bet mes visa tai pakeitėme. Dabar žmonės tuokiasi, jeigu tuokiasi, labai jauni ir anaiptol neturėdami perspektyvos, – reikia pripažinti, liūdnos, – „ateiti į protą"...

B.-H. L.: Kodėl neįsivaizdavus, kad galima drauge išgyventi abi būsenas? Vaidinti abu vaidmenis iš karto? Man patinka mintis apie ištikimą *ir* pasileidusį Laclos, apie švelnų *ir* karingą, įsimylėjusį taip pat senstančią

savo Marie Soulanges, kuriai patiki keistą sumanymą parašyti *Laimingus ryšius, ir* sykiu užkietėjusio „artileristo“ galvoje be jokių prieštaravimų kurpiantį baisiai gudrius gundymo planus.

F. G.: Viena – ketinti vaidinti vaidmenį, o kita – vaidinti jį iš tikrųjų. Neįsivaizduoju Laclos, kaip ir ko nors kito, vaidinančio kariškį, kuriantį gundymo strategijas, ir sykiu meilužį, besimėgaujantį paprastais džiaugsmais, ragaujantį skanius Marie Soulanges valgius ir besirūpinantį savo šeimynėle... Ne, aš tikrai manau, kad yra laikas meilei-aistrai ir yra kitas laikas, skirtas meilei, nuaustai iš kitokių ryšių...

B.-H. L.: Keistas požiūris į šiuos dalykus.

F. G.: Nebent kai jau tariesi esąs saugus, įsiplieskia nauja aistra ir viską nušluoja. Bet vis dėlto! Tikra aistra žmogus nemyli dvylika kartų gyvenime! Du, gal tris kartus... Daugiausia...

B.-H. L.: Absoliučiai nesutinku!

F. G.: Ir vėl?

B.-H. L.: Gerai, klausykite, jau vėlu. Siūlau jums kompromisą.

F. G.: Kompromisai pavojingi!

B.-H. L.: Apskritai būna du ryškūs modeliai. Iš pradžių idiliškasis modelis. Mintis, trumpai tariant, tokia: tu susitinki su žmogumi, su juo susijungi, du kūnai sudaro vieną, o sielos jaučia tą patį. Tai jūsų mintis, ar ne? Kelio gale ateina laikas, kai partneriai susilieja ir dėl to meilės sūkuriai aprimsta.

F. G.: Jei taip norite.

B.-H. L.: Ir yra dar vienas modelis. Polemiškasis modelis. Karingasis. Karo – arba užkariavimo – idėja, ir tam karui nematyti galo. „Riteriškoji“ idėja. Tai būtų

Baudelaire'o idėja, įgavusi kitokias formas. Man regis, ji aiškesnė. Bet, svarbiausia, labiau jaudinanti. Ne tokia lėkšta. Nesitaikstanti su liūdna chronologija: aistros laikas, paskui ramybės laikas. Kadangi nenorite šiuo klausimu nusileisti, tarkime, kad šiame modelyje yra kažkas truputį griežčiau, radikaliau.

F. G.: Džiugu tai girdėti.

B.-H. L.: ...ir kad jis taip pat remiasi tam tikru postulatu: tarp meilužių yra siena, neperžengiama, beveik šventa riba...

F. G.: Jei nežinočiau, kad jūs – *École Normale* auklėtinis, būčiau atspėjusi iš to, kaip dėstote šią temą... Bet atleiskite. Aš jus pertraukiau.

B.-H. L.: Pamėginsime padaryti išvadą, ar ne?

F. G.: Pamėginsime.

B.-H. L.: Klausimas toks: kaip samprotauti apie vyro ir moters santykius nepasakius, kad „tarp jų yra siena, ir ta siena neperžengiama", arba kad „tarp jų nieko nėra, jie tik iš pažiūros atrodo atskirti, ir akivaizdi meilė galiausiai juos vėl sujungs"?

F. G.: Būtent.

B.-H. L.: Tai štai, atsakymas būtų toks: gal yra trečias variantas. Ir tas variantas būtų nuošalė, atstumas, erdvė arba, pavartosiu bjaurų žodį, bet jis pasako tai, ką reikia pasakyti, savotiška *„no man's land"**, kurią geismas turėtų ištyrinėti. Man regis, tai viską keičia. Juk erdvė egzistuoja, ji turininga ir patvari, todėl atsispiria naiviai svajonei apie susiliejimą. Bet sykiu ji lengva, ją galima pereiti, joje apsilankyti. Tai kelionių ir nuotykių vieta, nesiderinanti su beviltišku širdis skiriančios geležinės užtvaros

* Niekieno žemė *(angl.)*.

paveikslu. Tarp mano mylimosios ir manęs nėra nei sienos, nei tuštumos. Nei amžinų nesusipratimų, nei nepadoraus susiliejimo su savo „puse“. Yra, kaip sako Danielis Sibony, tarpusienis. Ir dėl šito begalinio tarpusienio mano geismas taip pat pasidaro begalinis.

F. G.: Atmetu žodį „nepadorus“ tam neįmanomam susiliejimui apibrėžti, bet šiaip jau man labai patinka mintis apie erdvę, kurioje galima judėti, keliauti, kartais paslapčia susitikti ir kurioje geismas atgimsta. Tačiau žinok, žmogau, kodėl vieną dieną ji išnyksta... Tai bus kito pokalbio tema!

B.-H. L.: Šiaip ar taip, tokia mintis padeda išsaugoti kito asmens savitumą, taip sakant, jo neuždarant. Kitas asmuo ir yra kitas asmuo. Jo kitoniškumas beribis. Niekada nesugriaučiau jo tapatybės sienos ir net nemėginčiau jos perlipti. Bet kartais jis pats ją praardo. Ir valandėlei pabėga. Prisiartina prie manęs, nors ir neprieina prie pat.

F. G.: Labai gerai pasakyta. Nenorėčiau to atkartoti kitaip, nes jūs neprieštaraujate, kad bent jau geiduliuose partneriai susitinka. Jie pradaužia sieną prieš grįždami kiekvienas į savo savitumą...

B.-H. L.: Ji – tai ji. Aš – tai aš. Bet būna akimirkų, kai mudu abu atsiduriame tame malonumo tarpusienyje, kuris nėra nei jos namai, nei mano ir kur mudu tik susitinkame. Nenorėčiau leistis į smulkmenas. Bet argi ne šitai ir yra geidulingumas? Argi šitai labai tiksliai nepasireiškia tomis valandėlėmis, kai erotinis pasitenkinimas tampa stipriausias?

F. G.: Norėčiau grįžti atgal. Jūs palietėte garsiąją Rougemont'o tezę apie aistros ir vedybų, santuokinės meilės nesuderinamumą. Ar pritariate šiai tezei, ar ją neigiate?

B.-H. L.: Ne, ne, aš ją neigiu. Beje, net nesu tikras, kad pats Rougemont'as... Ką tiksliai sako Rougemont'as? Argi nėra naujo knygos leidimo su nauja pratarme, kur jis tikina buvęs blogai suprastas ir rašęs ne visai tai. Taigi ir nežinau.

F. G.: Ne, jis nepaneigė savo teiginio. Žodžiu, jei gerai perskaičiau, – tai buvo seniai, – jis sako, kad aistra visada tragiška, kad aistra reiškia kančią, patirtą dalyką, kad likimas pranašesnis prieš laisvą ir atsakingą asmenį. Kad tai reiškia mylėti meilę labiau negu meilės objektą. Archetipą jis kuria pagal Tristaną... Ir teigia, jog meilė-aistra yra radikalus santuokos pasmerkimas, nes jos pradžia ir pabaiga sunaikina viena kitą. Jis sako: „Tokia meilė, kokią įsivaizduojame šiandien, kitaip tariant, aistra, paprasčiausiai neigia santuoką, kurią tikimasi ja pagrįsti". Ir priduria: „Ne skyrybos pasidarė labai lengvabūdiškos. Lengvabūdiškos pasidarė vedybos, kai žmonės mano, kad joms pakanka meilės, nepaisydami, ar atitinka aplinka, auklėjimas, turtas..." Savaime suprantama, aš reziumuoju.

B.-H. L.: Jei jau nuoširdžiai, tai neturiu tvirtos pozicijos vedybų klausimu. Nesu fanatiškai „už". Nesu fanatiškai „prieš". Ar, manote, reikia apie tai kalbėti? Reikia išreikšti poziciją?

F. G.: Visiškai nieko nereikia. Bet negalima šio klausimo atmesti lengva ranka, kai kalbame apie vyrų ir moterų santykius. Tai svarbiausia.

B.-H. L.: Gerai. Jeigu svarbiausia... Pasišnekėsime apie tai rytoj.

6

APIE EROTIKĄ KAIP SANTUOKOS SUDEDAMĄJĄ DALĮ

B.-H. L.: Taigi santuoka. Viską gerai pasvėręs ir bent jau iš pomėgio prieštarauti aš ginsiu santuoką. Prieš ją nukreiptos kalbos tokios banalios. Ir dėl to banalumo tokios vidutiniškos...

F. G.: O aš jos neginsiu. Išskyrus vieną aiškiai apibrėžtą atvejį: kai tuokiamasi norint turėti vaikų, sukurti šeimą, kai toks yra galutinis santuokos tikslas. Kitaip santuokoje didžiausią siaubą man kelia gyvenimas po vienu stogu... Bendra vonia... Apsileidimas, kurį matai... Trintis dėl daugybės smulkmenų... Kai partneris vis nebaigia plepėti telefonu, nesitvarko ar dar ką nors... Aš noriu, arba veikiau norėjau, pavydžiai saugoti vienatvės saleles, bent jau nepriklausomybės iliuziją, kurią teikia faktas, kad kiekvieną vakarą nesusitinki automatiškai, o eini į pasimatymus... Norėjau, kad kas vakarą būtų naujas pasimatymas... Manau, jei tai įmanoma materialiai, reikia iš visų jėgų priešintis pagundai gyventi drauge.

B.-H. L.: Betgi neimsite teigti, jog niekada...

F. G.: Negyvenau su vyriškiu? Žinoma, gyvenau. Dešimt metų buvau ištekėjusi. Bet nuo kitų, nuo visų kitų,

visada gyniausi... net jei jie kartais nenorėdavo suprasti mano užsispyrimo.

B.-H. L.: O aš neatsimenu, kad būčiau gyvenęs vienas. Gyvenau namuose, viešbučiuose, kituose namuose, kituose viešbučiuose, kai reikėdavo plėšytis per dvejus namus. Gyvenau Paryžiuje. Toli nuo Paryžiaus. Likimas (vieną dieną pamatysime, geras ar blogas) privertė mane eksperimentuoti, kitaip tariant, išmėginti tūkstantį ir vieną būdą, kaip „dalytis" pastoge su moterimi. Ir atleiskite, kad tai sakau, bet niekada... ne, ne, manau, niekada... nejaučiau to, ką jūs minėjote: to bendro gyvenimo sunkumo, tos „trinties" dėl smulkmenų, tų dantų šepetėlio, vonios problemų – šitai, kad ir kaip toli siektų atmintis (net ir „klajokliškaisiais" arba „vargingaisiais" laikais, kai gyventi turėdavome dviejų kambarių bute, trisdešimtyje kvadratinių metrų), niekada manęs iš tikrųjų netrikdė...

F. G.: Vonia – tai smulkmena. Bet įspūdis, jog esate priklijuoti vienas prie kito, – jau ne smulkmena. Man reikia kvėpuoti. Ir kai buvau pririšta ant pernelyg trumpos grandinės, aš ją sutraukiau. Nors vyras buvo puikiai išauklėtas ir šito nedemonstravo. Paprasčiausiai vedusiems taip jau yra: jie nesiskiria. Suprantu, kad tai galima mėgti, bet aš neklusni. O ką sakyčiau, jei būtų tekę gyventi stalčiuje, kaip daugeliui šiuolaikinių žmonių... Tačiau pažįstu porų, kurios puikiai pakelia tą nuolatinį artumą, tą absoliučią priklausomybę, kai net pietūs vienam be kito tampa įvykiu. Tikriausiai aš keista...

B.-H. L.: Ne, jūs nekeista. Gal jus ir šokiruosiu, bet, priešingai, man susidaro įspūdis, kad mūsų nūdienė atmosfera veikiau palanki jūsų požiūriui. Teisybė, buvo

laikai, kai vedybas visi laikė norma. O tie, kurie smerkė miesčioniškumą, atsargumą, apdairumą, kovojo prieš vedybas. Tai buvo nuostabus vidutiniškos institucijos pavyzdys. Prasčiausia sutartis. Tai buvo įsikūnijimas to, kas blogiausia „miesčioniškame mentalitete". O kas yra miesčioniškas mentalitetas šiandien? Vis tas pats atsargumas. Tie patys būgštavimai. Tas pats išmintingas apdairumas tų, kurie sveria judesius, žodžius, įsipareigojimus. Skirtumas tik tas, kad minėtas apdairumas staiga perėjo į kitą stovyklą ir puikiausiai galėtų praturtinti tuos, kurie sako: atsargumas, nepriklausomybė, budrumas, kiekvienas savame urvelyje ir savame lizde...

F. G.: Nūdienė atmosfera... Aš jau seniai jai nepriklausau, ir ji man nė motais. Gerai nesuprantu, koks gi čia bailumas blogiausiu atveju į vedybas žiūrėti rimtai.

B.-H. L.: Aš jums taip ir sakau...

F. G.: Tai rimta. Skirdamasis žmogus susižeidžia ir sužeidžia partnerį dar ir kitaip, ne vien paprastu ryšių nutraukimu.

B.-H. L.: Sakau, kad ir mano tokia nuomonė. Bet vis tiek galvoju, jog šiuolaikinėje antivedybinėje vulgatoje yra nelabai simpatiškų dalykų: „Oi, ką jūs! Šitokia rizika! Kam jos reikia?"

F. G.: Turbūt mano pasibjaurėjimas bendru gyvenimu kilęs iš kitur. Jis, be abejonės, atsirado todėl, kad tėvas mirė, kai buvau visai maža... Namuose niekada nemačiau vyro...Vietos, kurią užima vyras, jam rodomos arba nerodomos pagarbos, neskusto veido ir susiglamžiusios pižamos per pusryčius, tų „neužmiršk palikti pinigų..." – „Netriukšmaukite taip, vaikai, tėtis pavargęs arba dirba..." – „Kur mano balti marškiniai, kodėl jie neišlyginti? Ne, ne šitie!.." Vyras namuose man

visada buvo šventė, o ne kasdienybė. Todėl nenoriu gadintis šventės...

B.-H. L.: Atvirumas už atvirumą, anądien jūs manęs klausėte (jei gerai prisimenu, tai buvo pirmas klausimas pačią pirmą dieną), ar myliu moteris.

F. G.: Taip. Ir vis dar to savęs klausiu.

B.-H. L.: Jau nebežinau, ką jums atsakiau. Atsakymas tikriausiai buvo negrabus, neaiškus. Visada atgrasu lyg niekur nieko pasakyti: „Aš myliu moteris..."

F. G.: Jūs kaip tik taip ir atsakėte.

B.-H. L.: Ką gi, štai mano tikrasis atsakymas. Taip, aš jas myliu. Aš jas be galo myliu. Ir todėl, kad be galo myliu, niekada negalėjau gyventi kitaip, kaip tik didžiausioje artumoje. Jūs kalbate apie kasdienį gyvenimą. Smulkius kasdienio gyvenimo nepatogumus. Tebūnie taip. Bet jie man irgi patinka! O kartais tiesiog jaudina! Moteris vonioje... Besirengianti moteris... Besidažanti moteris... Nuo pat vaikystės mintis apie besidažančią moterį varo mane iš proto... Nekalbant jau apie kita... Apie visa kita... Įskaitant net intymiausius dalykus, kuriuos „ji" kaip įmanydama stengiasi nuslėpti ir kuriuos jūs vis tiek numanote.

F. G.: Kokia graži mintis...

B.-H. L.: Tai ne mintis.

F. G.: Čia absoliučiai su jumis sutinku. Jei būčiau vyras, mane pavergtų moters artumas, jos kvepalai, baltiniai, tai, kaip ji pakelia plaukus, ir net tai, ką jūs vadinate intymiausiais dalykais... Bet vyras – ne moteris. Ir, bent jau mano akimis žiūrint, vyro artumo nė lyginti negalima su moters artumu. Besiskutantis vyras nėra bjaurus, bet nėra ir labai gundantis ar estetiškas. Nebent jei jis labai gražus, duše... Ir dar... Nuogas vyras

truputį juokingas, jei pasirodo ne visoje vyriškumo didybėje. Ne, tai tikrai ne tas pats. Manau, aš myliu vyrus, kaip jūs mylite moteris. Dažnai jie mane jaudina kažkuo beginkliu, pažeidžiamu, – šitai yra savotiška atsvara jėgai, kurią vyrai man demonstruoja, bet nemėgstu, kai jie atsiduoda cigarais. Nors iš pagarbos jų laisvei narsiai pakenčiu tą kvapą.

B.-H. L.: Šiuo klausimu neturiu ko jums pasakyti, brangioji Françoise. Nors esu įsitikinęs, kad yra kažkas erotiška tame, ką vadiname kasdieniu gyvenimu. Bet gal aš klystu... Gal taip galvoja tik vyrai...

F. G.: Manau, tai pirmiausia asmeninis požiūris. Beje, kalbėdamiesi mudu atskleidėme daugiau, negu norėjome. Bet tiek to... Toks jau tas mūsų pokalbis.

B.-H. L.: Taip. Vis dėlto jis sukasi aplink vieną ašį. Sakau šitai ne norėdamas pateisinti perdėtą atvirumą. Bet už mūsų žodžių vis tiek slypi mintis apie erotiškumą. Bent jau man taip atrodo...

F. G.: Ką norite pasakyti?

B.-H. L.: Man erotiškumas visada būna subtilus nematomų ir matomų dalykų žaismas... Vualis čia užmetamas, čia nutraukiamas... Didžiausias santūrumas ir staigus apsinuoginimas... Tai drovumas, tvardymasis, mizanscena, kas tik norite, o paskui be jokio perspėjimo – begėdystė, nešvankumas...

F. G.: Vėl pacituosiu Barthes'ą: „Erotiškiausia kūno vieta ten, kur drabužiai prasiskleidžia. Tie tarpeliai erotiškiausi. Tarp dviejų pusių, dviejų kraštų švysčiojanti oda".

B.-H. L.: Būtent. Šiuo požiūriu aš ne itin pasitikiu tais jūsų „vakarais, kaskart virstančiais pasimatymu". Mano galva, tai per daug nenatūralu. Per daug suvaidinta.

Per mažai vietos viskam kitam: nesėkmėms, apsirikimams, netikėtam kūno įsiveržimui ir geismo materialumui... Tuo tarpu kasdienis gyvenimas... „Gyvenimas po vienu stogu“, kaip jūs sakote... Gyvenimas po vienu stogu geras tuo, kad „ji“, savaime suprantama, ir toliau vaidins. Režisuos scenas. Dės visas pastangas, norėdama įtikinti mane – ir save? – kad, išskyrus įkarščio, ekstazės, siautėjimo valandėles, kūnas yra jaukas, o fiziologija – iliuzija. Kitaip tariant, ji gudraus. Griebsis įvairių manevrų ir intrigų. Ji man suvaidins (aš jai suvaidinsiu) visą apgailėtiną komediją, kad įtikintų mane, jog yra tyraširdė. Kol vieną kartą – tas kartas man visada atrodo labai jaudinantis – žodis, smulkmena, sielos ar kūno atodūsis, vos pastebimas judesys, koks nors poelgis ją išduos ir atskleis mylimajam (kuris šį sykį yra jos sąjungininkas), kad kūnas niekur nedingo ir kad prigimtis, jei ją neigi, keršija... Šiuo klausimu aš irgi esu visiškas Bataille'o šalininkas. Erotika – tai maksimumas komedijos ir ritualo. Su ne visada užprogramuotais nešvankumo vingiais...

F. G.: Man neatrodo, kad mūsų kalbose būtų dvi prieštaringos erotikos sampratos. „Pasimatymas kas vakarą“ reiškia: „Nė vienas iš mūsų neturi teisės būti tikras, jaustis kito žmogaus savininku, tikėti, kad rytoj vakare jis *automatiškai* ateis čia vien todėl, kad mudu vedę“. Sutartį reikia kasdien atnaujinti. Erotikai nėra nustatytų valandų... „Iš anksto nei jauti, nei žinai, kada nuogą krūtį pamatyti užsimanai“, tam tinka bet koks laikas... Jei negyveni po vienu stogu, nereiškia, jog turi atsisakyti drauge praleisti ilgas valandas: būna, kad judviem dirbant kartu žaibiškai prasiveržia tai, ką vadinate nešvankumo vingiais...

B.-H. L.: Aš neliaupsinu poros, „apsaugotos nuo bet kokios rizikos"... Nei „automatiškumo"... Aš liaupsinu kasdienį gyvenimą. Manau, nereikia gailėti erotinio pagyrimo kasdieniam gyvenimui.

F. G.: Tebūnie taip. Bet tokiu atveju išlieka santuokos problema. Nesuprantu, kaip galite ir toliau būti už santuoką...

B.-H. L.: Nesuprantu, kodėl turėčiau būti prieš...

F. G.: Todėl, kad, atleiskite, jums du kartus nepavyko.

B.-H. L.: Tikrai nejaučiu, kad man būtų kas nors „nepavykę".

F. G.: Ką gi.

B.-H. L.: Juk žinote tą Clavelio istoriją. Jis turėjo seną draugą, vardu Charles'is Verny, kurį vieną dieną nustojo lankęs. Tada įsikišo jų bendra draugė, Françoise Verny. „Charles'is liūdi, jis nesupranta, ko tu pyksti". Clavelis: „Charles'is išsiskyrė. Aš katalikas ir negaliu draugauti su išsiskyrusiu žmogumi". Bendra draugė: „Gal tu iš manęs tyčiojiesi? Juk pats tris kartus išsiskyrei! Ne tau mokyti dorybių!" Tada Clavelis išdidžiai atrėžė: „Taip, bet atkreipk dėmesį! Mano atvejis visiškai kitoks! Aš tapau kataliku tik po trečių, paskutinių, skyrybų..."

F. G.: Ką gi, iš anksto sveikinu trečiųjų vedybų proga.

B.-H. L.: Svarbiausia ne tai. Aš ne katalikas ir nesiruošiu juo tapti. Bet mane erzina viengungiškos žmonių šnekos, viengungiška ideologija. Anądien kalbėjome apie Huysmans'ą. Neatsimenu, katras apie jį prabilome...

F. G.: Jūs. Jo Dezeseintas* – garsus personažas. Bet jūsų teisybė. Ideologinis viengungis visada atrodo

* Georges'o Charles'o Huysmans'o romano *Atvirkščiai* personažas.

truputį juokingas ir sykiu kvailas. Paprasčiausiai vedybos ilgai buvo grindžiamos vertybėmis – socialiniai suvaržymai, religiniai suvaržymai, „nusikaltimas“ svetimavimu, – kurios dabar beveik neegzistuoja. Gyvename tokiais laikais, kai galima sau pasakyti: „Bet apskritai kam to reikia?“ Kiekvienas atsako už save.

B.-H. L.: Ne tik Dezeseintas... Ir net ne tik Huysmans'as... Ištisas būrys žmonių susikūrė tą vedybų kritikos doktriną... Savaime aišku, Balzacas. Bet taip pat ir Goncourt'ai. Ir Flaubert'as. Ir net Zola. Be to, tie žmonės – ar bent jau kai kurie iš jų – turėjo nešvankių, palaidų savybių ir labai ribotą supratimą apie tai, ką vadino „jaunuolio gyvenimu“. Tai buvo pietų pas Magny laikai. Tai buvo laikai, kai žmonės kėlė, – jei galėjo, viešai, – tokį rimtą ir svarbų klausimą: ar menininkas gali vesti? Ar jis turi tokią teisę? Ar taip darydamas nešvaisto kūrybinės energijos, esmės? Sakysite, tai buvo veikiau sveika reakcija į anuomet dominavusį modelį – santuokinį modelį? Sutinku. Bet dabar padėtis kitokia. Santuoka, vargšelė, smarkiai puolama. O viengungiškos šnekos, priešingai, labai gyvybingos, atmieštos gaižiais kvapais, vidutiniškumu, užgaidomis...

F. G.: Balzacas ir kiti, juokeliai apie svetimavimą ir šeimyninį gyvenimą trise – visa tai tikrai iš kito amžiaus... Tai tinka tiems, kurie vaikosi kraičio... Nematau reikalo ties jais sustoti. Ar šiandien dar gyvybingos viengungiškos šnekos? Tikriausiai, nes jūs taip sakote. Niekada negirdėjau jų atgarsių. Net iš jaunų moterų, šešiasdešimt aštuntųjų gegužės įpėdinių, kurios priešinasi vedybiniams įsipareigojimams. Bet, svarbiausia, pažįstu nevedusių vyrų, kurie gyveno, kaip sakoma, susimetę ir vieną dieną neteko vaikų. Juos atėmė sugy-

ventinė, ir dėl to vyrai labai kentėjo... Tokie tikrai tampa neapykantos pritvinkusiais viengungiais.

B.-H. L.: „Jaunos moterys, kurios priešinasi vedybiniams įsipareigojimams". Ar jūs tuo tikra?

F. G.: Žinoma, ne visos. Bet tos, kurios įgijo profesiją, jau turėjo vieną ar du daugiau ar mažiau laimingus nuotykius ir kurioms vedybos nėra tikslas, kaip kad triušis medžiotojui. Ar žinote, kiek nesantuokinių vaikų gimė 1990 metais? Du šimtai trisdešimt tūkstančių. Galite įsivaizduoti, kiek yra porų, sąmoningai neįteisinusių santuokos...

B.-H. L.: Čia tas pats, kas seksualinis išsilaisvinimas, apie kurį anądien kalbėjome... Mes tikrai pažįstame ne tas pačias moteris. Visos, kurias aš sutinku, su kuriomis susikerta ar buvo susikirtę mano keliai, man pasirodė gana palankiai nusiteikusios vedybų atžvilgiu. Nežinau, ar jos į jas žiūrėjo kaip į triušį taikiklyje. Bet galvojo apie vedybas, svajojo apie vedybas, svajojo apie tai, kad jos gali trukti – iliuzijos? – amžinybę.

F. G.: Tai visai normalu. Aš tik sakau, kad vedybos nebėra vienintelis tikslas, vienintelis rūpestis, vienintelis siekis merginos gyvenime, kaip ilgai buvo. Man tai atrodo akivaizdu.

B.-H. L.: Svarstau, ar mes jau kuris laikas nesisukame aplink tą patį klausimą.

F. G.: Kokį?

B.-H. L.: Kokius pagrindinius argumentus pateikia žmonės, nepasitikintys vedybomis? Pradžioje minėjote Rougemont'ą. Mintis, kad pabaiga sunaikina... Kad meilė – tai aistra ir kad vedybos pražudo aistrą...

F. G.: Ne. Pasak Rougemont'o, aistra – tai ne visai meilė. Ji yra meilės versija, tam tikra prasme lemtinga

versija, kuri žmogų užburia, tuo tarpu laiminga meilė turi blogą reputaciją.

B.-H. L.: Tai senas kaip pasaulis argumentas. Sakote, dabar ne XIX amžius. Gerai. Bet tai vis tiek labai tiksli XIX amžiaus kalba. Žmonės pasisako už vedybas dėl socialinių ir blogiausiu atveju beveik sanitarinių priežasčių. Tai „švarios“ vedybos. „Profilaktiškos“ vedybos. Vedybos padeda jums nenuskęsti purve, išvengti lankymosi pas merginas ir t.t. Bet jos vis tiek niekinamos. Nuvertinamos kiek tik įmanoma. Tai netikras ir bjaurus gyvenimas, iš kurio jus išplėšia aistros audra...

F. G.: Ką jūs čia pasakojate?

B.-H. L.: Išreikškime šitai dar kitaip... Mintis tokia, kad aistra trunka tik kurį laiką... Ji susidėvi... Nusilpsta... Vadinasi, yra nesuderinama su ilgalaikėmis vedybomis... Regis, jau jums sakiau... Ne? Nesakiau? Aš tuo netikiu... Netikiu lemtimi, kuri išdildo aistrą...

F. G.: Tarkime, ji užgęsta, jei jums taip labiau patinka. Vakar priekaištavote, kad esu „romantikė“. Juk dabar neimsite pasakoti, jog didžiulė aistra amžina! Mituose problemą išsprendžia mirtis. Ar galite įsivaizduoti Tristaną, senstantį greta Izoldos, kuriai padarė tris vaikus?

B.-H. L.: Kodėl gi ne?

F. G.: Gyvenime patys gyvenimo pokyčiai išsekina geismą ir pagimdo kitą, kitam meilės objektui... Trūksta žodžių išreikšti tam, ką taip gerai pasakė Rougemont'as: yra meilė, kurią sudaro ne aistra, o plačiąja prasme bendri polinkiai, skoniai ir interesai, protingas švelnumas, ištikimybė, nors ji kai kada brangiai kainuoja, meilė, kuri gali stiprėti, o ne silpnėti, ir kuri neturi vardo. Ir būtent tokia apgalvota meile, o ne aistra, galima sėkmingai grįsti vedybas. Beje, pastebėjau, kad

šiuolaikiniai jaunuoliai tai suprato. Bent jau dauguma. Jie nesituokia, bent jau tuokiasi ne išsyk, kartais drauge gyvena keletą metų ir tik tada įsipareigoja. Tai pasidarė įmanoma, nes merginos nesikrausto iš proto dėl vedybų, neturi tos ankstesnės baimės būti „pamestos"... Tai milžiniškas pasikeitimas.

B.-H. L.: Aš ne romantikas. Šiaip ar taip, stengiuosi juo nebūti. Šalia savęs mačiau pakankamai nutrūkusių ryšių, tad esu linkęs būti labai labai atsargus. Bet tikrai nesakau, kad jie „susidėvi". Nei kad aistros „užgęsta". Ne vien todėl, kad šie žodžiai bjaurūs (juk žodžių bjaurumas svarbus, ar ne?). Aš atmetu pačią mintį, nes abiem atvejais ji vienoda. Čia sakote, jog aistra užgęsta, ir suprantate ją kaip kažkokią liepsną ar žvakę, kuri dega tik tam tikrą laiką. Čia teigiate, kad ji susidėvi, lyg būtų sena virvė, traukiama tol, kol trūksta. Bendras taškas tas, kad į savo aistrą žiūrite kaip į kažkokią masę ar sandėlį, o šie žodžiai gali reikšti mažėjimą. Yra kažkokios meilės atsargos. Iš jų šiek tiek paimama. Paskui paimama dar. Ir vieną gražų rytą jų nebelieka. Aistra išsemiama, kaip ištuštinama sąskaita banke. Tai štai, aš tuo netikiu... Netikiu, absoliučiai netikiu, kad viskas taip ir būna...

F. G.: Aš neįsivaizduoju aistros kaip tuštėjančio „sandėlio" ar kaip silpstančios liepsnos. Gęsta: jūsų teisybė, šis žodis tikrai nevykęs, nors jį ir vartojo Proustas. Bet nerandu geresnio, norėdama pasakyti, kad vieną dieną ji ima braškėti, išsisklaido, nuvysta – nežinau, ką dar padaro. Buvo ir nebėra.

B.-H. L.: Klausimas: kodėl? Kodėl buvo ir nebėra? Kodėl žmonės liaujasi mylėję? Kodėl ryšiai nutrūksta? Sakoma: „Tai neišvengiama". Pati teigiate: „Aistra ne amžina". Jei jūs tokia tikra, kad aistra negali ilgai tverti,

vadinasi, vis dėlto tikite tomis susidėvėjimo ir nusilpimo istorijomis. O aš jomis netikiu. Puikiai žinau, kad žmonės nutraukia ryšius, išsiskiria. Bet nemanau, jog taip atsitinka todėl, kad jie „pavargsta“ vienas nuo kito...

F. G.: Ne. Dar sykį kartoju, jog netikiu „nuovargiu“, jei yra aistra. Ir ne remdamasi kokia nors teorija sakau, kad nėra amžinos aistros, kad vieną dieną tarsi pabundama. Tai paprasčiausi stebėjimai. Žinau, jie nepriimtini, kai pats liepsnoji aistra. Galima įsivaizduoti viską, tik ne tai, kad vieną dieną ji nustos gyvuoti jūsų širdyje ir jausmuose. Tai tiesiog nesuvokiama. Tačiau vieną dieną viskas pasibaigia. Ir kai pasibaigia moteriai, kai ji nutraukia ryšius, tampa gana negailestinga. Vyrai išsilaisvina... mandagiau, švelniau, kartais, man rodos, juos net graužia sąžinė, bet gal ir ne...Tačiau jūs tarsi žinote, kodėl vieną dieną viskas pasibaigia. Pasakykite, aš nežinau...

B.-H. L.: Aš irgi nežinau. Kas gali pasigirti „žinąs“? Tik esu šį tą pastebėjęs... Paprasčiausiai pastebėjęs... Be to, esu girdėjęs pasakojimų... Išpažinčių... Žinote, aš parašiau romaną, kuriame pasakotoja dažnai būdavo moteris... Tada surengiau apklausą... Viskas rėmėsi apklausa.

F. G.: Nežinojau, kad turite Paulio Bourget savybių... Atleiskite, aš jus erzinu.

B.-H. L.: Tai ne taip jau blogai, Marie Bourget... Ne taip jau blogai... Jis buvo uolus Stendhalio skaitytojas... Įkvėpė Proustą, kuris viename iš dešimties „etiudų apie moteris“ rado keletą bruožų savo Odetei... Pamatysite, kada nors jis bus reabilituotas.

F. G.: Tebūnie taip.

B.-H. L.: Apie ką mudu dabar kalbame? Pagrindinis klausimas – seksualinis, ar ne? Juk jį turime galvoje, šnekėdami apie susidėvėjimą ir nuovargį?

F. G.: O, tai sudėtingiau! Porose, kurios šiuo požiūriu dar labai gerai „veikia“, – drįstu pavartoti šį terminą, – vis tiek nustoja mylėti vienas ar kitas, ar abu. O meilės pabaiga tokia pat valdinga kaip ir aistra. Ūmai išvysti, jog tas apgamas buvo karpa.

B.-H. L.: Ką gi, jei jums taip atrodo. Bet klausimas vis tiek apie „tai“. Žmonės sako: „Mes nesutariame. Mums blogai sekasi. Aistra nebe tokia kaip iš pradžių“. O iš tiesų dažniausiai jie sako: „Mes nebegeidžiame vienas kito. Mūsų kūnai prarado tą patrauklumą, tą nuostabų geismą, kai trokšdavome vienas kito“.

F. G.: Geismas taip pat gali išnykti. Partneriai kursto vienas kito geismą, bet anksčiau ar vėliau jis gali išnykti. Ir vis dėlto meilės pabaigos neapribočiau vien šiuo... kaip čia pasakius... mechaniniu reiškiniu...

B.-H. L.: Sakyti galima bet ką. O tiesa tokia. Bėga dienos. Savaitės. Kiekviena diena, kiekviena savaitė dar labiau ryškina nematomą ribą, skiriančią du kūnus. Sulig kiekviena diena, sulig kiekviena savaite akligatvis, į kurį jie pateko, darosi tragiškesnis, skausmingesnis. Ir jie, vargšai, gauna įsitikinti: niekas nepasikeitė ir drauge pasikeitė viskas. Jie ne priešai, bet svetimi. Iš pažiūros niekas nebyloja apie jų naująją padėtį, bet jie žino baisią paslaptį: žino, koks vargas teko jų daliai. Dažniausiai neištveria moterys. Iš pradžių jos nieko nesako. Kenčia. Susitaiko su likimu. Priima raminamą versiją, – jei pačios, vargšelės, aktyviai nedalyvauja jos kūrime, – kuri joms pateikiama apie susidariusią padėtį. Tokių dalykų randama literatūroje. Apie juos rašo Balzacas. Jų yra, tik kitokio pobūdžio, Courteline’o kūryboje. Tai galvos skausmo komedija. Amžinas nuovargis. Žmonės užmiega arba apsimeta užmigę, kai tik atsiduria vienas šalia

kito. Yra tūkstantis ir vienas apgailėtinas paaiškinimas, kuriuo jos dedasi tikinčios, o vieną dieną pareiškia: „Gana. Pakaks apgaudinėti". Tą dieną jos sukyla. Dažniausiai tylomis, bet vis tiek sukyla. Ir tada susiranda meilužį. O meilužiui išlieja viską, kas guli ant širdies.

F. G.: Mes labai nutolome nuo aistros. Jūs kalbate apie geismą, kuriuo daugiau ar mažiau paremta kiekviena sąjunga, bent jau vyrams... Ką gi, jis išnyksta, nors jūs nenorėjote su tuo sutikti. Nieko nėra liūdniau, kaip apsimesti, kad jis nenuslopo. Tvirtinti sau, baisiais Albert'o Coheno žodžiais tariant: „Meilė išspausta, reikia ją gerti". Reikia skirtis. Skubiai skirtis. Arba, antra vertus, jei žmonės puikiai sutaria, jei jiems patinka gyventi drauge, jei nuausti labai stiprūs ryšiai, abu pradeda ieškoti atsitiktinių meilės nuotykių. Tai kitas modelis. Jis palyginti paplitęs.

B.-H. L.: Palaukite. Pagaliau priėjome prie skyrybų! Ir prie atsitiktinių meilės nuotykių! Klausimas kol kas toks: kas būna, kai žmonės nustoja mylėti vienas kitą ir išsiskiria? Kas būna, kai jie nustoja vienas kito geisti? Visa tai kalbu norėdamas pasakyti du dalykus. Pirmas: laikas čia niekuo dėtas. Jame nėra nieko, kas labai kenktų geismo tvarumui. Esmė ne ta, kad kūnai pavargsta. Ir pripranta vienas prie kito. Esmė ne ta, kad ilgainiui jie praranda paslaptingumą, mįslingumą. Ne. Čia ne tai. Negali būti tai, nes mudu sutariame, ar ne, kad geismas – tai mašina, tyrinėjanti mūsų garsiąją tarpinę erdvę. Kad ta erdvė beribė. Vadinasi, ir minėtasis geismas negali būti kitoks, kaip tik beribis.

F. G.: Tai kas tada?

B.-H. L.: Taip ir nenutolstame nuo to beribio geismo. Tegul sau geisme, pačiose geismo gelmėse, būna vis-

kas, ko jam reikia, kad, kaip sakoma, ilgai tvertų, – šito neverta atsižadėti. Geismas – tai tarsi judėjimas Descartes'o teorijoje. Jis nesiliauja. Vis nesiliauja. Kai kada trunka net amžinai. Jei būtų tik geismas, jei jam nepastotų kelio, netrukdytų, nekenktų kitokio pobūdžio kliūtys, aistros, jis galėtų gyvuoti neišsekdamas. O antras dalykas...

F. G.: Juk bet koks geismas išsenka! Ne tik geismas... Sutinku su ta jūsų beribe erdve... Tačiau partneris keičiasi... Kiekvienas keičiasi metams bėgant... Kalbu ne vien apie fizinį pasikeitimą, kurį vos pastebi, kai gyveni kartu, o apie subtilesnius pasikeitimus... Mylėjai karštą, neturtingą jaunuolį, kuris norėjo rašyti... O atsidūrei šalia pramonininko, kuriam rūpi tik jo prekyba. Mylėjai svajingą, trapią moterį... O atsidūrei lovoje su „Boingo" pilote. Ir pats kuo tapai? Aš truputį perlenkiu. Mes mylime žmogaus akimirką. Ir ta akimirka ypač brangi.

B.-H. L.: Leiskite baigti. Antras dalykas, pabrėžiu, – kad į tyrą geismo žaismą įsimaišo „nerimas", „drebulys", „kenkėjai" ir daugybė kitokių kliūčių. Kokios jos? Žinoma, aistros. Kitos aistros. Paprasčiausias pavyzdys: kita moteris arba kitas vyras užima vakar mylėto asmens vietą.

F. G.: Elementaru, mano brangusis Vatsonai...

B.-H. L.: Bet tai gali įgauti kitokias formas. Su tuo pačiu asmeniu gali rastis kita stipri, valdinga aistra, kenkianti pirmajai ir užpildanti jos erdvę. Yra porų, kurias ima graužti apmaudas. Ar juoda pagieža. Ar pavydas, įgavęs patologines formas. Ar turėtų vaikų istorijos. Ar naujų vaikų atsiradimas. Ar pinigai. Ar valdžia. Ar partnerio veidas, kurį staiga pamatome kitokį. Ar nusivylimas. Ar kartėlis. Ar netikėta partnerio reakcija į kokią nors

aplinkybę, kuri pagrįstai ar nepagrįstai pasirodė labai svarbi. Žodžiu, yra daugybė parazitinių aistrų. Daugybė apsėdimo formų, nesvarbu, absurdiškų ar ne, nuo kurių partnerio kūnas pasidaro nepermatomas, tamsus, neužsidegantis buvusiu geismu. Tas kūnas tebėra čia. Mielas. Geidžiamas. Tarkime, kad jis net nepasikeitė, jūs taip pat. Tarp jūsų ir jo atsirado nauja intensyvi aistra ir nesusipratimas, kurį ji pagimdė. Geismas neišseko, jis buvo nuvytas. Aistra „nepavargo", ji tapo neįmanoma dėl kitos aistros, kuri staiga ją pakeitė.

F. G.: Taip, aš visai sutinku, kad tam tikrais atvejais aistra nuvejama. Bet taip jau sutvarkytas gyvenimas. Negalima mėgautis aistra ar kankintis dėl jos vienam su savo mylimąja mažytėje planetoje. Beje, meilei egzistuoti reikalingas kitų žvilgsnis...

B.-H. L.: Šį kartą tai plati romano *Viešpaties gražuolė* tema... Tai didžioji Coheno tezė...

F. G.: Drįstu pasakyti, kad Albert'as Cohenas man nuobodokas. Bent jau *Viešpaties gražuolėje*... Jei paimu tą knygą paskaityti iš naujo, tai praverčiu puslapius. Bet meilės pabaigos epizodas nuostabus. Tas vyras ir ta moteris, užsidarę savo aistroje, galiausiai pradėję dusti kaip žuvys, ištrauktos iš vandens, tos apgailėtinos dingstys, kurias jie vienas kitam pateikia, norėdami ir toliau vaidinti žavingus įsimylėjėlius, nors miršta iš vienatvės, Solalą apėmusi asfiksija – tai žiauriausia, kas yra parašyta apie žmonių meilės ribas.

B.-H. L.: Teisybė.

F. G.: Bet aš galvojau apie kitką. Apie tą paprastą faktą: kad meilė pasireikštų, jai reikia žmonių, kad laimė išsipildytų, ji turi būti „pasaulietiška". Tai trumpai ir įtikinamai pasakyta daug mažiau žinomame Piero

Vittorio Tondellio romane *Atskiri kambariai*... Šedevras. Ar skaitėte? Štai kas mokėjo išreikšti meilę, nors šiuo atveju kalbama apie dviejų vyrų meilę.

B.-H. L.: Ne, neskaičiau. Kas tai per daiktas?

F. G.: Vyras, rašytojas, pasakoja, kaip jis mylėjo kitą vyrą, štai ir viskas, ir probėgšmais, bet skausmingai prisipažįsta, jog tokia meilė, kaip jokia kita, pasmerkta pogrindžiui, kuris ją dusina...

B.-H. L.: Tai *back street** problema. Kai kurie *back street* trunka ištisą amžinybę. Moterys (nes dažniausiai kalbama apie moteris) nepakenčia to priverstinio pogrindžio, to slaptumo. Beje, jos paprastai iš tokio pogrindžio išeina. Vienaip ar kitaip išeina. Ūmai, jei jos ūmios. Diskretiškai, jei jų toks temperamentas. Kartais jos pasitenkina palikdamos ženklus, nuorodas, savo daiktus, kurie išduos uždraustą ryšį. Jos bent jau padarys taip, kad žmonės žinotų, jog šito nereikia žinoti, kad sakytų, jog šito nereikia sakyti: „Ša! Tai paslaptis! Didelė ir brangi paslaptis!“ Bet gyventi šiltnamio sąlygomis, sutikti su absoliučia tyla, nuolankiai dingti (tegul ir mylimojo širdyje), nepalikus jokių pėdsakų, – tokia išeitis jokiu būdu nepriimtina...

F. G.: Priešingai, aš stebiuosi matydama, kiek daug moterų dar sutinka žaisti *back street*. Bet visi mano pavyzdžiai – moterys, kurioms dabar per trisdešimt... Nesu tikra, ar jaunesnės taip lengvai taikstytųsi su vienišais savaitgaliais, praverktomis naujametėmis naktimis, mažumėlę juokingais bruožais vyro, kuris vis tiek bijo žmonos, net jei tą baimę maskuoja kilniais jausmais. Šiaip ar taip, reikia būti velniškai įsimylėjusiai,

* Pogrindinis, nelegalus dalykas *(angl.)*.

kad pakęstum meilę šešėlyje... ir kad meilė ištvertų šitą slaptumą. Meilė reiškia ne vien ilgumo ir ištikimybės pažadus, bet ir viešumą... *Back street* – spąstai moterims...

B.-H. L.: Nesakau, kad tokių moterų mažiau. Sakau, kad jos niekada nežaidė *back street* žaidimo. Bent jau nežaidė iki galo. Kartoju, jos susitvarko taip, kad gautų gražesnį vaidmenį, o ne vargšės mergytės, liejančios ašaras naujametėmis naktimis. Tada viskas pasidaro labai paprasta. Arba ponas sutinka. Apsimeta nieko nematąs. Jis taip pat sutinka, nors ir rizikuodamas, žaisti žaidimą slaptas-ryšys-apie-kurį-galima-kalbėti-tik-puse-lūpų. Arba jis bus grąžintas į banalią kasdienybę.

F. G.: Nesuprantu, ką norite pasakyti. Koks gražesnis vaidmuo? Kas gali būti gražaus tokioje padėtyje, kad ir kaip ji išgyvenama? Mažos gudrybės nieko nekeičia. Kai kurios *back street* nepraranda vilties galop konfiskuoti meilės objektą, atkakliai, užsispyrę to siekia, deda dideles pastangas ir kartais pasiekia savo... Tai kitas reikalas. Tokiais atvejais reikia gailėti vyro, plėšomo tarp dviejų moterų, nors jis pats kaltas, kad lindo į tą širšyną. Bet švelnios, kantrios, herojiškos *back street* tikrai nusipelno šokoladinio medalio.

B.-H. L.: Kodėl gi ne...

F. G.: Todėl, kad jos veikiau vertos pasigailėjimo negu žavėjimosi, kaip jūs ką tik įrodėte.

B.-H. L.: Tikrai ne. Kad jūs žinotumėt...

F. G.: Tuomet juo geriau.

B.-H. L.: Norėčiau valandėlei grįžti prie pagrindinio klausimo. Kodėl meilė nepakenčia vienatvės? Pogrindžio? Kodėl ji žūsta, kai būna priversta gyventi uždarame inde, „mažoje planetoje“, kaip jūs sakėte? Atkreip-

siu jūsų dėmesį, kad įsimylėjėliai paprastai teigia visai priešingai. Jie sako: „Ne, ne, anaiptol! Mes svajojame apie slaptą aistrą! Svajojame būti vieni pasaulyje! Argi meilė ne asociali? Argi nemaištauja prieš bendruomenę? Argi būti įsimylėjusiems – nereiškia sukurti atskirą mažą bendruomenę?“ Suprantu, jie labai greit pakeičia nuomonę. Nusivilia. Pagaliau jie patys taip sako...

F. G.: Žmogus – socialus padaras. Jei su niekuo nesusitinka, negali tapti savimi. Vienatvėje jis dūsta, nors tai būtų ir vienatvė dviese.

B.-H. L.: Jeigu jūs teisi, o aš manau, kad jūs teisi, tai esama dviejų paaiškinimų. Visų pirma Coheno paaiškinimas, nors jis, neprieštarausiu, trumpas. Įsimylėjėliai nuobodžiauja, teigia Cohenas. Greitai nebeturi ką vienas kitam pasakyti. Buvimas dviese tampa varginantis. Vakarai nesibaigiantys. Jų meilė išsivadėjusi, stokojanti substancijos, kurios jiems duotų platusis pasaulis. Jie keikė tą pasaulį. Svajojo iš jo ištrūkti. O dabar, kai ištrūko, atsidavė tik savo meilei, svajoja vėl į jį išeiti, truputį atsikvėpti.

F. G.: Taip. Kaip jau sakiau, tai ir yra geriausia Coheno kūryboje.

B.-H. L.: Yra antras paaiškinimas. Mano nuomone, rimtesnis. Jis išplaukia iš minties, kad vyro ir moters santykiai niekada nėra buvimas dviese. Čia vienas. Čia kitas. Bet tarp vieno ir kito yra ištisas pulkas „trečiųjų asmenų“, kurių akyse lošiama erotinė partija. Mimezinė geismo struktūra... Uždaras ratas... Veidrodiškumas... Taip teigia René Girard'as. O prieš jį taip sakė daug kitų rašytojų.

F. G.: Jis parašė ištisą knygą apie mimezinį geismą Shakespeare'o pjesėse!

B.-H. L.: Taip... Tie artimųjų šešėliai... Tie nebylūs liudininkai... Tas daugiau ar mažiau įsikūnijusių šmėklų ratelis, besisukantis aplink įsimylėjėlius... Jei ši teorija teisinga, jei mylėti galima tik kito šešėlyje ar žvilgsnyje, žodžiu, jei aplink meilės šėlsmą visada būriuojasi „minia", tai žinome tikrą priežastį, kodėl meilė nepakelia vienatvės dviese. Įsimylėjėliai gali per amžius sekti pasakėles apie asocialią, laukinę meilę, bet yra „pagrindinės" priežastys, dėl kurių tokia meilė nustoja gyvavusi...

F. G.: Manau, abu paaiškinimai geri, tik skirtingais lygiais. O mažytės planetos arba, jei norite, negyvenamosios salos būna rojumi daugių daugiausia porą savaičių.

B.-H. L.: Čia jau jūs perdedate!

F. G.: Šio skyriaus negalime baigti, nepakalbėję apie atsitiktines meiles... Geriausias pavyzdys – Sartre'o ir Beauvoir pora, kuri jau pati yra kūrinys. Visų pirma Beauvoir kūrinys. Tačiau jie abu, kai tarp jų jau nebebuvo nė menkiausio fizinio ryšio, sugebėjo išsaugoti meilę, švelnumą, abipusę pagarbą, gyvus, reiklius santykius ir bet kokius išmėginimus atlaikiusią ištikimybę... Ir tuo pat metu Beauvoir su Nelsonu Algrenu patyrė tai, ko niekada nebuvo patyrusi su Sartre'u nei su jokiu vienos dienos meilužiu, tai yra pasitenkinimą, o Sartre'as, be savo draugužių, užmezgė rimtus, reikšmingus santykius su garsiąja Dolorès. Nežinome, ar Sartre'as pavyduliavo, bet Beauvoir tai darė akivaizdžiai... Tačiau juos jungiantis ryšys buvo nesutraukomas. Išimtinis? Be abejonės. Nepakartojamas? Nesu tikra. Pavydėtinas? Labiau negu bėgimas paskui didžią aistrą, nutrauktą skyrybų. Keista, tam vyrui ir tai moteriai, nenorėjusiems santuokos, santuoka pavyko.

7
APIE IŠTIKIMYBĘ KAIP PASITENKINIMĄ

F. G.: O ištikimybė? Ar neištikimybė suderinama su meile? Ar ją prisipažinti? Ar nuslėpti? Norėčiau išgirsti jūsų nuomonę apie visa tai...

B.-H. L.: Ar žinote šią Renano frazę? Ji yra *Vaikystės ir jaunystės prisiminimų* pradžioje. Jis savęs klausia, kam vyras turi būti ištikimas gyvenime. Ir atsako: „Sau pačiam, savo leidėjui ir moteriai".

F. G.: Nežinojau šitos frazės... Ji graži... Ar turiu suprasti, kad jai pritariate?

B.-H. L.: Kas man šioje frazėje patinka, tai būti ištikimam „moteriai". Tai ypatingoji šio reikalo pusė. Atsitiktinė, beveik išskirtinė pusė. Man patinka netyčinė ištikimybė, jei taip norite. Užtat kitokia ištikimybė, kuri iškeliama kaip principas, paverčiama savaimine vertybe, trubadūrų ir riteriškų meilužių ištikimybė, – ne, gal jus ir šokiruosiu, bet aš manau, kad ji iš tikrųjų neturi nieko bendra su meile.

F. G.: Tai manęs nė kiek nešokiruoja. Visada svarsčiau, kokia „nuosavybės teise" remiantis iš vyro turi būti atimamos visos moterys, o iš moters – visi vyrai... Keistas mylėjimo būdas. Lieka formos, jei galima taip

pasakyti. Sakoma viskas? Nesakoma nieko? Dedamasi, neva nieko nežinoma? Ir t.t.

B.-H. L.: „Sakyti viską"? Ne, koks siaubas...

F. G.: Ar prisimenate *Žmogaus dalią** ? Kai Mė sako savo vyrui Kijui, kad ji su kažkuo miegojo, tai sako todėl, jog tokia abipusė laisvė numatyta jų sutartyje, ir šis revoliucionierius, visas pasinėręs į veiklą, staiga pasijunta įskaudintas ligi sielos gelmių... Tai ką tuomet daryti? Apgaudinėti tikrąja to žodžio prasme?

B.-H. L.: Nepasitikiu sutartimis tarp meilužių... Visomis sutartimis... Būna ištikimybės sutarčių: „Būsiu tau ištikimas. Kad ir kas atsitiktų, būsiu tau ištikimas". Būna neištikimybės sutarčių: „Laisvė vienam, laisvė kitam. Imsime viską, kas pasitaikys kelyje, o pakeliui vienas kitam viską pasakosime". Dar būna iškrypėliškų arba niekšiškų sutarčių, tokių kaip Valmont'o ir Merteuil sutartis: „Nusikaltimą darome drauge. Bendrininkaujame sukčiaudami". Galiu pasakyti tik tiek: nekenčiu net minties apie sutartis arba paktus tarp meilužių.

F. G.: Yra gerų paktų. Bet „sakoma viskas" man taip pat kelia siaubą. Tačiau negalima kalbėti taip, kaip jūs kalbėjote apie pavydą, ir pro pirštus žiūrėti į neištikimybę... Be to, kur prasideda neištikimybė? Nuotykiu be rytdienos? Ar tam teiksite tokią pat reikšmę, jei kalbėsime apie jūsų ar jūsų draugės nuotykį?

B.-H. L.: Nuotykis be rytdienos... Savaime suprantama, neištikimybė prasideda nuo nuotykio be rytdienos... Vyrai, o kartais ir moterys, kurie su tuo nesutinka, nežino, ką kalba. Tai veidmainiai. Arba dar blogiau – netikę meilužiai.

* André Malraux romanas.

F. G.: Vadinasi, jūs skelbiate absoliučią ištikimybę?

B.-H. L.: Aš nieko neskelbiu... Kaip galėčiau ką nors skelbti? Tik sakau, kad nereikia žmonių – šiuo atveju moterų – laikyti kvailiais. Ir kad tipai, sakantys jums: „Ne, ne! Tai nesiskaito! Tai tik tarp kitko! Būna dienų, kai pasimyli taip, lyg išgertum stiklinę kokakolos", – taigi tokie tipai spjauna ant visų ir yra dvigubi niekšai.

F. G.: Ne vien vyrams pasitaiko vienos dienos ar vieno vakaro nuotykių, nors jie tai daro dažniau. Gera proga, minkšta žolė... Vadinti juos „niekšais" (ir, be abejonės, niekšėmis?)... šis žodis kiek per smarkus. Ne tai, kad norėčiau juos ginti. Bet galiausiai meilėje visada būna pirmas kartas... Esama didelių meilių, įsiliepsnojusių po susitikimų, kurie buvo laikomi trumpais...

B.-H. L.: Nesakau, kad vyrai niekšai, jei patyrė vienadienį nuotykį. Aš jiems priekaištauju, kam paskui pasakojo, jog taip padarę šiaip sau, nieko negalvodami, jog tai neturį jokios reikšmės, jog esanti vienokia ir kitokia meilė ir t.t. Tikėkite manim, aš žinau, ką šneku. Vienintelis dalykas, galintis išgelbėti „neištikimąjį", – supratimas, kad pasielgė blogai. Kad ir kokios būtų aplinkybės, kad ir koks nereikšmingas, trumpas, absurdiškas būtų ryšys, niekada nereikia į jį žiūrėti taip nekaltai...

F. G.: Gerai. Bet kodėl tada ištikimybė taip slegia? Vyrus labiau negu moteris, tai faktas, – tarytum juos nuolat kamuotų poreikis demonstruoti varpą... Moterys, man regis, laikosi geriau. Ar tai vyrų noras nusiraminti? Pasitikrinti, kad jie geidžiami?

B.-H. L.: Slegia... Nesakyčiau, kad slegia... Mielai galima būti ištikimam. Ištikimybėje galima rasti tikrą malonumą. Juk nesakoma: „Aš tau ištikimas". Juo labiau:

„Visada būsiu ištikimas". Ką gi. Taip jau yra. Pasitaiko, kad būni ištikimas. Ir būdamas ištikimas be jokių paktų ir sutarčių, apie tai net negalvodamas, natūraliai, jauti tam tikrą pasitenkinimą...

F. G.: Pasitenkinimą jaučia ir matantys tą ištikimybę. Visi mėgsta žmogiškosios ištikimybės pavyzdžius. Jie mums patinka kaip nusisekęs kūrinys, kaip kažkas savaime gražaus. Visiškai pritariu malonumui, teikiamam spontaniškos, nepriverstinės ištikimybės. Bet, šiaip ar taip, mes turime akis ir matome, turime ausis ir girdime... Mažų mažiausiai galima pasakyti, jog taip būna ne visada. Ir aš jūsų dar kartą klausiu, nes jūs vyras: į ką panašus tas vyrų pasiutimas „lakstyti paskui sijonus", nors dauguma tų lakstūnų tvirtina mylį savo žmonas ar drauges ir nė už ką nenorį „jų skaudinti"? Šiuo klausimu nėra statistinių duomenų, bet atrodo akivaizdu, kad neištikimo vyro pavyzdys daug dažnesnis nei neištikimos moters.

B.-H. L.: Taip, aš iš tikrųjų manau, kad moterys rečiau būna neištikimos, negu šnekama. Beveik norėčiau pridurti: rečiau būna neištikimos, nei pačios sakosi. Sutinku, yra „šiuolaikiškų" moterų. Yra keršijančių moterų. Yra tokių, kurios apsimetinėja. Ir tokių, kurios mano esančios vyrų siekiamos ir geidžiamos. Bet apskritai jūsų teisybė. Beje, tikri moterų mėgėjai, – tie, kurie jų klausosi, jas šnekina ir, savaime suprantama, jų geidžia, jas myli, – puikiai žino: „dorų" moterų, kurioms erotinis nuotykis visada yra svarbus reikalas, proporcija nedaug tepasikeitė, įsigalėjus vadinamiesiems išsilaisvinimo papročiams. O jei kalbėsime apie vyrus...

F. G.: Svarbus reikalas... Norėjau pasakyti ne tai. Yra daugybė moterų, – šiuolaikiškų ar ne, nežinau, ką tai

reiškia, – kurioms erotinis nuotykis nėra svarbus reikalas. Aš tikiu, kad moteris, fiziškai laiminga su vyru, nenori atsidurti kito glėbyje... O vyrai elgiasi visiškai kitaip. Dar kartą klausiu, kaip jūs šitai paaiškintumėte? Būtų įdomu žinoti, suprasti tą pulsaciją...

B.-H. L.: Yra keletas skirtingų paskatų. Pirmiausia – malonumas. Reikia būti sąžiningiems, vis dėlto pirmiausia – malonumas. Susitikimas... Gundymas... Naujo kūno atradimas... Su juo susiję paveikslai... Tuomet išryškėjančios jūsų paties savybės... *Naujos* jūsų paties savybės... Dėmesio! Gundytojas nėra vientisas, visas iš vieno gabalo, žmogus, kuris eitų nuo vienos prie kitos, o pats liktų nepasikeitęs. Ne. Kiekvienas grobis jį žavi. Kiekviena pergalė jį atranda iš naujo. Kiekviena moteris tam tikra prasme pagimdo kitą jį. Lévinas gražiai kalba apie glamones. Jis sako, kad glamonėti žmogų – nereiškia vien jį liesti, glostyti, džiaugtis jo kūnu. Tai taip pat ir jį formuoti tikrąja to žodžio prasme. Šito yra ir donžuaniškame polėkyje. Begalinio narciziško smalsumo. Karštligiško savo įvairialypių veidų ieškojimo. Galvojimo, kad kiekvienas nuotykis apdovanos jus tegul ir ne siela, bet jausmu, gestu, poelgiu, kurio ligi šiol savyje nė nenumanėte. Vadinkite tai egotizmu. Beviltiška egotizmo forma. Tai pirmoji paskata.

F. G.: O antroji?

B.-H. L.: Antroji... Aišku, yra daugybė kitų paskatų... Smalsumas... Pergalės džiaugsmas... Ketinimas tiesti tinklus, tykoti grobio, jį pagauti... Sunkiai įvykdomas sumanymas... Lengvai įvykdomas... Faktas, kad tai *iš pažiūros* sunku, kad objektas slepiasi, traukiasi, iš pradžių atrodo nepasiekiamas, o paskui priartėja... Gundytojai – keisti žmonės. Jie mėgsta kliūtis. Ir nebijo būti

apvilti. Bet jie nusivilia, kad iš tiesų retai būna apvilti... Prie viso to pridėkite tuštybę... Arba prestižą... Pridėkite, kad yra moterų „turgus“ ar bent jau taip įsivaizduoja jūsų „neištikimas vyras“... Šis posakis siaubingas, bet moterų „turgus“ iš tiesų yra, ir kai kas (sakau „kai kas“, nes yra gundytojų, kurie labiau mėgsta paslaptingumą, pogrindį, ir tokie gundytojai galbūt patys tikriausi) jaučia malonumą jame išgarsėti.

F. G.: Kur tokios meilės patiriamos? Vis tame pačiame siauresniame ar platesniame rate... Išskyrus laimingus ar nelaimingus atsitikimus, niekaip neištrūkstama iš apibrėžto socialinio, kultūrinio sluoksnio. Bet net to lemtingo rato viduje vienos pergalės vertingos, o kitos nevertingos. Tai teisinga tiek moterų, tiek vyrų atžvilgiu.

B.-H. L.: Žinoma. Paimkime kad ir Don Žuaną... Aišku, jog jis su kitais „mėgėjais“ varžosi didesniais ar mažesniais sugebėjimais „prekiauti“ tame turguje. Sutinku, ši idėja nedidvyriška. Deja, taip jau yra. Ir visi – pabrėžiu, visi – pakliūva į tuos žabangus.

F. G.: Jūs taip manote?

B.-H. L.: Nenoriu kalbėti apie gyvuosius, bet pažvelkite į tokius žmones kaip Drieu La Rochelle'is. Visi nesiliauja klausinėję savęs, kodėl jo amžininkai buvo jam tokie malonūs, tokie atlaidūs. Jie juk žinojo, kas jis toks. Jie su juo kalbėjosi. Po akių turėjo jo straipsnius. Ir vis tiek nenustojo jo mylėję, lankę, su juo susitikinėję. Sakydamas „jie“, aišku, turiu galvoje ne vien vokiečių *Nouvelle Revue Française* kolaborantus. Turiu galvoje tokius žmones kaip Malraux, Nizanas, d'Astier de La Vigerie ir kiti.

F. G.: Šiuolaikiniai žmonės vis dar tebėra labai atlaidūs Drieu.

B.-H. L.: Sykį pamėginau tai suprasti. Kai kūriau filmą ir rašiau *Laisvės nuotykius,* mėginau šitai suprasti. Ir pirmiausia į akis krito moterys. Drieu buvo „aplipęs moterimis". Tokia reputacija (beje, veikiausiai perdėta) stulbino Nizaną arba Malraux, ir jie pro pirštus žiūrėjo į visa kita. Jis galėjo būti fašistas. Ir antisemitas. Aplink jo vardą visada tvyrojo žavesio ir gražių moterų aromatas, kuris tam tikra prasme jį pašventino. Dabar kalbu apie Drieu. Bet galėčiau imti ir kitus pavyzdžius, taip pat ir tuos, kurie arčiau mūsų. Taisyklė kaskart ta pati: įtakoje, kurią vyras daro panašiems į save, svarbiausias visada būna tariamai įvaldytas gundymo menas.

F. G.: Bijau, kad jūs teisus visais atžvilgiais ir kad aplink vyrus, kitados vadintus mergišiais, tvyro aromatas, kuriam neįmanoma atsispirti... Žygdarbių aromatas. O pagal apibrėžimą toks vyras yra neištikimas. Antra vertus, ilgoje ir patvarioje ištikimybėje taip pat esama kažkokių kerų... Kažko, ko pavydima, gal net juodai... Jules'is Renard'as savo *Dienoraštyje* rašo: „Juokinga, bet ištikimybė žmonai gerina mano literatūrinę reputaciją..."

B.-H. L.: Ar tikrai?

F. G.: Kas?

B.-H. L.: Ar tikrai ištikimybė gerina literatūrinę reputaciją?

F. G.: Manau, didžiulė ištikimybė visada stulbina žmones. Paimkime Aragoną...

B.-H. L.: Paimkime Hemingway'ų, ir bus priešingai.

F. G.: Taip, bet Hemingway'us nieko nestulbina.

B.-H. L.: Kaip tai nestulbina?

F. G.: Stulbina jo kūriniai.

B.-H. L.: Kūriniai ir visa kita. Tai pavyzdinis atvejis, kai žavesys veikia iškart du registrus.

F. G.: Tarkime, kad galima stulbinti įvairiais būdais. Ištikimybe moteriai, važiavimu kariauti į Ispaniją, karabino kulka, paleista į krūtinę.

B.-H. L.: Galbūt.

F. G.: Kadangi čia gilinu žinias apie vyrus, klausinėsiu toliau. Mokyklinė hipotezė: sužinote, kad jūsų gyvenimo draugė patyrė nuotykį ir jį slepia. Ką darote? Ir ką, anot jūsų, reikėtų daryti? Priekaištauti? Nuleisti juokais? Tylėti?

B.-H. L.: Ją palikti.

F. G.: Geras sprendimas, jei jo laikytumėtės. Kartais tai būna sunku. Skaudu. Aš elgčiausi ne taip griežtai, jei tai būtų tik vieno vakaro nuotykis. Kartais būna lengvinančių aplinkybių. Jei viskas rimčiau, akivaizdu, ką reikia daryti: palikti. Greitai, švariai, be scenų ir be ašarų. Tačiau negailestingai. Išsiskirti. Nebent gyvenama abipusės tolerancijos režimu, kuris yra civilizuočiausias.

B.-H. L.: Hm... Nesu tikras!

F. G.: Kad ir kaip ten būtų, viskas dažniausiai vyksta ne taip... Bent jau kita kryptimi... Moterys išmoksta iš savo motinų, kurios savo ruožtu būna išmokusios iš savųjų, jog reikia „užmerkti akis“, visą laiką „būnant atsimerkus“, nes juk žinote, kokie tie vyrai... Ir noromis nenoromis, daugiau ar mažiau įskaudintos, jos iš tiesų nekreipia dėmesio į vieną ar kitą išdaigą ir šitaip įsipainioja į abu partnerius žeminantį melo procesą su neišvengiamu „tu juk žinai, aš myliu tik tave“, kurį apgautos moterys yra nors kartą girdėjusios. Ką tada daryti? Imtis represijų? Tai banali išeitis, kuri nieko neišsprendžia. Ne, jei tai įmanoma materialiniu požiūriu, o tai ne visada paprasta, reikia palikti, palikti, palikti. Čia

šiuolaikinės moterys, į kurias žiūrite ironiškai, apsiginklavusios kitaip negu anuometinės. Ir tai viską keičia. Pažįstu žmogų, gerai žinomą Paryžiuje, kuris tai žiauriai patyrė savo kailiu... Žmona per dešimt minučių pastatė jį į vietą. Jis pasiliko vienas savo bute, paklaikęs dėl to, kas jam atsitiko.

B.-H. L.: Taip. Bet žinau ir atvirkštinių situacijų. Moterų, kurios anksčiau grasindavo audromis. Lemtingų moterų. Pavojingų. Moterų, apie kurias sakoma: „Ji jį paliks. Paliks tą pačią akimirką. Kiek ją pažįstu, nė už ką nesitaikstys su įžeidimu". O paskui, kai tokia diena ateina, nieko neatsitinka. Sakysite, iš tradicijos? Pagal matytą pavyzdį? Dėl motinos kalbų? Galbūt... O gal dėl meilės... Meilės, stipresnės už bet kokį išdidumą, nusistatymą, nepriklausomybę. Nežinau nieko liūdnesnio, nieko graudesnio už tokį reginį...

F. G.: Vyras, kuris į jus kabinasi, grasina, reikalauja „paaiškinimų", patikėkite, taip pat ne linksmesnis reginys... Jūs susikūręs keistą viziją apie moteris, kurios viską nuryja – įžeidimus, pažeminimus... Žinoma, tokių yra, o kadangi jūs tokią padermę mylite, tai tokią ir sutinkate...

B.-H. L.: Kalbėjau ne apie save. Ir ne apie savo sutiktas moteris.

F. G.: Nesakau, kad moterys staiga pasidarė nepakančios neištikimybei. Beje, pirmiausia reikėtų apibrėžti kokiai: nuotykiui ar tvirtam ryšiui... Aš sakau, kad nauja, finansiškai nepriklausomų moterų rūšis turi daugiau jėgų skirtis, kai apgavystė per daug įskaudina, pažemina. Ir kad tai labai gerai.

B.-H. L.: Mes vis kabinamės į tą patį. Jūs man kalbate apie moterų nepriklausomybę, apie jų finansinę auto-

nomiją. O aš kalbu apie meilę. Kartais dar apie meilės skaudulius. Ir tvirtinu, jog abu šie dalykai neturi nieko bendra. Kaip galite tuo abejoti? Kaip galite sakyti priešingai? Juk jūs pati... Pati buvote laisvos, nepriklausomos, savarankiškos moters prototipas. Užsidirbote pinigų. Vairavote milžiniškus automobilius. Jūs valdėte – tikrai valdėte, ir valdžią jums teikė ne pinigai, o autoritetas, – dešimtis, šimtus vyrų. Ar tai jums suteikė... – kaip čia jūs sakote?.. – „daugiau jėgų išsiskirti", ar tapote sunkiau pažeidžiama?

F. G.: O kaipgi! Nepažeidžiamų nėra. Iš liūdesio galima numirti. Bet kaip galite galvoti, kad moteris būna tas pats asmuo, jei nežino kur gyventi, neturi socialinės nepriklausomybės, jei ji yra ponia tokia ir tokia arba nulis, ir priešingai, jei yra užsitikrinusi užnugarį? Tai ne vien pinigų klausimas!

B.-H. L.: Taip tik atrodo, jog „užnugaris" keičia padėtį. Yra moterų, kurios, kad ir kokį užnugarį turėtų, gyvena kankinamos vienatvės, jaučiasi apleistos, paliktos. O kai iš tiesų būna paliktos, visos šios moterys reaguoja vienodai.

F. G.: Palaukite. Dabar kalbame apie moteris, kurios, pastebėjusios išdavystę, verčiau „darosi galus", tačiau nesiskiria. Ar taip? Aš pirmoji jums pasakiau, jog dažniausiai taip ir elgiamasi... Bet kodėl jūs neigiate, kad ne visos moterys iškaptuotos pagal tą patį dejuojantį, veidmainišką, sopulingą modelį, kurį jūs turite galvoje, net ne amžiaus vidurio, o XIX šimtmečio modelį? Nenoriu tikėti, kad jūsų keliai niekada nesusikryžiavo su moterimi, kuri nelieja ašarų visose kertėse ir nesikabina į meilę ar neištikimą vyrą. Deja, negaliu čia minėti pavardžių, tai būtų nepadoru. Bet pavyzdžių netrūktų...

B.-H. L.: Pavyzdžių... Atvirkštinių pavyzdžių... Šitaip galima žaisti ilgai. Manęs neįtikinsite vienu dalyku: kad moterų nepriklausomybė, finansinė ar profesinė autonomija, labai pakeistų jų požiūrį į aplinkybes. Beje, atleiskite, kad vėl grįžtu prie to paties. Bet turiu konkretų pavyzdį. Aš klausiau, ar jūs...

F. G.: Ar aš... Aš visada išsilaisvindavau švariai. Kaip galima gražiau. Be melo. Kai skirdavausi ne dėl savo kaltės ir kai man dėl to būdavo labai skaudu, nė sykio neriktelėjau, nė sykio nepapriekaištavau. Išsiskirdavau sausai. Bet niekada nesakiau, kad nepriklausomybė apsaugo nuo kančių! Nei kad ji padeda išvengti beprotiškų poelgių. Pavydas + skyrybos: yra dėl ko krėsti kvailystes. Bet vyrai jų gali prikrėsti ne mažiau nei moterys.

B.-H. L.: Ar jūs krėtėte kvailystes?

F. G.: Taip, jeigu norite. Yra vyrų ir moterų, kurie tokioje padėtyje baisiai keršija. Gali pasielgti kaip pamišėliai, kaip laukiniai. Kitados pažinojau meilužio paliktą moterį, kuri paleido kulką jam į smilkinį naktį, kai jis miegojo. Ta moteris buvo puikiai išauklėta. Tikriausiai ji tebesėdi kalėjime. Ji buvo vardu Léa. Léa S.

B.-H. L.: O, už tokius dalykus kalėjime ilgai nesėdima! Apie tai per daug neverta šnekėti, bet tikrai nesėdima labai ilgai...

F. G.: Skausmas pasiekia viršūnę ir užtemdo protą. Ta moteris buvo graži, žavinga, be to, turtinga. Jai galėjo būti truputį per keturiasdešimt. Jis buvo už ją jaunesnis. Ji jį ilgai formavo, gludino. Jųdviejų ryšys atrodė nenutrūkstamas, bet jis įsimylėjo kitą. Ji pasijuto it nukryžiuota. Verkė, staugė kaip žvėris. Maldavo, vaikščiojo, žinoma, bergždžiai, pas savo varžovę. O vieną vakarą šaltai nužudė meilužį. Ir tam tikra prasme išsivadavo.

B.-H. L.: O jūs?

F. G.: Aš nužudžiau save. Save nubaudžiau, kad nebesu mylima. Tai ilga ir neįdomi istorija.

B.-H. L.: Atsiprašau. Nekalbėkime apie ją.

F. G.: Ne. Prašau.

B.-H. L.: Prieš atsisveikindami turėtume grįžti prie ištikimybės. Nemanau, kad jau išsėmėme neištikimybės temą...

F. G.: Ji bedugnė...

B.-H. L.: Kalbėjome apie „ištikimybės paktą". Toks gana kvailas pasakymas: „Aš galiu pasikeisti. Ir tu, ir aš galime virsti šešėliais to, kas esame, bet mus jungia paktas, ištikimybės paktas".

F. G.: Tai iš tiesų gana naivu. Juk toks paktas paprastai sudaromas tada, kai meilei niekas negresia. Tai panašu į skautų priesaiką.

B.-H. L.: Tai „riteriška" ištikimybė. Rougemont'o ištikimybė. Taip pat būdinga Saint-Exupéry. Žinote tą garsiąją frazę, pacituosiu ją iš atminties: „Mylėti vienas kitą – tai kartu kažką kurti ir žiūrėti viena kryptimi". Akivaizdu, jog visuose poelgiuose, neva saugančiuose mus nuo to, kas jausme gyva, netikėta, yra meilę žudančių dalykų. Anądien Foucault *Seksualumo istorijoje* skaičiau tokį tekstą, parašytą Pranciškaus Salezo, kuris iš principo tariasi grąžinąs mums trokštamą ištikimybę: „Žmogus visai kaip dramblys. Dramblys niekada nekeičia patelės. Jis švelniai myli tą, kurią išsirinko. Tai stambus gyvūnas, bet jis doriausias iš visų gyvenančių žemėje". Ačiū už tokią ištikimybę!

F. G.: Vilkai ir ereliai taip pat turi tik vieną patelę ir būna jai ištikimi visą gyvenimą. Nekenčiu antropomor-

fizmų, kai žmogus gretinamas su gyvūnais. Dramblių „dorybė“... Pamanykite sau...

B.-H. L.: Vienintelė ko nors verta ištikimybė yra ta, kuri niekada neužmiršta ir priešingos hipotezės. Pavyzdžiui, įsivaizduokite porą, kuri būtų ištikima dėl AIDS. Ko būtų verta tokia ištikimybė?

F. G.: Ji išmintinga, bet nieko verta.

B.-H. L.: Iš esmės vienintelė tikra ištikimybė – tai mistikų ištikimybė. Sutinku, kalbame apie įsimylėjėlius. Bet jie turėtų imti pavyzdį iš mistikų, o ne iš dramblių! Kas yra mistikas? Tikras mistikas? Tai asmuo, žinantis – ir nė akimirką neužmirštantis, – kad žmogus yra klystanti būtybė, linkusi apsirikti. Jis žino, kad neištikimybė čia pat, visada čia pat, nelyginant jo esybės potencialumas, grėsmė. Žinoma, jis ištikimas. Bet ta ištikimybė laikina, netvirta, ir jis baisiai bijo jos užtemimų. Dėl to ta ištikimybė dar brangesnė. Šventieji yra ištikimi ir klystantys. Ištikimi todėl, kad klystantys. Ir tokia ištikimybė, matyt, labai graži.

F. G.: Taip, labai graži. Kai išeiname iš meilės sferos, pasitaiko nepaprastos ištikimybės atvejų. Pavyzdžiui, draugystėje. Beje, ar tikite vyro ir moters draugyste?

B.-H. L.: Ne... Beveik netikiu...

F. G.: O aš tikiu. Po to. Po to, kai nustoja geisti vienas kito. Kai nesimaišo jokia erotika. Tada, jei jie gerai pažįsta vienas kitą ir jei vienas kitam nėra padarę nieko nedovanotino...

B.-H. L.: Žmonės visada padaro vienas kitam ką nors nedovanotina.

F. G.: Matyt, aš dovanoju lengviau nei jūs.

B.-H. L.: Tai jausmo iškraipymas: aš visada daugiau galvoju apie savo padarytą blogį nei apie kito.

F. G.: Jūs šventasis, Bernard'ai.

B.-H. L.: Ne, bet gal didelis nusidėjėlis.

F. G.: Iš esmės jūsų teisybė. Kažkas man padarė bloga, kažkam aš padariau bloga, labai bloga. Bet aš apie tai niekada negalvoju.

B.-H. L.: O aš galvoju visada.

F. G.: Taigi buvę meilužiai gali užmegzti nuostabius ryšius ir būti ištikimi draugai visą gyvenimą.

B.-H. L.: Nesakyčiau „draugai".

F. G.: Kodėl?

B.-H. L.: Tai taip sudėtinga... Taip dviprasmiška... Ištikimybė, taip, žinoma... Manau, tam tikra prasme liekame ištikimi moterims, kurias mylėjome... Bet aš to nevadinčiau draugyste.

F. G.: Ir vis dėlto...

B.-H. L.: Kaip čia pasakius? Vienas kitam taip greit tampame svetimi, neatpažįstami. Mane visada stulbino vienas dalykas. Kad moterys, su kuriomis išsiskiriame, taip greitai susvetimėja. Beje, tai tikra užduotis. Veikiau intelektualinė nei emocinė ar jausminė. Pamėginkite po tuo pasenusiu veidu, po tuo sugriežtėjusiu ar, atvirkščiai, sušvelnėjusiu žvilgsniu, vos pastebimai pasikeitusiu balsu, po tuo aiškiu abejingumu (greitai įsitikinate, kad jis anaiptol ne dirbtinis), po kitokia laikysena, aprangos stiliumi, pamėginkite rasti po visu tuo paslėptą buvusią šilumą...

F. G.: Gilles'is Deleuze'as šia tema parašė tokį daiktą, jog aš net pašokau: „Niekada, – sako jis, – moteris netaps drauge. Todėl, kad draugystė – tai virtualaus išorinio pasaulio realizavimas, kurį jums pasiūlo kitas vyriškis, ir tik jis vienas. Utopiška ir net liūdna žiūrėti į moterį, norinčią išreikšti tą išorinį pasaulį". Teisybė,

moteris jam yra nereikalinga samprata, prabangos daiktas...

B.-H. L.: Nežinau šitos frazės. Ji keista. Iš kur ji paimta?

F. G.: Iš straipsnio *Moters aprašymas* ir... nežinau. Neturiu po ranka informacijos, bet aš ją rasiu... Ak tie filosofai! Kitados apie moteris jie kalbėjo su niekinamu nuolaidumu. Ne visi, ne Diderot, bet dauguma... Dabar jie pasidarė neregėtai agresyvūs... Lyg jaustųsi įžeisti tų „naujoviškų moterų“, kurių buvimą jūs neigiate... Bet tai jau kita tema. Ar pasimatysime rytoj?

B.-H. L.: Aš nesijaučiu įžeistas. Tikrai ne. Juoba kad nesu įsitikinęs (dar sykį kartoju), ar tų „naujoviškų moterų“ esama. Bet jūsų teisybė, tai kita tema.

F. G.: Prie kurios nuolat grįžtame...

B.-H. L.: Tikrai. Tačiau apie tai jau viską pasakėme, ar ne?

F. G.: Nežinau, ar viską...

B.-H. L.: Dirbančios moterys – sutinku. Lyčių lygybė – žinoma. Laikysenos, elgesio evoliucija – pritariu. O dėl viso kito, tai yra dėl esmės (meilės elgesio, erotikos, svajonių, fantazijų), aš, matyt, nežinau, kas dedasi moterų galvose, bet jei turėčiau kirsti lažybų, tai, kartoju, būtų taip: tarp Sophie Volland ir jūsų, tarp „laisvos“ XVIII amžiaus moters ir šiuolaikinės moters nėra lemiamos mutacijos.

F. G.: Tarp Sophie Volland ir manęs buvo XIX amžius! Siaubingas, gniuždantis moteris visais atžvilgiais. It švininis dangtis. XVIII amžiaus moterys mums daug artimesnės nei XIX. Jau vien todėl, kad niekas neginčijo jų proto, kurį jos ugdė tokiu greičiu! Bet aš nevartočiau žodžio „mutacija“. Yra permaina, yra permainų, kurios aiškiai atsispindi tame, ką jūs vadinate esme...

Yra pasikeitimas, kurį duoda išsilavinimas, dar toks naujas, taip ilgai draustas merginoms. Yra, yra... Be to, tikrai yra biologinė moteris... Šiandien niekas ranką prie širdies pridėjęs negali pasakyti, ar kaip nors pasikeitė moterų erotiškumas, svajonės, fantazijos. Bet elgesys tikrai pasikeitė. Jūsų vietoje aš nekirsčiau lažybų.

8
APIE LYČIŲ SKIRTUMUS, LAIKOMUS NESUDERINAMAIS

B.-H. L.: Norėjote pasikalbėti apie naujoviškų moterų, naujoviškų vyrų ir kitas istorijas?

F. G.: Nežinau. Spręskite jūs.

B.-H. L.: Pirma, manau, jog šią temą jau išsėmėme. Antra, aš blogas pašnekovas.

F. G.: Kodėl?

B.-H. L.: Todėl, kad net jei būtų jūsų teisybė, net jei ta „gilumine revoliucija" būtų įvykusi, net jei būtų pasikeitusios moterys, vyrai, vyrų ir moterų santykiai, veikiausiai aš tai pastebėčiau paskutinis. Su visu tuo sulaukiau vyro amžiaus. Tuo metu pažinau moteris. Pirmosios mano mylėtos moterys pačios buvo šios istorijos vaikai.

F. G.: Nematau jokio reikalo ginčytis. Tik pabrėžiu, kad vyrus apima „sąmyšis", susidūrus su moterų kova už laisvę, kurią mielai panagrinėčiau. Ypač keistą šiandieninių tėvų padėtį. Tai reikšminga tema. Bet jei jūs to nejaučiate...

B.-H. L.: Jaučiu... Galime pasikalbėti apie tėvus...

F. G.: Ši problema svarbi dėl dviejų priežasčių. Pirma: tėvo paveikslas apsiblausė nuo tada, kai jis nustojo

būti *bread winner**, žmogumi, kuris vienas parneša į namus pinigų. Kam reikalingas tėvas? Ypač jei jis daug dirba ir retai būna namie. O motina, nors ir daug dirba, dalyvauja visuose vaikui svarbiuose gyvenimo įvykiuose. Pirmoji pastaba. Tokių tėvų dukterys galbūt sakys: kam reikalingas vyras?

B.-H. L.: Dukterys ar sūnūs. Tai, kaip žinote, Aragono atvejis...

F. G.: Aragono atvejis dar sudėtingesnis.

B.-H. L.: Atvejis sudėtingas ir kvailas. Ta motina, pristatinėjanti jį kaip savo brolį...

F. G.: Tarkime, toks elgesys jam šį tą paliko...

B.-H. L.: Prisiminkite Malraux. Sartre'ą. Camus. Keisti tie betėviai rašytojai, taip problemiškai išgyvenę ryšį su tėvais.

F. G.: Miręs tėvas – visai kas kita nei nesantis ar gyvenantis atskirai. Velionio paveikslas gali būti labai stiprus, kuriam turi priešintis, kad įsitvirtintum kaip asmenybė.

B.-H. L.: Tos nevykusios, užmirštos, nesėkmingos tėvystės dramos... Literatūra tam tikra prasme vien apie tai ir tekalba. Negana to, iš kur žinoti, ar tai nėra tikrasis jos šaltinis, pirminis įkvėpimas. Kas yra rašytojas? Žmogus, iš naujo peržaidžiantis, perkuriantis savo kilmę. Žmogus, kuris į ją įsirašo, o paskui ją perrašo. Tėvas ir jo išgalvojimas. Įstatymas ir jo pažeidimas.

F. G.: Tai būtų graži tema disertacijai, bet ji ne man. Aš jums kalbėjau apie vaikus, neturinčius tėvo, kuris kažkur gyvena, ir apie tėvus, iš kurių atimti vaikai... Yra daugiau nei du milijonai išsiskyrusių porų, daugiau nei

* Šeimos maitintojas *(angl.)*.

šeši šimtai tūkstančių vaikų, niekada nematančių tėvo... Žmonos ne visada dėl to kaltos, bet pakankamai dažnai. Pagal šiuolaikinės moters stereotipą, su kuriuo tapatinasi, jos yra laisvos, bet geros motinos. Kitaip tariant, jos nepalieka savo atžalų... Kadangi po skyrybų joms visoms pasiseka gauti globėjų teises, išnyksta tėvai... Jei santuoka neįregistruota, kas gana įprasta, – nevedusių tėvų kontingentas per dvidešimt metų padidėjo dešimteriopai, – vaikų priežiūros klausimas net nekeliamas, jei moteris tam pasipriešina. Ji turi visas teises. Kitaip tariant, jei nori būti visavertis tėvas, privalai stengtis patikti motinai. Šitai Evelyne Sullerot vadina silpnųjų strategija, kurią moterys taikė ištisus dešimtmečius. Bet vyrai nepratę su ja kovoti ir lengvai pakliūva į spąstus.

B.-H. L.: Aš apie tai nepagalvojau.

F. G.: Šia tema būtų galima dar daug ką pasakyti, bet nenoriu išsiplėsti.

B.-H. L.: Ne, ne, tai svarbu. Sakau „aš apie tai nepagalvojau“, bet žinau, kad tai svarbu.

F. G.: Moterys labai kaltos dėl teršiamo vyrų paveikslo, iš to išplaukiančių padarinių ir dėl vaikų pasigrobimo.

B.-H. L.: Mano patirtis veikiau atvirkštinė. Tie „naujoviški tėvai“, atsiradę po 1968 metų gegužės, kuriems gyvenimo atsitiktinumai padėjo (ar privertė) „pasigrobti“ vaiką ir susikeisti vaidmenimis, juos pervaidinti, perkurti – tėvą, motiną, vyresnįjį brolį, idealų pavyzdį, patikėtinį... Bet kam apie tai kalbėti? Tai taip susiję su gyvenimo atsitiktinumais...

F. G.: Šie dalykai vienas kitam netrukdo.

B.-H. L.: Sakau „naujoviški tėvai“. Prisimenu šešiasdešimt aštuntųjų gegužę. Ir vos pasakęs svarstau, ką

tai turėjo nauja? Ar tai nebuvo amžina aistrų maišatis?

F. G.: Ir viena, ir kita, kad ir kaip dėl to plyštų širdis. Ir jei moteris nusprendžia palikti vaiką tėvo priežiūrai, nes mano, kad jam taip bus geriau, žmonės ją laiko bloga motina ir kaltina.

B.-H. L.: Teisybė.

F. G.: Viskas ne taip paprasta. Bet tai rimtas, labai rimtas reikalas. Tai atskira tema, vaikų likimas, kuriamas per poros, visų pirma per moterų, evoliuciją... Rūpinimasis savimi, kuris yra pagrindinis mūsų epochos bruožas, individualizmas, jei norite... Kaip jį suderinti su tokių reiklių vaikų meile, dėl kurios turi kasdien savęs atsižadėti? Tai milžiniška problema... Bet aš baisiai nutolau nuo mūsų pokalbio temos. Atsiprašau.

B.-H. L.: Grįžtu atgal. Prie tos „sąmyšio" istorijos. Kodėl kalbėjote apie sąmyšį? Kodėl norite, kad vyrai visąlaik būtų „sumišę"? Sakote: „Moterys emancipuotos". Tarkime. Bet net jei būtų jūsų teisybė, net jei matytume skleidžiantis naujovišką moterį, laisvesnę, tikresnę, lygesnę ir kokią tik norite, nesuprantu, kodėl vyrams tai turėtų būti katastrofa? Priešingai, būtų labai gerai. Tai greičiau būtų gera naujiena.

F. G.: Vyrams, kurie tikrai myli moteris, manau, taip ir būtų. Beje, jie dažnai taip sako ir rodo. Baigėsi papūgėlių ir veidmainių tarnaičių laikai, jie mato moteris, kurias daug įdomiau suvilioti ir sulaikyti, kuriomis blogiausiu atveju jie didžiuojasi ir su kuriomis jaučiasi sėdį „balne".

B.-H. L.: Būtent.

F. G.: Bet mes jau sakėme, vyrai, kurie myli moteris, nepriklauso labiausiai paplitusiai rūšiai.

B.-H. L.: „Protingos moters meilė – pederasto malonumas". Tai Baudelaire'o žodžiai. Vieninteliai Baudelaire'o žodžiai, kurie man atrodo kvaili ir vulgaroki.

F. G.: Kiek vyrų abejoja savimi ir jaučiasi nestabiliai dėl laisvės, kurią suteikia finansinė nepriklausomybė. Kiek jų bijo moterų, paprasčiausiai bijo ir panikuoja, vos pastebėję moters pranašumo bruožų. Tokie vyrai jaučia pavojų savo vyriškumui ir dėl to pasidaro labai pikti. Jie yra blogiausi mizoginai.

B.-H. L.: Ir vėl su jumis sutinku. Tik nesuprantu, kodėl šitai painiojate su finansine nepriklausomybe.

F. G.: Todėl, kad ji yra viso ko raktas! Ar bent jau laisvės raktas.

B.-H. L.: Aš jus papiktinsiu, bet, man regis, pinigai moterims netinka.

F. G.: Ypač kai joms jų trūksta!

B.-H. L.: Man būtų sunku mylėti „bankininkę". Arba „veiklią moterį".

F. G.: Tarp bankininkės ir moters, kuri pati gali susimokėti už butą, didžiulis skirtumas!

B.-H. L.: Kai pietauju su moterimi, net mintis, kad ji apmokėtų sąskaitą, man atrodo nepadori. O išlaidų pasidalijimas... Aš nekalbu apie išlaidų pasidalijimą... Mintis apie „draugiškus" pietus, kai sąskaitą apmoka abu...

F. G.: Tai kitas reikalas. Moteris gali turėti ir sąskaitą banke, ir takto.

B.-H. L.: Vyras gali būti neturtingas ir galantiškas.

F. G.: Bet pinigai, Bernard'ai, ne turtas, o pinigai, kuriuos užsidirbi, iš kurių geriau ar blogiau gyveni, pinigai – tai galia. Šiaip ar taip, tuomet tu gali valdyti savo gyvenimą, savo išlaidas, užgaidas. Gali išvengti kaltės jausmo, kai padarai mažą kvailystę... Yra daug ką

pasakyti apie moterų kaltės jausmą dėl pinigų, net jei jos pačios juos uždirba, bet tiek to... Tam tikras skaičius vyrų tiesiog negali pakęsti, kad jiems iš rankų išsprūdo ta pinigų tvarkymo galia...

B.-H. L.: Nemanau. Visiškai nesutinku. Ką jūs čia kalbate? Kad vyrai pyksta matydami, jog žmonos užsidirba pinigų ir už tuos pinigus patenkina dalį savo užgaidų? Kokia mintis! Kokia keista mintis! Joks mano pažįstamas vyras, joks mano draugas šitaip nemąsto.

F. G.: Tai ne užgaidų, o ne-pri-klau-so-my-bės klausimas...

B.-H. L.: Gerai, aš taip pat sudėsiu taškus ant *i*. Galima turėti moterį, įgijusią profesiją ir užsidirbančią pinigų. Ir, pirma, nė maž nenorėti žinoti, kur ji juos deda. Antra, niekada nė nepagalvoti, kad šitaip ji gali emancipuotis, ištrūkti.

F. G.: Todėl, kad jūs pasitikite savimi.

B.-H. L.: Čia pasirodysiu truputį senamadiškas, bet man keista apie visa tai kalbėti. Yra porų, sudarinėjančių „biudžetą". Arba „programuojančių" išlaidas. Arba, dar blogiau, jas „pasidalijančių". Per pusę mokama už butą. Arba už Kalėdų atostogas moka vienas, už vasaros atostogas – kitas. Man labiau patinka pasitvarkyti kitaip ir, kartoju, šiuos klausimus apgaubti tam tikra migla. Čia jūs įžiūrėsite veidmainystės formą ir būsite teisi. Pasakysite, kad jei būčiau kvalifikuotas darbininkas, o mano gyvenimo moterys – prekybos centrų pardavėjos, tai mąstyčiau kitaip, ir vėl būtumėte teisi. Nors... Nežinau... Pinigai, rūpestis dėl jų – tai žudo meilę.

F. G.: Be jokios abejonės. Ypač jų stygius. Idealu ir vienam, ir kitam uždirbti pakankamai pinigų, kad nereikėtų apie juos kalbėtis.

B.-H. L.: Nebūtinai. Ne, nebūtinai.

F. G.: Keista. Jūs daug už mane jaunesnis, bet kartais susidaro toks įspūdis, lyg girdėčiau kalbant savo senelio brolį Adolfą. Tas mielas žmogus sakydavo: „Kol aš gyvas, jokia mano šeimos moteris nedirbs".

B.-H. L.: Aš taip nemanau.

F. G.: Žinoma, ne. Noriu pasakyti, kad jumyse esama kažko iš anų laikų.

B.-H. L.: Kai buvau paauglys, mane žavėjo du moterų „tipai". Pirmasis – stambioji buržua. Arba tikriau – stambiojo buržua žmona. Žinote... Tos turtuolių žmonos... Tos svarbių asmenų žmonos... Tos moterys, kurias įtakingi ir paslaugūs vyrai išvadavo net nuo piniginių rūpesčių, nuo mokėjimo jais naudotis. Jos žavingos. Kartais gražios. Joms sukurtas nuostabiausias, koks tik gali būti, paauksuotas gyvenimas. Bet gerai į jas įsižiūrėkite. Įsižiūrėkite į tą tuščią žvilgsnį. Tą paslėptą melancholiją. Įsižiūrėkite, kokį nuobodulį jos skleidžia. Kaip staiga ima plaukioti. Kaip sutrinka, kai kas nors paklausia (sutinku, idiotiškai, bet vis tiek paklausia), ką jos veikia gyvenime.

F. G.: Jos nuobodžiauja. Tos moterys laikomos laimingomis. Išlepintomis. Bet jauti, kad jose kažkas nutrūkę. Išsekęs jų smalsumo ir dėmesio pasauliui šaltinis. Taip, jos savotiškai plaukioja. O kartais krečia mažas kvailystes. Pusines kvailystes, nebaisias kvailystes, kurios išaiškės, kai joms bus penkiasdešimt metų ir vyras prezidentas ar generalinis direktorius galiausiai jas paliks. Tokias moteris buvo malonu vilioti. Juk tai būdavo lengva (jos taip nuobodžiavo!) ir klaikiai sunku (taip mažai kam pasisekdavo ir tekdavo malonė pramušti jų abejingumo sieną!), be to, paskui dažniausiai

pasirodydavo, jog jos labai švelnios ir paslaugios meilužės. Tačiau aš jausdavau, kad jų gyvenime esama kažko niūraus. Įžvelgdavau purvą. Didžiulį skurdumą. Jos gyveno gyvenimą ir buvo iš jo išstumtos. Laikėsi ant aukščiausio privilegijų laiptelio ir buvo išmestos iš visuomenės. Išjungtos moterys. Moterys, aplink kurias susidarė tam tikra tuštuma.

F. G.: Visada yra tokio tipo moterų. Gana patetiškų. Niekada nežinai, apie ką su jomis kalbėti...

B.-H. L.: Taip. Tai tokios keistos būtybės. Sakiau, kad jos švelnios, paslaugios meilužės. Tai teisybė. Tam tikra prasme joms tik tai ir belieka daryti. Bet kai pagalvoju, jos turi ir to kolosalaus egoizmo. To atsargumo. Ir tokį požiūrį: „Kad tik neprarasčiau, svarbiausia, kad tik neprarasčiau atostogų Meževe, naujametės nakties pas Machinus ir net tų įgrisusių pietų, kur esu klausinėjama, ką veikiau, tačiau ilgainiui visa tai tampa peizažo dalimi". Šioms moterims nestinga drąsos. Bet tai pusinė drąsa. Ketvirtinė drąsa. Jų veiksmai nuosaikūs, apskaičiuoti, jos niekada nerizikuoja statyti į pavojų „pagrindą". Palyginti su praėjusiu amžiumi, šiuo požiūriu jos pažengė atgal. Tokios moterys anais laikais pamesdavo galvą. Ema, ir ne tik Ema, pasirodė kaip žmona, bepametanti galvą. Šiuolaikinės Emos taip pat labai linkusios savaitgaliais pasilikti Normandijoje, šeimos namuose, jei įmanoma, pasitelkusios atsidavusius sargus... Kas gi atsitiko? Kas pasikeitė? Nežinau...

F. G.: Gal paprasčiausiai jų niekas nebeprašo pamesti galvą? Gal į beprotystę būtų žiūrima su pikta nuostaba? Ir jos tai žino?

B.-H. L.: Gražus atsakymas... Bet, manau, klaidingas... Virpuliukai, kodėl gi ne. O dar geriau sukelti vy-

rui abejonių ar įtarimų tiek, kiek reikia, kad atgytų aistra. Bet kad niekas nesusiprastų jų paprašyti pamesti galvą ir viską pastatyti ant kortos!.. Ne, užtikrinu jus...

F. G.: Apskritai jūsų stambiosios buržua tėra smulkiosios buržua...

B.-H. L.: Šį sykį pasiremsiu istorija ir sociologija. Manau, kad tikras pasikeitimas – tai skyrybos. Kitados skyrybų nebuvo. Svetimaujanti moteris galėjo leistis į nuotykius. Ji galėjo nueiti labai labai toli. Blogiausiu atveju, jei būdavo užklupta, aukštojoje Paryžiaus visuomenėje iki *belle époque* buvo praktikuojamas *gentleman agreement**. Tokių situacijų randame Balzaco kūryboje. Maksimas de Trejis... Kiti... *Rytojus neišauš,* šio mažai žinomo, bet tokio gražaus Vivant'o Denono romano herojus... Tai, žinoma, ir apgauti vyrai, kurie vis dėlto susitaiko su savo padėtimi ir, neturėdami kitos išeities, priima meilužį. Šiandien Maksimas de Trejis skiriasi. Iš karto. Kadangi jo draugė tai žino, imasi visų įmanomų atsargumo priemonių, kad paslaptis neišaiškėtų. Šaltakraujiškai. Pažabojusi aistrą. Nesileisdama į jokius nuotykius. Tikėkite manim, dažnai toks būna šiandieninės Bovari portretas...

F. G.: Manau, jūsų teisybė. Šiandieninės Bovari – jų dar yra, ir ne tik stambiojoje buržuazijoje – retai rizikuoja netekti komforto. Vyras yra jo dalis. Beje, šiuo požiūriu jos netikros Bovari... Emai vyras kaip tik ir yra tai, ką ji su siaubu atmeta. Ji svajoja pakilti į aukštesnę visuomenės laiptų pakopą... Vis dėlto kartkartėmis aistringa įsimylėjėlė su trenksmu sudaužo viską ir visas miestas apie tai kalba. Mes abu tokių pažįstame. Bet,

* Džentelmeniškas susitarimas *(angl.).*

jei gerai supratau, jūs manote, kad lengvos skyrybos apskritai sustiprino svetimaujančias poras? Tai originalu ir veikiausiai teisinga.

B.-H. L.: Dėl lengvų skyrybų žmonės – visų pirma moterys – pasidarė atsargesni. Labiau įgudę melavimo mene. Paslaptingesni. Nuo šiol svetimavimas suvokiamas kaip viena iš meno rūšių.

F. G.: Greičiausiai... Bet vos užsiplieskia aistra, dingsta bet koks atsargumas. Nežinau, laimė ar nelaimė, tačiau aistros, regis, turi tendenciją retėti... Tikriau pasakius, jos dirbtinai nekurstomos, kaip kitados, svajomis ir literatūra, miglota mintimi, kad aistrą reikia patirti vieną kartą gyvenime... Meilės „modelis", pavyzdžiui, toks, kokį pateikia kinas, labai pasikeitė. Rougemont'as, apie kurį jau kalbėjome, įnirtingai priešinasi tokiam aistros vaizdavimui, kuris Vakaruose laikomas idealiu. Jei panašūs dalykai nebūtų rodomi, bendrais bruožais sako jis, jei žmonės nežinotų, jog aistra gali egzistuoti, jie jos niekada nepatirtų. Tai pagirtinas noras. Bet, mano galva, toks vaizdavimas paplitęs mažiau nei kitados. Iš tiesų, koks šiandien meilės „modelis", su kuriuo noromis nenoromis jaunuoliai ir ne visai jauni žmonės siektų susitapatinti? Nežinau. O jūs ar žinote?

B.-H. L.: Aš taip pat nežinau... Šitai sunku žinoti... Instinktyviai pasakyčiau, kad ir čia reikalai nelabai pasikeitė ir kad žmones tebetraukia – dviprasmiškai, bet stipriai – klasikinės aistros modelis. Kažkas panašaus į: „Mylėti – vadinasi, priklausyti ne visiškai sau, vadinasi, save prarasti, savęs išsižadėti, net kai kada tapti kito vergu. Tai baisus nuotykis. Tai blogiausia, kas gali nutikti vyrui arba moteriai, bet galiausiai tai vis dėlto vienas iš retų nuotykių, kuris teikia gyvenimui druskos ir vertės".

F. G.: Manau, jūsų teisybė. Modelis „didžioji aistra" išsaugojo prestižą, geidulingą trauką... Tai pragaras, bet jame norima degti.

B.-H. L.: Taip, galima pasakyti ir šitaip.

F. G.: Tačiau mudu nuklydome į lankas, mielasis Bernard'ai. Kalbėjome apie pinigingas moteris. Sakėte, kad, jūsų nuomone, yra du karikatūriški tipai.

B.-H. L.: Tikrai.

F. G.: Vienas – buržua. Moteris, išstumta iš veiklos rato. Ir yra kitas tipas. Koks jis?

B.-H. L.: Tarkime, jog tai „kovotoja". Moteris, kuri prisiima įsipareigojimus ir pati tvarkosi gyvenimą. Dinamiška moteris. Valdinga moteris. Moteris, kurią auštant matome didelių viešbučių valgomuosiuose per dalykinius pusryčius. Moteris, rūkanti cigarą. Moteris, žaidžianti golfą. Žodžiu, vyriška moteris, perėmusi iš vyrų nesimpatiškiausius atributus. Žinau, tam tikra prasme tai „pažanga". Taip pat žinau, kad ir vėl sakysite, jog aš panašus į senelio brolį Adolfą. Bet, mano akimis žiūrint, gražiai moteriai tai ne geriausias vaidmuo. Ir, neslėpsiu, man truputį nejauku matant jas tokias: neišsimiegojusias, greitosiomis pasidažiusias, nerūpestingai susišukavusias, nelygiai užsitepusias lūpų dažus, diskutuojančias verslo klausimais su tinklo ar banko vadovais... Baudelaire'as yra pasakęs baisius žodžius, smerkdamas vyriškąsias „moters Sand" savybes. Aš pasitenkinsiu pasakęs tiek, kad šis antrasis modelis man toks pat apgailėtinas, kaip ir ryšį su tikrove praradusios buržuazijos atstovės...

F. G.: Cigaras, koks siaubas! Ir dar per pusryčius! Turbūt tokių sutikote nedaug. O golfas, kodėl gi ne?.. Bet kokį keistą portretą jūs tapote... Veiklios moterys,

priešingai, dažniausiai labai rūpinasi išvaizda. Skuba, bet rūpinasi, ir jei vieną rytą nesusitvarko, ką tai reiškia? Kad šį rytą joms svarbiausia – ne patikti. O moteris, kuri nenori patikti, – oi, kokia kaliausė! Matote, koks jūs... Ne tik įsitikinęs, kad vyrai stipresni, protingesni, drąsesni, kūrybingesni, racionalesni, – ką jau čia, tikri senjorai! – ir kad moterys iš paskutiniųjų stengiasi juos mėgdžioti, bet, negana to, šitai darydamos praranda savo garsųjį moteriškumą. Tarsi moteriškumas būtų daiktas, kurį galima palikti ant fotelio. Ak, kaip jūs mane liūdinate!.. Baudelaire'as taip pat yra pasakęs, kad moteris – tai pūlių maišas. Radote kuo pasiremti! Teisybė, jis mylėjo tik kekšes, ypač sifilitikes.

B.-H. L.: Vargšas Baudelaire'as... Mylėti laisvalaikiu, mylėti iki mirties... Duokime Baudelaire'ui ramybę, gerai?

F. G.: Ne aš jį pasitelkiau.

B.-H. L.: Teisybė.

F. G.: Taip.

B.-H. L.: O dėl kekšių, tai ar jis visiškai klydo? Pažinojau žavingų kekšių.

F. G.: Ne apie tai kalbame.

B.-H. L.: O ką gi aš sakau? Tikrai nesakau, ir jūs puikiai tai žinote, kad vyrai yra „protingesni, drąsesni, kūrybiškesni, racionalesni". Tikrai nesakau, kad moterys rašytojos, žurnalistės, menininkės, filosofės ne tokios talentingos, ne tokios įdomios kaip vyrai. Bet tam tikras valdžios tipas, valdžios demonstravimo tipas nesiderina, taip, nesiderina, su mano samprata apie moterų santykius su pasauliu.

F. G.: Tai rimtas klausimas. Moterų santykiai su pasauliu, su valdžia. Jūs žinote Pierre'o Bourdieu pasta-

bą, pagal kurią „būti vyru – reiškia būti įsitvirtinusiam padėtyje, susijusioje su valdžia". Galėčiau pasakyti atvirkščiai: „Būti moterimi – ilgai reiškė būti padėtyje, susijusioje su vergija, kitaip tariant, su paklusnumu".

B.-H. L.: Palaukite! Tai kas kita. Juk neimsite manęs laikyti moterų vergijos šalininku!

F. G.: Per dvidešimt metų reikalai pasikeitė, ši sistema žlugo, moterys ją sugriovė, beje, dažnai padedamos kai kurių vyrų, solidžiausių, brandžiausių, tokių, kurie nejautė pavojaus savo vyriškumui dėl to, kad moterys įgijo galių.

B.-H. L.: Taigi.

F. G.: Kiti tikriausiai kentėjo ir kenčia, jaučiasi tų kovingų, dinamiškų moterų išmušti iš vėžių. Laimė, Prancūzijoje tokių mažiau negu kitur, ypač Jungtinėse Valstijose, kur jiems tikrai nesiseka. Vyrų ir moterų santykiai Prancūzijoje tebėra geriausi pasaulyje, net jei ir čia ne visada būna rojus.

B.-H. L.: Šiuo klausimu mudviejų nuomonės sutampa. N-tąjį kartą sutampa. Ir aš pirmas apsidžiaugiau, kai, pavyzdžiui, Ministre pirmininke buvo išrinkta moteris. Prisiminkite nešvankias to meto kalbas. Vieni juokavo. Kiti laidė užuominas. Prisiminkite, kaip pačią pirmąją dieną mažas žmogėnas kikeno iš „Mitterrand'o Pompadour". Visa tai buvo begėdiška. Ir reikėjo – kas galėtų tai neigti? – priešintis.

F. G.: Džiaugiuosi girdėdama jus taip kalbant.

B.-H. L.: Tiesiog tokia mano pozicija. Dar kartą bravo moterims, kurios paėmė valdžią į savo rankas ir pirmiausia toms, kurioms tai patiko. Manęs valdžia nežavi. Ji man neatrodo geistina. Todėl tokios moterys man geistinos ne dėl šių bruožų.

F. G.: Ką tik buvote nuėjęs toliau. Minėjote nelygiai užteptus lūpų dažus ir dar kažką.

B.-H. L.: Taip. Mano galva, joms tai netinka. Be abejonės, yra vyrų, kuriems atrodo, jog prezidentės ar generalinės direktorės postas teikia moteriai papildomo žavesio. Man atvirkščiai. Aš linkęs šitai užmiršti. Ir matytis su tokiomis moterimis kitur, kitomis valandomis, o ne tada, kai jos atlieka savo pareigas.

F. G.: Kas jums trukdo? Yra profesinis ryšys. Bet, laimė, yra ir kitokių ryšių.

B.-H. L.: Ir dar vienas dalykas. Ta nesusišukavusių ir nerūpestingai pasidažiusių moterų istorija. Aš ir vėl jus papiktinsiu. Bet ko gi jūs norite? Ir šį kartą tai pagrindinės neteisybės, pradinio skandalo dalis. Atsilapojęs, nesiskutęs vyras – pusė bėdos.

F. G.: Ne!

B.-H. L.: Graži moteris pajuodusiais paakiais, papilkėjusiu veidu – visada liūdnokas vaizdas.

F. G.: Dar sykį pabrėžiu, kad veiklios moterys paprastai būna susitvarkiusios. Ir net tą, kuri galbūt truputį apsileidusi, vakare pamatysite švytinčią ir pasikeitusią. Moterys – tai chameleonai. Ne. Problema ne čia. Aš puikiai suprantu, kaip sunku kai kuriems vyrams, nudrėbtiems iš tam tikro molio, dirbti, pavyzdžiui, moters vadovaujamiems.

B.-H. L.: Man ne. Tačiau neįsivaizduoju savęs tokios moters lovoje.

F. G.: Taip griūva visa vyriška sistema. Negali už tai ant jų pykti. Mentaliteto struktūroms pasikeisti reikia laiko, reikia ištisų kartų. Bet kodėl moterys taip pat negalėtų turėti valdžios, jei nestokoja tam sugebėjimų? Koks gi prakeiksmas amžiais turėtų laikyti jas paverg-

tas? Jūs kalbėjote apie valdžios demonstravimą. Jis šlykštus, nesvarbu, kieno būtų ta valdžia, vyro ar moters. Bet reikia suprasti, kad moterims valdžia – naujas dalykas, daugelis jų nelabai pasitiki savimi, todėl „perspaudžia". Šis bruožas mažumėlę juokingas, bet nepiktas. Tam taip pat reikia laiko...

B.-H. L.: Leiskite iš jūsų pasišaipyti. Jūs apie tai kalbate neįtikėtinai nuolaidžiai. Kaip tie žmonės, pasakojantys apie buvusių kolonijų gyventojus, besimokančius nepriklausomybės.

F. G.: Nuolaidžiai! Ne, jokiu būdu! Senolės patirtis, taip, galbūt, juk jos akyse daug vandens nutekėjo po tiltais ir daug moterų kovojo dėl valdžios. Bet nuolaidžiauti... Man tai visiškai svetima.

B.-H. L.: Žinoma, kurgi ne. Ta, kuriai pasisekė, gali būti nuolaidi. Juk teisybė, kad jūs priklausote toms retoms moterims, kurioms pasisekė suderinti valdžią ir žavesį.

F. G.: Ar pasisekė? Nežinau. Žiūrint atgal, man atrodo, kad tokia kombinacija nebuvo sunki.

B.-H. L.: Beje, matydamas, kaip jūs gyvenate, klausiu savęs vieno dalyko. Taip, taip, kalbu labai rimtai, ir dabar mano eilė klausti: ar jūs, Françoise, tikrai mylite moteris? Ar jums tikrai taip patinka jų draugija, kaip pati manote?

F. G.: Viskas priklauso nuo moterų, nuo to, kuo jos domisi. Kartais tikrai neturiu ko joms pasakyti. Nebent jei jos gražios, man visada malonu į jas žiūrėti.

B.-H. L.: Matote, tai nuolaidžiavimas.

F. G.: Anaiptol. Turiu daug labai brangių draugių. Jos gražios. Ir, be kita ko, su jomis mane sieja daug bendrų interesų. Mes tarškame kaip šarkos. Viena jų – didelio

dienraščio žurnalistė. Kai jos vyras pamato mus kartu, sako: „Duokime moterims ramybę, jos kalbasi apie politiką“.

B.-H. L.: Pasistenkime užčiuopti esmę. Jūsų klausydamasis svarstau, kodėl mūsų vargšė prezidentė-generalinė direktorė man atrodo tokia negeidžiama, net jei (manau, tai savaime aišku) ji nepriekaištinga, susitvarkiusi ir t.t.

F. G.: Jūs turėtumėt man tai pasakyti. Gal tai susiję su kokia nors pasitikėjimo savimi forma, pareigų teikiama galia. Banalu būtų tvirtinti, kad vyrai mėgsta trapios išvaizdos moteris, nes tuomet puoselėja iliuzijas apie savo jėgą. Sutinku, jūsų prezidentės-generalinės direktorės su cigarais neatrodo kaip porcelianinės statulėlės, reikalaujančios globos. Bet galbūt yra ir kitas dalykas...

B.-H. L.: Moters skleidžiamuose keruose visada yra (apie tai anądien kalbėjomės) paslaptingumo, išsisukinėjimo ir t.t. Šie bruožai, prasprūstantys jums pro akis, ir yra erotiški. Todėl ir svarstau, ar susidūrus su tokiu moterų tipu, su tokiomis moterimis, kurioms valdžios pomėgis užgožė kitas aistras, nekyla paprasčiausias jausmas: pirma, tuos bruožus, kurie prasprūsta pro akis, daro moterį svetimą, tolimą, nepasiekiamą, mes, vyrai, jau seniai išstudijavome. Antra, širdyje puikiai žinome, kad jie nėra labai įdomūs.

F. G.: Klaidinga manyti, jog valdžios pomėgis užgožia kitas aistras. Galbūt kai kurioms moterims, įsitraukusioms į sunkias kovas... Tačiau tokių nėra daug, ypač retai tai būdinga labai jaunoms moterims. „Valdžios moteriai“ mažiausiai keturiasdešimt metų, dažnai ir daugiau, o tada – taip, jai pirmiausia gali rūpėti šita aist-

ra... Bet jus domina ne tokios moterys... Vis dėlto mielai sutinku, kad valdžia, bet kokia valdžia, veikiau temdo ją turinčių moterų žavesį, o ne jo teikia. Tai faktas. Ar dėl tos priežasties, kurią minėjote? Galbūt. Bet manau, kad viskas truputį sudėtingiau ir kad valdžia labai išryškina blogos motinos, visagalės motinos paveikslą.

B.-H. L.: Motinos paveikslą... Vyrai neturi nieko prieš motinos paveikslą... Arba, kaip sakoma, jie stoja prieš visai kitokį dalyką... Ne, ne, kartoju: jiems svarbu (ir, man regis, svarbu mums visiems) viena – lyčių skirtumas. Bet apie tai turime kalbėti rytoj, ar ne?

F. G.: Galime tuoj pat pasakyti porą žodžių.

B.-H. L.: Gerai.

F. G.: Žinoma, lytys skiriasi ir skirsis. Laimė.

B.-H. L.: Vadinasi, jūs atmetate feministinę įgyto, paveldėto, kultūrinio skirtingumo idėją?

F. G.: Nereikia painioti įgytų, tam tikra prasme primestų, ir realių savybių.

B.-H. L.: Kur riba? Kaip jūs jas atskiriate?

F. G.: Silpnos moters, kuri alpsta pamačiusi pelę, ir stipraus vyro, nieko nebijančio Marlboro kaubojaus, prototipai tiek vienas, tiek kitas dirbtiniai, nors ištisos vyrų ir moterų kartos juos perėmė. Dėl moterų, tai jos juos pamažu atmetė. O vyrai gerai nežino, ką jiems daryti... Jie svyruoja tarp stipraus vyro ir to, kas turėtų būti naujoviškas vyras.

B.-H. L.: Tikrai? Naujoviškas?

F. G.: Toks, kurio atėjimą optimistiškai skelbia Elisabeth Badinter: jis būtų susitaikęs su savo nuslopintu moteriškuoju komponentu, kaip kad moterys šiandien prisiima vyriškąjį komponentą. Aš tikiu vyriškais bruožais – savitvarda, noru save pranokti, rizikos ir iššūkių

pomėgiu, kaip tikiu ir moteriškais bruožais – užuojauta, švelnumu, jautrumu. Bet iš esmės nė viena lytis neturi jų monopolio, jie priklauso žmonijai ir privalo vieni kitus gludinti...

B.-H. L.: Vienintelis tikras klausimas būtų toks: ar tikite vyrų tapatybe ir moterų tapatybe, ar tikite, kad šios dvi tapatybės iš pagrindų skiriasi? Aš tikiu. Taip yra nuo neatmenamų laikų. Ir taip bus per amžius. Nebent jei kiltų revoliucija – ką aš sakau? – jei mutuotų žmonių giminė, jei ateitų pasaulio pabaiga ir atsirastų naujas pasaulis...

F. G.: Jūs tikrai tikite viduramžių kario ir šiandieninio biuro tarnautojo tapatybe? Tikite, kad nuo to laiko niekas nepasikeitė? Kad vyrai ir moterys liko tokie patys? Aš netikiu. Nebuvo jokios mutacijos, žmonių giminės metamorfozės, bet buvo evoliucija. Visų pirma pasikeitė vertybės.

B.-H. L.: Žinoma. Aš neneigiu, kad vyko evoliucija! Tik sakau, kad žmonija pirmą kartą istorijoje puoselėja svajonę, jog didieji lyčių skirtumai maišysis, skiesis. Paminėjote Elisabeth Badinter. Ji taip ir sako, ar ne? Juk tai ji užsimena apie „nėščio“ vyro perspektyvą? Man ši svajonė atrodo beprotiška. Ir kvaila.

F. G.: Čia aš su jumis sutinku. Mokslinės fantastikos košmaras. Laimė, manau, kad ji iš jo pabudo.

B.-H. L.: Norėčiau būti ne toks radikalus ir drauge dar radikalesnis. Radikalesnis, nes man tai nėra tik „vertybės“. Tai iš tikrųjų tapatybės. Kitaip tariant, esmė. Dar kitaip tariant, pasaulio būtybės ir tikrosios pasaulio vizijos, o tarp jų – tam tikras atstumas, metafizinis griovys. Ne toks radikalus, nes tapatybė naudinga tuo, jog su ja galima žaisti, gudrauti, ją galima peržengti...

F. G.: Negaliu sutikti su jūsų tapatybės idėja, pavyzdžiui, kai kalbama apie drąsą, kuri taip ilgai buvo priskiriama vyrams, tačiau šiandien niekas nedrįstų sakyti, kad ji nebūdinga moterims... Ne taip paprasta apibrėžti vienų ir kitų tapatybę... Mano galva, yra dvi tapatybės. Ir dvi pasaulio vizijos, o tarp jų – taip, tarp jų griovys.

B.-H. L.: Viename Stendhalio *Apie meilę* skyrių sakoma lygiai taip. Jis kalba apie malonumą, kurį patiria moterys, „galėdamos pavojaus ugnyje varžytis su vyrų stiprybe“. Taigi jos turi „pakilti virš bet kokios baimės, kuri tokiu metų susilpnina vyrus“. Jis cituoja labai gražią vieno istoriko frazę: „Visi vyrai kada nors pameta galvą, ir tuo metu moterys įgyja prieš juos neginčijamą pranašumą“.

F. G.: Stendhaliu visada galima pasitikėti.

B.-H. L.: Pirma, atsispirti bendralytiškumo, arba niekatrosios lyties, arba androginijos pagundai, kuri neginčytinai yra mūsų epochos pagunda. Antra...

F. G.: Jūs šiaušiatės nuo mano žodžių apie moteriškąjį vyrų komponentą, apie jūsų moteriškąjį komponentą, brangusis Bernard'ai? Bet juk esate gimęs iš moters, kuri devynis mėnesius nešiojo jus savo įsčiose, žindė... Ir visu tuo persigėrėte amžiams, ar žinote? Kaip ir visi žmonės, kad ir ką jie darytų.

B.-H. L.: Teisingai. Jūs mane pertraukėte. Ruošiausi pasakyti, kad didysis „žaidimas“ galėtų būti ir toks: pirma, atmetama idėja, jog dvi lytys sudaro vieną, o antra, jei jau nubrėžtas skirtumas, jei jau įvyko pasidalijimas, jei jau atsikratyta visų kvailysčių apie kiekvieno mūsų „dvigubą“ prigimtį, vaidinami savo vaidmenys, sukama į šalį, komplikuojama. Bet dėmesio! Aš galvoju

apie gundymo strategiją. O tai neturi nieko bendra su tomis istorijomis apie motinas ar paslėptą moteriškumą...

F. G.: Tos kvailystės. Tos istorijos apie motinas. Ar žinote, apie ką galvoju per šį mudviejų pokalbį? Apie kažkur girdėtą pašnekesį, gal *Akompanuotojoje**. Vyras klausia merginos: „Ar sunku būti moterimi?“ – „Aš manau, – atsako mergina. – Jos visos tuo skundžiasi“. Vyras: „O vyru būti neįmanoma. Niekam tai nepavyksta...“ Tarp kitko, pastebėjau, kad nė sykio neužsiminėme apie merginas...

B.-H. L.: Teisybė.

F. G.: „Mokyta mergina jūrmylės gilumo akimis...“ Valéry visada nuostabus. Ypač gražus tas žodis „mokyta“...

B.-H. L.: Niekada nejaučiau potraukio prie pernelyg jaunų merginų.

F. G.: Vis dėlto jos paslaptingos. Tas nepasibaigusios vaikystės ir paūmėjusio moteriškumo mišinys.

B.-H. L.: Taip. Bet manęs tai nė kiek nejaudina. Net kai buvau labai jaunas, manęs netraukė pernelyg jaunos merginos.

F. G.: Tiesą pasakius, nesu tikra, ar pažįstu šiandienines merginas. Gerai pažįstu vaikinus, o merginas – ne per daug.

B.-H. L.: Jų meilės poelgiuose esama kažko, kas mane visada truputį varžė. Tie vaikiški bruožai, kaip jūs sakote. Tas skaidrumas. Tas patiklumas. Ir iš esmės tas nemokėjimas gudrauti.

F. G.: Dėl to nebūkite toks tikras...

* *Akompanuotoja* – Claude'o Millerio filmas (1993).

B.-H. L.: Galbūt. Tačiau jaunutės merginos vyrus dažnai ir traukia tuo savotišku nekaltumu... Nekaltumo *vaizdu*... Ką gi, nekaltumas manęs, matyt, nežavi...

F. G.: Man patinka merginų kūno grakštumas. Pavyzdžiui, tas judesys, kuris dabar būdingas joms visoms, – pirštu užbraukti už ausies plaukų sruogą. Tai taip gražu.

B.-H. L.: Tikrai. Esama epochos judesių, kaip ir epochos žodžių...

F. G.: Vienintelis dalykas – kad jos dažnai paskendusios keistose problemose. Ta nesibaigianti dienų tėkmė... Ilgas, toks ilgas laikas, kol ateina kažkas, ko jos laukia...

B.-H. L.: Ar jūs buvote laiminga mergina?

F. G.: Laimingų merginų nebūna.

9

APIE GUNDYMĄ IR JO VINGRYBES

F. G.: Įsikarščiavę vos palietėme subtilią temą – gundymo temą.

B.-H. L.: Taip.

F. G.: Žinoma, pirmiausia prisimenamas Don Žuanas. Don Žuanas banalokas, bet drauge su Don Kichotu tai vienintelis modernus mitas nuo graikų laikų. Kas yra Don Žuanas šiandien? Kaip jis gundo? Kokiais ginklais?

B.-H. L.: Nemanau, kad ir čia būtų kas nors labai pasikeitę... Nei ginklai, nei priemonės – absoliučiai niekas.

F. G.: Ir aš taip manau. Bet kaip jūs juos aprašytumėte?

B.-H. L.: Dviem pagrindiniais sakiniais. Pirma: jis jas visas turėjo. Antra: aš esu paskutinė.

F. G.: Kaip tik tokia mintis ir kirba suviliotos moters galvoje. Tas „aš esu paskutinė" – tai didžioji kerinti iliuzija. „Jis bus mano". Bet koks gi Don Žuano mechanizmas? Kodėl jis lyg beprotis laksto nuo vienos moters prie kitos? Ko ieško? Kaip žinote, tai interpretuojama skirtingai. Kokia būtų jūsų interpretacija?

B.-H. L.: Kokia mano interpretacija? Jūs keistuolė... Jei kalbėsime apie literatūrinį Don Žuaną, Molière'o, Mozarto Don Žuaną, – tai vienas dalykas. Personažą slegiantys prakeiksmai. Neregėtas maištingumas. Santykis su Dievu. Juk nuo to niekur nedingsime, ar ne? Tikroji Don Žuano problema – ne moterys, o dangus. Beje, dėl to pjesė kitados ir buvo uždrausta. Gerai. O jei kalbėsime apie kitą, šiuolaikinį Don Žuaną, – tai antras dalykas...

F. G.: Literatūrinis Don Žuanas impozantiškesnis. Bet mes dažniausiai susiduriame su šiuolaikiniais donžuanais. Dabar pacituosiu jums Albert'ą Coheną, tą vietą, kur jis savęs klausia, kodėl Don Žuanas taip pasiutusiai trokšta gundyti, juk jis skaistus ir nevertina išdykavimų lovoje, jie jam atrodo monotoniški ir primityvūs, jis nusileidžia tik todėl, kad „jos to nori". Didžiausia to pašėlusio troškimo gundyti paskata, – sako jis, – tai viltis, kad vieną sykį nepasiseks, kad kuri nors moteris pagaliau jam atsispirs.

B.-H. L.: Tikra viena: personažo nepasitenkinimas. Be šio esminio nepasitenkinimo nebūtų donžuaniškumo. Iš to kyla dvi hipotezės. Arba šis nepasitenkinimas – kaip čia pasakius? – patologiškas, arba normalus. Jis kai ką byloja apie normalų geismą ir jo tiesą. O byloja štai ką: geismas tolygus trūkumui, geismas tolygus negatyvumui, geismas – iš esmės nesugebėjimas pasiekti, apimti savo objekto. Tai kita interpretacija.

F. G.: Jūsų interpretacija?

B.-H. L.: Veikiausiai mano.

F. G.: Ar tai reiškia, kad visi vyrai išgyvena donžuanišką periodą, kad tas periodas yra patologinio pobūdžio arba kad telpa į normalaus geismo rėmus? Kad jie

visi daugiau ar mažiau žavisi nepailstančiu gundytoju, gliaudančiu moteris kaip riešutus?

B.-H. L.: Taip, būtinai. To būtinai esama. Todėl, kad donžuaniškume glūdi savotiškas tikrojo geismo prisipažinimas. Visi patiria donžuaniškų pagundų, nes visi žino, kad geismo niekada nepatenkinsi...

F. G.: Pamėginkime patikslinti. Konkretus donžuanas... Kasdieniame gyvenime... Kaip viskas vyksta? Kokie jo motyvai?

B.-H. L.: Yra nemaža dalykų. Pavyzdžiui, spektaklis, kurį vaidina daugelis porų. Jų vidutiniškumas. Skurdumas. Anądien sakiau, kad nepasitikiu viengungiškomis kalbomis, kurias mums paliko XIX amžius. Savaime suprantama, jei turėčiau pritarti modeliui, kurį galutinai sustingdė tas pats XIX amžius, taip pat nepasitikėčiau. Kaip galima, šitai matant, nesusivilioti fantazijomis? Nuotykiais?

F. G.: Aš anaiptol nemanau, kad minėtasis santuokinis modelis padėjo atsirasti donžuaniškumui... Kitaip jis būtų dingęs drauge su šiuolaikiniu, jei galima taip pavadinti, santuokiniu modeliu... O jis tebegyvuoja, tik šiek tiek apiblukęs.

B.-H. L.: Jūsų teisybė.

F. G.: Gerai. Tuomet paklausiu dar kai ko. Iš kur tas pomėgis? Ta manija? Tas karštis, stumiantis donžuaną nuo vienos moters prie kitos?

B.-H. L.: Ar tai karštis? Nežinau. Don Žuano prototipo Valmont'o, kaip žinote, visiškai nedegino karštis. Jis buvo savanaudis. Strategas. Vyras, kurio partnerės žinojo, kad pirmoji jo dorybė – „protas", ir gerokai to bijojo...

F. G.: Laclos net sako „principai". Keista, jis rašo, jog Valmont'as – „žmogus, turintis principų". Ir net

priduria, jog tai juodžiausias, nedovanotinas jo nusikaltimas. Valmont'as būtų nekaltas, jei veiktų skatinamas aistros. Jis smerktinas už tai, kad nedaro nieko, kas nebūtų rūpestingai apgalvota.

B.-H. L.: Taip ir yra. Klausiate kodėl? Kas Don Žuaną verčia taip elgtis? Nuolatinės mintys, išskaičiavimai? Žinote, yra paprastas paaiškinimas: smalsumas. Neseniai minėjote „monotoniją". Ir tai teisybė, Cohenas teisus sakydamas, kad nieko nėra monotoniškesnio už gundymo scenarijų. Bet dėmesio! Dar yra visa kita! Kas būna po to! Atleiskite, jei pasirodysiu truputį „tiesmukas", bet aš nemanau, visiškai nemanau, kad tai, kas seka po to, būtų nors kiek monotoniška...

F. G.: Ne?

B.-H. L.: Priešingai, tai net labai įvairu... Didžiausias pliuralizmas... Pasaulyje nėra dviejų moterų, nei, spėju, dviejų vyrų, kurių geidulingumas būtų vienodas... Kiekvieną kartą tarsi naujas kodas... Nauji jauduliai... Mažumėlę kitokios, taigi audrinančios glamonės... Kodėl, kaip galima taip klysti ir sakyti, kad erotika – vienodumo, panašumo karalystė? Jūsų Don Žuanas yra žmogus, kuriam visa tai smalsu. Neišsenkamas smalsumas, nes pati tikrovė absoliučiai kitokia, kontrastinga. Atrasti *kitokį* moters kūną, *kitokį* balsą, *kitokius* judesius – koks nuotykis!

F. G.: Pateiksiu klausimą kitaip. Tuomet, kai jau nebelieka atkaklių dorybių, kai sugriūva nepaimamomis laikytos tvirtovės, argi ne nuostabu, kad dar norisi jas griauti? Tam pakanka neblogos išvaizdos, bet nereikia nei talento, nei gudrybių.

B.-H. L.: Jūs žinote Stendhalio žodžius apie neblogą išvaizdą: „Grožis padeda laimėti dvi savaites".

F. G.: Jie Stendhalio? Sakyčiau, veikiau Talleyrand'o. Bet nesvarbu.

B.-H. L.: Šiaip ar taip, tai reiškia, kad grožis, kūno žavesys, laikysena vaidina labai menką vaidmenį.

F. G.: Tai kas tada vaidina svarbų vaidmenį? Vargu ar šioks toks sumanumas, kuriuo pasižymi visi moterų mėgėjai?

B.-H. L.: Aš taip pat nesu tuo tikras. Žinau, kad vyrai taip sako. Jie taip kalba tarpusavyje. Taip kalba žmonėse. Jų pasiklausius galima pamanyti, kad visas moteris tik imk, tik pasilenk ir pakelk. Ką gi. Galbūt aš jus nuvilsiu. Bet man toks įspūdis, kad tas mažytis pasaulėlis daug giriasi ir kad reikalai mažumėlę sudėtingesni.

F. G.: Kodėl?

B.-H. L.: Viena vertus, žinoma, daugelis moterų nėra mylimos, mažai geidžiamos arba negeidžiamos visai. Ir jei tik vyras pasirenka tinkamas formas, jei tik paleidžia į darbą išmoktą mašineriją, jos dažnai būna prieinamesnės, negu iš pradžių atrodo. Bet dėmesio! Tam tikrai reikia formų! Ir priemonių! Ir mašinerijų! Tik kvailiai ar pagyrūnai mano, kad jos telaukia progos įkliūti į jų tinklus. Kitaip tariant, aš nesutinku su „šiokio tokio sumanumo, kuriuo pasižymi visi moterų mėgėjai", teorija...

F. G.: Tuomet didelio sumanumo. Dar kartą klausiu, kokie vyrų ginklai? Kokia gundymo strategija? Ar prisimenate garsų amžiaus pradžios dramatinį autorių Henry Bernsteiną, didį „moterų mylėtoją" Aukščiausiojo akivaizdoje? Jis teigė, kad jokia moteris negali atsispirti, jeigu jai kasdien siunčiama pintinė gėlių... Ir jo taktikos, matyt, būta sėkmingos... Brangios, tačiau veiksmingos. Ar jūs tai jau išbandėte? Dar galima siųsti sunkokas knygas,

rodančias, kad vyras mano, jog moteris sugebės jas įvertinti. Kas dar?

B.-H. L.: Geriausia strategija, jei tai strategija, priversti „ją“ kalbėti apie save. „Pasakokite... Pasakokite dar... Jūsų atvejis toks ypatingas... Tema tokia įdomi...“ Taip, dažnai pastebėdavau, kad tikri apsukruoliai būna tie vyrai, kurie moteriai įteigia, jog pasaulyje nieko nėra svarbesnio už jų geidžiamos damos gyvenimą, emocijas, dvasios būseną, aistras... Ar tai tikrai strategija? Argi vyrai, kalbėdami apie strategiją, nesipasakoja vieni kitiems daugybės istorijų?

F. G.: Strategija gali būti nesąmoninga... Neapgalvota... Bet kai siekiama pergalės, visada griebiamasi kokios nors strategijos... Dar kartą grįžkime prie Valmont'o. Ką tik sakėme, kad tai tipiška vyriška strategija!

B.-H. L.: Moterys eina prie tų, kurie jų geidžia, – štai kur teisybė. Yra tiek netikrų geismų! Tiek pusinių geismų! Tiek vyrų, kuriems reikalai, valdžia, pasaulio ir jų pačių likimas daug svarbesnis už malonumą užkariauti, o paskui džiaugtis sugautu grobiu! Mes tai ne kartą pabrėžėme nuo šių pokalbių pradžios. Pasaulis pasidalijęs, beje, labai nelygiai, į tuos, kurie myli moteris, ir į tuos, kurie tik apsimeta mylį. Suinteresuotoji pusė tai žino, ar ne? Ji tai pajunta tą pačią akimirką. Ir, savaime suprantama, atsiduoda mylintiesiems. Strategija, kaip valdymas, pasitelkiama vėliau.

F. G.: Teisybė. O kadangi gundymas yra dvipusis, pasakysiu, jog visai neblogai mylėti vyrus, kad jiems patiktum. Tačiau šitai nėra labai paplitę...

B.-H. L.: Tikrai. Ar dabar galime pakalbėti apie moteris? Apie moterų sumanumą? Beje, jei jau taip, gal

galima skirti, gal yra dvi nevienodos „mašinerijos“: vyrų gundymas ir moterų gundymas...

F. G.: Tas sumanumas daugialypis. Gundymą sudaro gausybė elementų. Visų pirma, žinoma, prigimtinis žavesys, bet dar labiau tai, kaip juo naudojamasi. Drovumo ar begėdiškumo komedija, baikštus ar kovingas grožis, drabužių vaidmuo... Dabartiniai vyrai neišlepinti šiuolaikiškų drabužių, kurie nepabrėžia jų privalumų. Nebent džinsai, jei labai tinka. O moterys niekada neturėjo tiek gundymo priemonių, padedančių ką reikia parodyti arba paslėpti. Tie sijonai, tokie trumpučiai, kad kyla beveik nenugalima pagunda kyštelėti po jais ranką, tos begalinio ilgumo kojos, vos pridengtos krūtys, aptemptos kelnės, tos movos, vadinamos suknelėmis ir išryškinančios kiekvieną kūno colį... Jokioje epochoje moterų drabužiai nebuvo tokie provokuojantys, nebent trumpai Direktorijos* laikais... Moteriai malonu žaisti gundymo žaidimą padedamai drabužių. Vienas iš senatvės liūdesių – kad rengiesi jau tik norėdama pridengti kūną.

B.-H. L.: Ar tai tikrai metų klausimas? Mane visada kerėjo moterų elegancija... Visų moterų... Ir, mano galva, jos visada baisiai viliojančios. Bet tiek to: jūs apie tai kalbate geriau, negu galėčiau kalbėti aš.

F. G.: O kur dar makiažas. Jis taip pat yra gundymo žaidimo dalis... Beje, jis egzistavo visada... Juk įdomu, ar ne, kad nuo neatmenamų laikų, nuo egiptiečių, moterys dažosi? Tai turi reikšti kažką svarbaus...

B.-H. L.: „Svarbiausia – oda“, – sako Valéry.

* Direktorija – Prancūzijos Respublikos vyriausybė iš penkių direktorių, veikusi 1795-1799 metais.

F. G.: Taip, bet dažyta. Dažyta oda, padengta ženklais. Šitai mums sako seniausios civilizacijos.

B.-H. L.: Makiažui ilgai jaučiau beribę meilę. Nepasidažiusi moteris man atrodydavo ganėtinai vulgari. Makiažas tikrai yra aukštos kultūros ženklas.

F. G.: Baudelaire'o kūryboje yra daug gražių žodžių apie makiažą...

B.-H. L.: Taip, žinoma. Tai netgi vienas iš jo geriausių „teorinių" tekstų.

F. G.: Liudvikas XV darė nusikaltimą: jis reikalavo iš savo meilužių kaimiško gaivumo ir draudė dažytis.

B.-H. L.: Garbė moterims! Makiažo žaisme jos „sutvirtino" ir „sudievino" grožį, „supanašėjo su statulomis, kitaip tariant, dieviškomis, aukštesnėmis būtybėmis".

F. G.: Makiažas kaip dirbtinumas...

B.-H. L.: Kaip natūralumo atsisakymas...

F. G.: Vargšė George Sand! Labiausiai jai buvo priekaištaujama už tai, kad nesidažė...

B.-H. L.: Ir buvo artima, pernelyg artima gamtai, prigimtinei nuodėmei.

F. G.: Bjaurioji „moteris Sand"...

B.-H. L.: Iš esmės idėja tokia: kūnas „nepriimtinas", jei jis neapdirbtas, neišpuoselėtas. Yra kūnas, natūralus objektas, ir jis nepakenčiamas. Yra kūnas, kultūrinis artefaktas, ir kaip tik jis dievinamas.

F. G.: Vis to paties Bataille'o žodžiai: moteris ir vyras gražūs tik tada, kai imasi tikslingų priemonių, kai dirbtinumas, kitaip tariant, makiažas, išplėšia juos iš gyvuliškumo.

B.-H. L.: Trumpai. Iš principo aš su tuo sutinku. Kitaip nė būti negali.

F. G.: Žinoma.

B.-H. L.: Vis dėlto yra vienas dalykas, kurio galop savęs paklausiau. Ar makiažas daro veidą jausmingesnį, išraiškingesnį? Ar priešingai? Gal jis jį nuskurdina?

F. G.: Man maga atsakyti, kad jis nublukina emocingumą.

B.-H. L.: Ir aš susidariau tokią galutinę nuomonę. Bet Baudelaire'as mano priešingai.

F. G.: Tačiau makiažas išryškina kai kuriuos bruožus. Pavyzdžiui, žvilgsnį, tokį svarbų veidui... Arba raudonas kaip kraujas lūpas... Vadinasi, ir dantų baltumą. Švytinti šypsena labai svarbi.

B.-H. L.: Tai tas pats. Išryškindamas kai kuriuos bruožus, makiažas nuskurdina, supaprastina, sukarikatūrina veidą. Padaro jį monotoniškesnį. Ne tokį dviprasmišką... Tai štai... Keista, kad aš taip kalbu, juk buvau toks įnirtingas Baudelaire'o šalininkas. Bet šiandien manau, kad pernelyg rūpestingas makiažas užtemdo veido dviprasmiškumą, niuansus...

F. G.: Taigi ir pagundas.

B.-H. L.: Taigi ir pagundas.

F. G.: Ir dar galima pasakyti, kad ryškiai išsidažiusiai moteriai seksas tiesiog užrašytas ant veido.

B.-H. L.: Apskritai man tai visai patinka. Bet dar sykį kartoju: manau, jog toks demonstravimasis dažnai stokoja subtilumo, vadinasi, ir žavesio. Beveik nuogas veidas iškalbingesnis ir dėl to juslingesnis.

F. G.: Tarkime, nesaikingas makiažas savotiškai stingdo fizionomiją.

B.-H. L.: Paimkite kiną. Tai buvo Eizenšteino teorija. Juo nuogesnis veidas, juo sėkmingiau jis gali perteikti ženklus, prasmę.

F. G.: Teisybė. Nieko nėra gražesnio už *Šarvuočio Potiomkino* veidus. Arba Dreyerio.

B.-H. L.: Galų gale geriausias turbūt toks makiažas, kuris nenutepa veido, o atrodo natūralus...

F. G.: Toks, kurio nepastebi...

B.-H. L.: Tarp kitko, dėl šios priežasties man nieko nėra bjauriau, kaip matyti moterį, viešai pudruojančią veidą, pavyzdžiui, baigiantis pietums. Per daug akivaizdu. Taigi ir per daug nepadoru. Tokia scena yra Virginios Woolf *Ponioje Delovėj*.

F. G.: Taip. Tik Virginia Woolf liaupsina šį ekshibicionistinį bruožą. Jo drąsoje ji mato moteriškumo esmę.

B.-H. L.: Tiesa.

F. G.: Be to, yra ir kitas dalykas. Jauname veide makiažas gali būti linksmas, o kai gaivumas dingsta, jis gali pasirodyti kaip tinkas, nes tuomet pabrėžia amžių...

B.-H. L.: *Mirties Venecijoje** scena: Ašenbachas mirties išvakarėse paskutinį kartą eina pas kirpėją, kad jį išdažytų.

F. G.: O tas žiaurus per daug išsidažiusių moterų portretas *Germanto pusėje***: pudros sluoksniais nutinkuotas veidas. Jis atrodo it akmeninis.

B.-H. L.: Moterims vertėtų daugiau skaityti Proustą.

F. G.: Kai sulauki tam tikro amžiaus, reikia turėti lengvą ranką. Pasilikti tik šešėlius... Švelnius šešėlius...

B.-H. L.: Puikiausia strategija...

F. G.: Gražiausias moteriškos strategijos pavyzdys – tas, kurį siūlo Jeanas Giraudoux... Prisimenate *Belako*

* Thomaso Manno novelė.

** Marcelio Prousto romanas.

Apoloną? Anjesė sako, jog ji myli vyrus, jų šuniškas akis, gaurus, dideles kojas, bet jų bijo. O ponas Belakas jai atsako: „Ar norėtumėte vynioti juos aplink pirštą? Yra vienas neginčijamas receptas. Pasakykite, kad jie gražūs". – „Pasakyti, kad jie gražūs, protingi, jautrūs?" – klausia Anjesė. „Ne. Kad jie gražūs. Su protu ir širdimi jie susidoroja patys". Vyrams niekada per dažnai nesakoma, kad jie gražūs, juoba kai jie iš tiesų tokie nėra.

B.-H. L.: Žinote, ne tik vyrams. Aš atsinešiau Elsos Morante *Arakeli*. Paklausykite: „Bet kokia žemiška būtybė atsiduoda. Ar būtų patetiška, ar naivi, ji atsiduoda. Aš gimiau, štai aš, su šiuo veidu, šiuo kūnu, šiuo kvapu. Nuo Napoleono iki Lenino ir Stalino, iki paskutinės gatvės prostitutės, iki mongolų vaiko, iki Gretos Garbo ir valkataujančio šuns – visi gyvi padarai iš tiesų amžinai klausinėja kitų padarų vienintelio daikto: ar aš jums gražus?"

F. G.: Talentingiausia savo amžiaus gundytoja buvo Alma Mahler, naudojusi labai asmenišką techniką. Ji buvo itin geros nuomonės apie save ir sakydavo vyrams: „Kai pradedate patikti tokiai moteriai kaip aš, jūs tikrai tampate išskirtinis". Jie tai mėgo. Ji pataikė į taikinį.

B.-H. L.: Ir dabar yra į ją panaši moteris. Tikrai tikrai, ne taip labai, bet panaši... Aš pasakysiu, kas ji, bet tik tada, kai bus išjungtas magnetofonas... Gundant visada pakeliama kaina. Tai dalis žaidimo. Sakyčiau dalis ritualo. O tas ritualas iš principo begalinis...

F. G.: Jis baigiasi pasiekus pergalę. Arba pralaimėjus.

B.-H. L.: Žaidimas pasidaro įdomus tada, kai pradedama žaisti dviese. Tuo jis smarkiai skiriasi nuo meilės žaidimų. Mylėti galima vienam. Mylimas gali būti vienas. Galima mylėti be atsako. Taip jūs ir sakėte, ar ne?

Tai didi ir baisi Prousto mintis, kuriai jūs pritariate? O štai apie gundymą to pasakyti negalima... Tai nesuvokiama... Gundyti be atsako, gundyti be mainų ir be dvikovos, gundyti, kai priešais nematai tave gundančio asmens, – tai visai beprasmiška...

F. G.: Norite pasakyti, kad gundytojos ir gundytojai yra vieni kitų belaisviai? Kad teikia peno vieni kitiems? Aš tuo tikiu. Bet, anot jūsų, ar žmogus būna gundytojas... beveik iš prigimties, jei nesusilaiko nepaleidęs į darbą žavesio, nepasinaudojęs savo galia, kartkartėmis nepasirinkęs aukos, arba jei nori turėti žaidimo partnerį ar partnerę?

B.-H. L.: Būna žmonių, turinčių gundytojo temperamentą. Žmonių, beveik galinčių pasakyti: „Aš gundau, vadinasi, esu“, arba atvirkščiai: „Aš daugiau nebegundau, vadinasi, esu lyg miręs (ar mirusi), lyg sunaikintas (sunaikinta)“. Paimkite Kierkegaard'o gundytoją. Tai jis taip sako.

F. G.: Keistas gundytojas, Kierkegaard'as, be kita ko...

B.-H. L.: Tai Antivalmont'as. Johanas turi tokią „dvasinę“ dimensiją, kokios neturėjo Valmont'as.

F. G.: Visi jo gundymo manevrai išplaukia iš estetikos ir erotikos. Beje, jis taip ir sako. Jei gerai prisimenu, jis teigia: „Aš – estetas“.

B.-H. L.: *Gundytojo dienoraštyje* nuostabiausia – mintis apie gundymo procesą, kuris baigtųsi tik pradėjus visiškai kontroliuoti geidžiamą būtybę. Dažniausiai gundytojai manevruoja. Jie apgula mylimą moterį. Sugriauna paskutines jos gynybines užtvaras. Žodžiu, čia tinka visas garsusis karo terminų žodynas, apie kurį aną vakarą kalbėjome. Tuo tarpu Kierkegaard'as eina toliau ir nori gyventi nugalėtoje sieloje, ją kolonizuoti. Jis valdo

jos mintis. Orientuoja jausmus. Lieja į ją meilę arba neapykantą, arba vėl meilę. Skatina naujam pasipriešinimui. Įkvepia drovumo. Įpučia žavingos ar, priešingai, juokingos drąsos. Kitaip sakant, tikrasis jo planas – ne turėti jos kūną, ne valdyti geismus. Jis stengiasi padaryti taip, kad nė menkiausias jos sielos krustelėjimas neišsprūstų iš jo kontrolės. Graikų despotai, kaip žinote, paklusdavo geometrijai. Šiuolaikiniai totalitaristai sutrinka prieš sielos paslaptis. Jis, Kierkegaard'o gundytojas, nežino viešpatavimo apetito ribų. Jis – tobulas tironas. Tiksliai neprisimenu žodžių. Bet jie taip pat skiriasi nuo Valmont'o.

F. G.: Jūs man neatsakėte, ar gundytoju būnama iš prigimties? Iš pašaukimo?

B.-H. L.: Betgi aš atsakiau...

F. G.: Nemanau...

B.-H. L.: Tuomet pateiksiu pavyzdį.

F. G.: Tikrai?

B.-H. L.: Jūsų pavyzdį. Ar leisite valandžiukę pašnekėti apie jus?

F. G.: Nelabai norėčiau. Bet...

B.-H. L.: Prisimenu, kai sutikau jus pirmą kartą. Tai buvo beveik prieš dvidešimt metų, Marė kvartalo bute, pas vieną rašytoją, tikriausiai bendrą mudviejų draugą. Buvau ką tik įsteigęs žurnalą, kuris vadinosi *Imprévu*. Tai buvo dienraštis. Jo išėjo tik keli numeriai. Bet, šiaip ar taip, jis egzistavo. Su Micheliu Buteliu parašėme apie jus redakcinį straipsnį. Jūs tuomet buvote kažkieno ministrė. Regis, moterų reikalų... ar kultūros...

F. G.: Miglotai prisimenu tuos pietus. Pamenu tik, kad grindys buvo išklijuotos prabangiomis itališkomis plytelėmis...

B.-H. L.: Taigi buvau parašęs tą redakcinį straipsnį. Ir, pamenu, jo pabaiga buvo suformuluota taip: „Françoise Giroud, arba Gyvenimo malonumas prieš revoliuciją". Tada buvau gerokas ultrakairysis. Truputį tikėjau revoliucija. Bet prieš tai norėjau lašelio gyvenimo malonumų. Taigi. Redakcinį straipsnį perskaitė bendras draugas. Ir tarė sau: „Šituodu aš suvesiu". Iš štai jūs atėjote pas jį, beje, su Aleksu. Taip, regis, su Aleksu. Buvome septyniese ar aštuoniese ir Aleksas. Kodėl jums tai pasakoju? Šiaip sau... Jei yra žmonių, turinčių gundytojo temperamentą... Tai štai. Jūs buvote viena iš jų. Aiškiai buvote. Prisiminimas, kuris man apie jus liko po to vakaro, – gundytojos įsikūnijimas. Tai buvo matyti iš šypsenos. Iš žvilgsnio. Iš beribio dėmesio gestams (tiek savo, tiek kitų). Iš koketiškumo. Begalinės koketiškumo gamos. O paskui staiga – viskas daroma draugui nuraminti, prie jo priartėti, tarsi paneigti tai, ką gundymas reiškė ar galėjo reikšti. Visa tai labai aiškiai įsirėžė mano atmintyje. Kaip ir mintis, atėjusi į galvą atsisveikinant: „Ji per daug koketiška, kad padarytų tikrą politinę karjerą".

F. G.: Trumpai tariant, buvau išgelbėta! Kokia kankynė ta politinė karjera! Niekada jos nenorėjau, nes nesijaučiau turinti gabumų politikės gyvenimui, reikalaujančiam ypatingų talentų, bet, šiaip ar taip, jūsų teisybė, koketiškumas ir gundymas – invalidumas politikei. Kad sektųsi, jos veidas turi būti motiniškas, taigi raminantis, jokiu būdu ne gundytojos veidas. Pažiūrėkite, kaip už tai gavo užmokėti Michèle Barzach...

B.-H. L.: Tuomet maniau, kad gundyme esama kažko velniško ir kad... Beje, klystu sakydamas „maniau", nes tam tikra prasme taip manau ir dabar...

F. G.: Argi čia įsipainiojęs velnias? Nieko nėra sunkiau, kaip įvertinti savo gundymą, ginklus, jų naudojimo būdą... Per tuos pietus, kuriuos prisiminėte, aš jau buvau nebejauna moteris. Bet buvau mylima vyro, kuris mane lydėjo, o tai spindulingiausias makiažas, kuriam joks kitas neprilygsta. Suvaidinau jums puikų viliojimo numerį? Matyt, jei taip sakote. Veikiausiai taip elgiausi spontaniškai, nes jūs buvote gražus nenustygstantis jaunuolis, kurio dėmesį buvo smagu atkreipti. Kam? Šiaip sau? Dėl valandėlės malonumo, malonumo probėgšmais kažką sužavėti. Prisipažįstu, visą gyvenimą labai mėgau šį malonumą. Regis, jūs taip pat?

B.-H. L.: Malonumas žavėti. Gundymas šiaip sau. Kitaip tariant, tiesiog gundymas. Kartais apie moterį (arba apie vyrą, nors apie vyrą paprastai nesiryžtama taip sakyti) sakoma, kad ji „kaitintoja". Šis žodis, visi tai žino, turi niekinamą atspalvį. O aš manau, kad tos moterys ar vyrai, priešingai, – jie priartėja prie pačios gundymo esmės.

F. G.: Kaitintoja – tai vulgaru... Primena seksualinį manevrą. Žavėtoja, žavėtojas – gražūs žodžiai, primenantys daug subtilesnį elgesį. Atsiduoti *ir* pabėgti. Užsimiršti *ir* atsisakyti. Keistas linksmybės *ir* santūrumo mišinys.

B.-H. L.: Tai kitoks geismas... Kitoks žaidimas... Jis nebūtinai susijęs su erotika... Klausėte, ar mėgstu šį malonumą, ar mėgstu kažką sužavėti... Tikri gundytojai, matyt, mėgsta. Jie gali mėgti erotiką ir drauge apsimetinėjimo meną, nors tie du dalykai nebūtinai eina kartu.

F. G.: Ar yra vyrų arba moterų tipų, kurie žadina norą žaisti su jais gundymo žaidimus? Ar žavėtojai paleidžia į darbą kerus, nedarydami jokio skirtumo? Vien norėdami pasitikrinti, ar „mechanizmas veikia"?

B.-H. L.: Kartoju darsyk. Meilė įsikimba į objektą. Nesvarbu kokį objektą. Ji išsirenka „meilės objektą", nors tam nebūtinai yra „objektyvi" priežastis. Tai nuotykis, kuris gali nutikti ir vienam. O gundymas yra žaidimas, žaidžiamas dviese. Vadinasi, jis gali būti žaidžiamas tik su kai kuriais partneriais. Iš ko tie partneriai pažįstami? Iš tam tikrų fantazijų... tam tikro pomėgio žaisti... pomėgio, tikro gundymo ritualų išmanymo... Gundytojai ir gundytojos vieni kitus atpažįsta neprašaudami pro šalį.

F. G.: Dar vienas klausimas: ar vyras gali ilgiau kaip penkias minutes domėtis moterimi, stokojančia žavesio? Jūs žinote tą baisią Jules'io Renard'o frazę: „Kad ir kaip ten būtų, ligi tam tikro amžiaus – aš nežinau kokio – nejausti jokio malonumo kalbėtis su moterimi, kuri negalėtų būti tavo meilužė". Ji smarkiai atsiduoda XIX amžiumi. Pokalbis su moterimis... Bet pasakysite, kad jis visada aktualus?

B.-H. L.: Pasakysiu, kad man labai sunku ilgiau kaip penkias minutes domėtis asmeniu, stokojančiu žavesio, nesvarbu, ar tai būtų vyras, ar moteris.

F. G.: Jules'is Renard'as kalba ne apie miglotą, bendrą, neaiškų gundymą, kuris galėtų būti širdies ar proto gundymas. Jis sako: „Moteris, kuri negalėtų būti mano meilužė..." Juk žinote, kaip šiandien tai skambėtų, pasakius gera prancūzų kalba.

B.-H. L.: Regis, aš jums jau atsakiau į šį klausimą. Tai bjauru. Vulgaru. Viskas, kas tik norite. Bet kas tiesa, tai tiesa, aš netikiu vyrų ir moterų draugyste, ir jei dviprasmybė neįmanoma, ryšys man atrodo – kaip čia pasakius? – nenaudingas, tuščias. Teisindamasis pridursiu (šitai irgi jau esu sakęs), jog suvokiu galįs užsiliepsnoti labai karštu geismu moteriai, kuri nėra graži.

F. G.: Mes praleidome dar dviprasmiškesnę situaciją: kai vyras atkakliai stengiasi sugundyti moterį todėl, kad ji draugauja su vyru, kuris jį žavi, kurį norėtų tam tikra prasme pranokti.

B.-H. L.: Tai ne taip jau dviprasmiška. Ir ne toks išskirtinis atvejis...

F. G.: Ne?

B.-H. L.: Tai visa mimetiško, trikampio ir kitokio geismo teorija (apie kurią mudu tarsi jau kalbėjome). Jei tai ir yra geismas, jei tai funkcionuoja tokiais būdais, į šokį beveik neišvengiamai įsitrauks trečias asmuo. Pamenu, prieš keletą metų išspausdinau straipsnį tokiu pavadinimu: „Visada mylimasi trise". Jis truputį šokiruojantis. Tačiau akivaizdus. Ir nors tas trečias asmuo yra vyras, žavintis kitą vyrą (arba moteris, kerinti kitą moterį), tai visada tebus gana paprastas šios bendros nepajudinamos struktūros variantas.

F. G.: O meilės objektas? Ar jis pasirenkamas kaip nuolatinis tipas? Kitaip tariant, ar yra „moterų rūšis", „vyrų rūšis", kuri nuolat kažką virpina? Visi žino garsiąją Svano frazę: „Kas galėtų pamanyti, kad susigadinau gyvenimą, kad norėjau numirti, kad jaučiau didžiausią meilę moteriai, kuri man nepatiko, kuri buvo visai ne mano skonio". Aš manau, tai vis dėlto išskirtinis atvejis.

B.-H. L.: O štai Odetė sendama sako visai priešingai: „Vargšas Šarlis, jis buvo toks protingas, toks gundantis, būtent toks vyras, kokie man patinka".

F. G.: Tačiau Odetė nemylėjo Svano.

B.-H. L.: Sakote, tai išskirtinis atvejis. Atkreipsiu jūsų dėmesį, jog tokia ir pirmoji Aragono romano *Orelienas* frazė: „Kai pirmąsyk išvydau Berenikę, ji man pasirodė visai negraži".

F. G.: Galima geisti negražios moters, mes apie tai jau kalbėjome.

B.-H. L.: Ir Proustas, ir Aragonas mums sako, kad geismas visada neįtikėtinas. Žmonės mano turį mėgstamą tipą. Jie jo ieško. Laukia. Tyko savyje ir aplink save pasireiškusios aistros ženklų. Sako sau: „Visą gyvenimą buvau atsidavęs nežymioms iš anksto susikurto tipo variacijoms". O paskui – ne. Čia ne tai. Taip, geismas ateina. Bet iš kitos pusės. Tarsi atvirkščiai.

F. G.: Ar jūs tai patyrėte? Kitaip tariant, ar buvote ištikimas vienam moterų tipui, ar, priešingai, mėgote eklektiką?

B.-H. L.: Sunku būtų pasakyti, kas sieja mano mylėtas moteris. Fizinis tipas? Tikrai ne. Pasaulio vizija? Nė kiek. Mano paties dalis, visada ta pati, kuri jas visas viliojo? Juo labiau ne. Tikrai ne. Priešingai, tai buvo įvairūs tipai. Daugialypiai. Net ir moteris, su kuria gyvenu dabar, kurią myliu kaip nė vieną kitą ir apie kurią taip pat ėmiau galvoti: „Ji akivaizdžiai ne mano skonio..."

F. G.: O koks jūsų skonis?

B.-H. L.: O jūsų? Koks tipas? Jokio tipo? Svano situacija? Ar ne Svano?

F. G.: Tai sudėtingiau. Visų pirma išvaizda, kuriai aš, be abejonės, esu nepaprastai išranki. Yra tipų, kurių išvaizda gali labai vilioti kitus, kuri ir vilioja, tačiau aš jai esu žiauriai atspari. Be to, jei žvelgsime giliau, yra bruožų, kurie mane traukia ir kuriuos randu savo mylėtuose vyruose: mano psichologinė būklė jų akivaizdoje... Stendhalis sako, kad meilėje iš pirmo žvilgsnio įsimylima fizionomija, kuri žmoguje parodo kažką, ką reikia gerbti ir sykiu gailėtis... Aš manau, jog tai subtilu ir tei-

singa, bent jau mano atveju. Tai tiksliai neapibrėžia vyrų tipo, bet vis tiek yra kažkokia konstanta...

B.-H. L.: Proustas iš esmės teigia du dalykus. Pirmasis mane ne itin domina: „ne savo skonio moterų“ nepastebime ateinančių, nepajuntame joms nepasitikėjimo. O jos įsitvirtina mūsų gyvenime, pamažu viską užvaldo ir galiausiai priverčia jas pamilti. Tačiau yra ir kita tezė, kuri man atrodo daug teisingesnė: aš galvoju, kad ji ne mano skonio. Toks įspūdis, kad ji ne man skirta. O iš tikrųjų ji, žinoma, skirta man. Skirta pačiomis gelmėmis, bet tokiomis neišmatuojamomis, jog buvo beveik neįmanoma to pastebėti iš pirmo žvilgsnio, – argi mano meilės Odetei mįslėje nėra panašumo su Botticellio paveikslu? Ir ar būčiau ją taip mylėjęs, jei ji būtų panaši į Rubenso paveikslą? Kitais žodžiais tariant, mūsų mylimos moterys visada yra mūsų skonio. Net jei tas skonis ne visada matomas plika akimi...

F. G.: Ką gi, aš ir šį kartą sutinku su Proustu. Net jei gyvenimas ilgas ir tam tikrais periodais galima nutolti nuo savo „skonio“. Bet tuomet nedegsi aistra. Tokia aistra, kuri tave užlietų.

B.-H. L.: Keista ta Prousto istorija.

F. G.: Kodėl?

B.-H. L.: Tai neturi nieko bendra su pasakojimais. Tačiau jūsų klausydamasis sakiau sau: nuostabu, kad ne tik mudu, bet ir tie, kurie galvoja apie meilę, nuolat remiasi Proustu. Jis manė, kad pagrindiniai *Prarasto laiko beieškant* puslapiai bus apie Dreifuso bylą... Arba kad jis bus savotiškas kronikininkas, rašantis apie tą Paryžiaus elitą, kuris jį taip žavėjo... Arba jo kalbos apie dailę... Literatūrą... Kritiką... Bet ne! Viskas pasisuko į

meilę! Tas vienišius, tas homoseksualas, tas žmogus, kurio gana... heterodoksiškus nuotykius pasakoja Léonas Pierre'as Quintas, ilgainiui tapo didžiuoju vyrų ir moterų meilės santykių teoretiku...

F. G.: Kodėl gi ne? Meilė visada buvo bohemos vaikas, o ji niekada nepripažino įstatymų, kaip dainuojama *Karmen*. Nemanau, kad yra heteroseksuali ir homoseksuali meilė. Yra kažkas, kas vadinama meile, kas nesilaiko jokios linijos. Vienas visada myli labiau už kitą, vienas visada būna pavydesnis už kitą, vienas visada atsiduria didesnėje kito valdžioje. Yra laukiantis prie telefono, kaip sako Barthes'as, kuris apie tai šį tą žinojo. Būtent šį santykį Proustas išnagrinėjo kaip niekas kitas, ir nėra jokio pagrindo manyti, kad homoseksualiuose ryšiuose būna kitaip.

B.-H. L.: Man tai didelė paslaptis. Priešingai nei jūs, aš manau, jog tai tikrai labai labai paslaptinga. Viena vertus, aš linkęs manyti, kad homoseksualumas yra pasaulio vizija, ypatingos prigimties seksualumas. Kito žmogaus kūnas... Savas kūnas... Tam tikras fetišizmas, kurį visa tai skatina... Panašumas... Tapatybė... Pavyzdžiui, ar galima įsivaizduoti *Žemiškuosius patiekalus** , kurių herojus būtų ne vyras? Argi tai ne tipiškas homoseksualo tekstas? Antra vertus, tikrai yra Proustas, kurio Albertina vadinama Agostinelli ir kuris parašė ne ką kitą, o įsimylėjėlių Bibliją. Yra Barthes'as ir jo *Fragmentai,* kurie, kaip visi žino, neturi lyties. Gabrielis Rossettis, kuris, kurdamas gražiausias moteris, modeliais imdavo jaunus vyrus. Žodžiu, yra tas akivaizdus geidulingumas, judantis abiem kryptimis...

* André Gide'o romanas.

F. G.: Partneryje nėra nieko keista... Bet dvynio kūnas – kokia sumaištis... Galvoje sukasi kitokios mintys. Tai, kas grynai erotiška, veikiausiai yra kitokios prigimties. Nesuprantamos tam, kuris pats nėra homoseksualus. Bet jausmai – ir kokie stiprūs! – tokie patys, tuo esu įsitikinusi.

B.-H. L.: Bent jau Proustas tuo niekada neabejojo. Jam nė kiek netrukdė tai, kad Albertinos vardas Albertas. Jo taip pat nestebino, kad baronas de Šarliusas, skaitydamas Musset *Spalio naktis,* neištikimą gražuolę įsivaizdavo Morelio veidu.

F. G.: Ne. Jis galvojo, kad, kaip pats sakė, esti du būdai „meilės tiesoms pažinti“. Ir kad tie du būdai iš esmės nesiskiria.

B.-H. L.: Anądien vienas draugas man tvirtino: viskas panašu. Laukimas, pavydas, geismas ir baimė, švelnumas ir žiaurumas, daugiau ar mažiau abipusė meilė, gundymas – taip, viskas. Bet su viena išlyga: tas jausmas, toks svarbus vyrams, mylintiems moteris, ta baimė (kartais atmiešta slaptu pasitenkinimu), apimanti matant vystančią mylimą būtybę. Homoseksualai sensta drauge. Manyčiau, tokiu pat greičiu. O tarp vyrų ir moterų, kad ir ką sakytumėt, yra didelė nelygybė.

F. G.: Priešingai, homoseksualai žiauriai kankinasi dėl to, kad sensta, jie daro veido tempimo operacijas, naudoja implantus ar dar ką, kai pradeda slinkti plaukai... Manau, šiuo atžvilgiu jūsų draugo pastaba netiksli. Kai pagalvoji, dažniausiai vyrų ir moterų nelygybė amžiaus požiūriu yra tikras skandalas... Visada maniau, kad praėjus laikui, kai moterys dar būna geidžiamos, skirtingam laikui, kuris, beje, labai pailgėjo, jos galėtų tapti vyrais. O vietoj to... Ar prisimenate Musset *Marianos*

užgaidas: „Kiek jums metų, Mariana? Aštuoniolika? Jums lieka penkeri ar šešeri metai būti mylimai, aštuoneri ar dešimt metų mylėti pačiai, o likusį laiką melstis Dievui..." Vietoj to, pailgėjus gyvenimui, joms lieka siaubas ištisą amžinybę gyventi kaip zombiams.

10

APIE PORĄ KAIP VALIOS PASTANGAS IR REPREZENTACIJĄ

F. G.: Dar truputį pasikalbame?

B.-H. L.: Turime visą vakarą.

F. G.: Tarpais būtų neblogai, kad nenueitų perniek ta patirtis, kurią sukaupėme meilės keliuose, aš – didesnę, bet ir jūs pakankamą... Kad ji apsaugotų kitus nuo klaidingų žingsnių, nuo žaizdų ir dar nežinia ko... Kad kartais padėtų laimėti „porą savaičių“... Tik bijau, jog meilės patirtis, kaip ir bet kokia kita, bus neperduodama. Galima duoti ir gauti „gyvenimo pamokų“. Aš jų gavau. Tačiau ypatingoje meilės santykių srityje, manau, niekada nieko negalima išmokyti. Ar ir jūsų tokia nuomonė?

B.-H. L.: Taip, taip. Aš irgi manau, jog nieko negalima perduoti. Arba beveik nieko.

F. G.: Teisybė.

B.-H. L.: Štai kad ir pats. Visą gyvenimą viską pradedi iš naujo. Šimtą kartų darai tas pačias klaidas. Sakai sau: „Gyvenimas mane to išmokė... Daugiau taip nedarysiu...“ Bet, matyt, darai. Darai be galo. O mokyti kitus... Kaip galima ko nors mokyti kitus?

F. G.: Norėčiau, kad klystumėt. Bet, deja...

B.-H. L.: Platonas yra parašęs gerų dalykų. Žavesio, sakė jis, negalima išmokyti. Juo labiau meilės žavesio.

F. G.: Žavesio tikrai ne. Bet mažų dalykėlių... Pavyzdžiui, toks Stendhalio patarimas: „Reikia turėti prozišką vyrą ir susirasti romantišką meilužį". Tokią pamoką juk verta įsiminti?

B.-H. L.: Aš svarstau. Jei man reikėtų duoti patarimą, jis būtų greičiau priešingas: romantiškas vyras ir proziškas meilužis.

F. G.: O Freudo formuluotė: „Žmogus, abejojantis savo meile, gali – ar veikiau turi – abejoti kiekvienu menkesniu daiktu..."

B.-H. L.: Tai jau geriau.

F. G.: O šitai: „Aš manau, jei moteriai pavyksta išsiskirti iš minios, pakilti virš savęs, ji be paliovos auga, ir auga labiau negu vyras!" Kas, anot jūsų, tai pasakė?

B.-H. L.: Neturiu jokio supratimo.

F. G.: Kertu lažybų, kad neatspėsite. Didžiausias mizoginas, Schopenhaueris. Taigi juo galima tikėti...

B.-H. L.: Arba nepasitikėti. Jūsų vietoje aš nepasitikėčiau...

F. G.: O garsusis Napoleono teiginys: „Vienintelė pergalė meilėje – bėgsmas". Ar nenorėtumėte jos užsirašyti lovos galvūgalyje?

B.-H. L.: Norėčiau ar ne, bet, deja, mes visi dažnai esame taip darę. O dėl tokio patarimo kitiems...

F. G.: Įsivaizduokite, geriausias draugas pristato jums žvairą, šlubą būtybę ir sako: „Aš ją beprotiškai įsimylėjau ir vesiu..." Jei jam atsakysite: „Tu į ją nepasižiūrėjai..." – judu susipyksite amžiams.

B.-H. L.: Niekada taip neatsakyčiau. Dar sykį kartoju, puikiai žinau, kiek atsitiktinumų gali būti renkantis mylimą moterį...

F. G.: Šiaip ar taip, nieko nėra slėpiningesnio už kitų meiles... Dažniausiai nesuprantame, kodėl jie pasirenka tokius partnerius...

B.-H. L.: Nesuprantame net savo pačių pasirinkimo... Kaipgi jį gali suprasti kitų akys?

F. G.: Sakyčiau priešingai: mūsų pasirinkimas mums akivaizdus. Tai kitiems jis atrodo kvailas.

B.-H. L.: Teisybė, dažnai apstulbsti, išvydęs kito žmogaus aistros varomąsias jėgas, paskatas, objektus. Ta moteris, kurią jis laiko šventąja... Ta kita, tvirtinanti, kad jį myli, ir aiškiai vaidinanti komediją... Tos pinigingos moterys... Užsimaskavusios kurtizanės... Melagystės, kuriomis jos peni juos ir kurias jie taip naiviai praryja...

F. G.: Prašyčiau sakyti: melagystės, kuriomis jos juos peni ir kuriomis jie peni jas...

B.-H. L.: Kas be ko.

F. G.: Tarp kitko, ar reikia kalbėti apie melagystes? Man regis, tai subtilesnis dalykas... Tai gelmė... Gyrimasis... Bet jūsų teisybė, – niekaip nesupranti, kodėl kitas toks aklas...

B.-H. L.: Dažnai savęs klausi: „Ką jis joje randa? Kodėl šis vyras, protingas, galingas ir koks tik nori, leidžiasi vyniojamas aplink pirštą šito absurdiško padaro?"

F. G.: O kodėl ji leidosi užburiama šito pretenzingo plepio? Žinok, žmogau... Kodėl prisirišama prie tos ar prie to, pašaliečio akimis žiūrint, taip jums netinkančio ir nešančio nelaimę?

B.-H. L.: Atsakymą rasime Prousto kūryboje. *Ir vėl* Prousto kūryboje. Meilėje, sako jis, viskas glūdi „dvasioje", nieko – „objekte". Didžiausia žmonių klaida ta, kad jie suteikia „mylimam asmeniui" tai, ką iš tiesų turi tik „mylintis asmuo".

F. G.: Tai *Béglė*. Meilės „medžiaga nesvarbi". „Mintimis ten galima pridėti" visko. Todėl ir atsibundama taip skausmingai. Pasveikęs meilužis paskui nesupranta, kodėl prisirišimas buvo toks stiprus. Kas man buvo užėję? Koks velnias mane prie jos traukė?

B.-H. L.: Proustas ima du pavyzdžius. Klasikinį, „pasenusio homoseksualo", kuris „paslepia visą grožį po omnibuso kontrolieriaus kepure". Ir kitą, keistesnį, barono de Šarliuso „germanofiliją", nors pats pasakotojas nekenčia Vokietijos. Meilužiai, teigia jis, visai kaip šalys... Dar daugiau: jie kaip politika... Jausmai, kuriuos jie sužadina, tokie pat absurdiški, neargumentuoti, kaip ir potraukis kuriai nors šaliai ar politinei nuomonei.

F. G.: Vadinasi, verčiau nesistengti jų suprasti...

B.-H. L.: Arba priešingai, dėti labai daug pastangų. Pasitelkti gerokai subtilesnius instrumentus, kurie galėtų prasiskverbti į tamsiausias žmogaus psichologijos zonas.

F. G.: Pasitaiko ir kitokių atvejų. Laimė, yra žmonių, kuriems toks klausimas nekyla. Jie sau sako ne: „Ir ką jis joje rado?" – o: „Kaip jie tinka vienas kitam, kokia vykusi pora!" Apie tai, apie laimingesnes situacijas, pabaigoje ir norėčiau pakalbėti.

B.-H. L.: Iš esmės yra dvi šeimų rūšys. Tai puikiai matyti tarp rašytojų.

F. G.: Ir vėl...

B.-H. L.: Žinoma. Pirma, negausiausias būrelis tų, kurie pataikė tiksliai. Baudelaire'as su Duval. Scottas Fitzgeraldas ir Zelda.

F. G.: Pataikė tiksliai? Jūs tikrai manote, kad Scottas pataikė tiksliai, pasirinkęs Zeldą?

B.-H. L.: Viena prasme, taip. Pažvelkite į juos kartu. Negalima nepagalvoti: „Visoje planetoje buvo viena Zelda, vienintelė. Scottas turėjo ją susitikti. Ir susitiko. Tarp kitko, pasakysiu, jog tai labai tikslus lemtingos moters, *femme fatale,* apibrėžimas".

F. G.: Ir tai, tarp kitko, aiškiai ne dovana.

B.-H. L.: Prieš akis yra kitų. Gausybė kitų. Visi tie, kurių biografai iš kailio neriasi – dažniausiai bergždžiai, – mėgindami išsiaiškinti jų ryšių prasmę. Mallarmé ir jo Ponia. Joyce'as ir vargšė Nora. Verlaine'as ir miesčionė, galiausiai pakeitusi Rimbaud. Žinoma, Proustas ir Agostinelli. Daugybė kitų. Tarsi nevykę susitikimai būtų neišvengiami. Sakysite, jie visi nevykę? Vis dėlto būna geresnių ir blogesnių. Tikrai yra atvejų – dauguma atvejų, – kai atrodo, jog likimas suklydo rinkdamas meilę.

F. G.: Dar yra stulbinanti Zola pora...

B.-H. L.: Ir aibė kitų!

F. G.: Likimo interpretacija būtų raminanti. Lemtis. Aukštesniosios jėgos. Bet bijau, kad likimas čia niekuo dėtas ir kad jūsų minėti žmonės negalėjo „pataikyti" tiksliai. Jokiu būdu. Kažkokie intymūs dalykai juos nukreipė bloga linkme... Šito nepasakyčiau apie Joyce'ą ir Norą...

B.-H. L.: Joyce'o atvejis įdomus. Nora Bernacle aiškiai neišsilavinusi. Abejinga vyro kūrybai, kaip ir apskritai literatūrai. Bet tas vardas, pritrenkęs Joyce'ą. Tas klusnumas, teikiantis jam laimę. Mokėjimas gera valia tenkinti net beprotiškiausias jo užgaidas. Ta moteris svaiginamai banali. Jaudinamai prisitaikanti. Ir galiausiai, nė pati nežinodama, ji įkvepia Moli Blum...

F. G.: Prisitaikanti, prisitaikanti... Ar skaitėte jos laiškus? Ji turėjo nepaprastą temperamentą, Joyce'as iš jos

viską pavogė. Jis ją suvirškino... Bet kaip atsitinka, kad moteris „įkvepia“ kūrėją?.. Ir ar tai reikia laikyti privilegija, ar katastrofa?.. Galima pasvarstyti.

B.-H. L.: Privilegija ar katastrofa kam?

F. G.: Žinoma, moteriai.

B.-H. L.: A... Nelygu kada. Kai kalbame apie Zeldą, tai katastrofa. Kai kalbame apie Galą, tai privilegija...

F. G.: Gala – išskirtinis atvejis. Ji labai protinga, labai godi, labai pikta... Su Eluard'u, Maxu Ernstu ir visų pirma Dali ji patenkino ir garbės, ir pinigų troškimą. Bet ar galima lyginti dailininko įkvėpėją su rašytojo įkvėpėja? Tai ne visiškai tas pats...

B.-H. L.: Kodėl?

F. G.: Dailininko įkvėpėja paprastai būna jo modelis. Juo ji pasyvesnė, klusnesnė, nejudresnė, juo geriau. O rašytojo įkvėpėja... Žinok, žmogau, kaip tai atsitinka... Ką ji sako... Ką rašo, kaip Nora Barnacle...

B.-H. L.: Arba ko nesako. Ko niekada neparašys... Dažniausiai rašytojo įkvėpėja pati nežino, kodėl, kaip, kokiais slėpiningais keliais kursto jo vaizduotę...

F. G.: Taip, veikiausiai.

B.-H. L.: Rašytojas seka savo modelį... Jį apiplėšia... Dažnai šitai daro prieš minėto modelio valią... O tai reiškia, kad iš esmės ji nelabai skiriasi nuo dailininko mūzos. Ji taip pat jei ir nebūna pasyvi, tai bent nesuvokia savo vaidmens.

F. G.: Kartais įkvėpėja net reikalauja tokio vaidmens. Kai kada juo didžiuojasi.

B.-H. L.: Arba pavydi, baisiai pavydi, kai ją pakeičia kita. „Prašymas“ patekti į romaną toks atkaklus! Konkurencija tokia žiauri!

F. G.: Ligi tos dienos – kitas akivaizdus atvejis, – kai mūza sukyla. Jūs kalbėjote apie Zeldą. Argi Zeldai buvo ne taip?

B.-H. L.: Taip būna įkvėpėjai, kuri jau nebeįkvepia ir kuri, norėdama išsaugoti tai, kas liko iš jos sunykusios valdžios, nusprendžia viską išsprogdinti! Užnuodyti rašytojo kūrybą, kaip užnuodijamas šulinys! Zelda įkvepia Scottą. Paskui padaro viską, ką gali, kad sukliudytų jam rašyti.

F. G.: Zelda patetiška, nes ji pamišo. Bet reikia tapti egerija, nežinančia, kad Fitzgeraldas yra Fitzgeraldas ar kad Joyce'as yra Joyce'as... Joms tie vyrai – paprasčiausiai rašančios mašinos... Nora buvo gera mergaitė, o Zelda – gižeklė. Tačiau abiem atvejais, nors jie ir priešingi, koks gi tas egerijos gyvenimas, jei jos nepalaiko įsitikinimas, kad vyras – genijus!

B.-H. L.: Aš nepritariu jūsų nuomonei. Zelda žino, kad Fitzgeraldas yra Fitzgeraldas. Tik štai kas: vieną gražią dieną ji pasijunta soti ligi kaklo ir nusprendžia mesti savo kortą. Ji sako: „Jis mane apiplėšė, iščiulpė. Iš mano kūno ir kraujo padarė literatūros kūrinį. Kodėl gi nepamėginus man? Kodėl neatsiėmus savo turto ir taip pat nepadarius iš jo knygos?"

F. G.: Jos reakcija suprantama, ar jūs taip nemanote?

B.-H. L.: Ji pasirausia po Scotto popierius. Randa būsimo romano apmatus ir juose aiškiau nei bet kada atpažįsta save. Ji sako: „Ne! Negali būti nė kalbos! Šis romanas mano! Šįsyk mano eilė jį parašyti". Ir parašo. Tai *Pašokite su manimi šį valsą*. Kritika niekinamai išdrožia: „Fui! Tai prastas Fitzgeraldas!" Ir tada ji pasiunta.

F. G.: Yra dėl ko.

B.-H. L.: Zeldos atveju įdomiausia tai, kad ji nutraukia sutartį.

F. G.: Kokią sutartį?

B.-H. L.: Nemirtingumo sutartį. Kuri moterį įpareigoja: „Tu atsižadi savo kūrybos, atsisakai savo noru, ir už tai padarysiu tave storo romano personažu. Negana to, tu būsi svarbiausia figūra tikrajame romane – mano gyvenime. Duodu tau būsimųjų kartų pasą, amžinybės vizą“. Gala, pykdama ar ne, sutinka. Zelda pradeda maištauti. Yra ir tarpinis variantas – tai Triolet, kuri medžiojo iškart du zuikius: buvo žymaus rašytojo mūza, įamžinta jo eilėraščiuose, bet ir toliau (niekada negali žinoti!) kurpė menkaverčius kūrinius.

F. G.: Įdomus Almos Mahler atvejis. Ji nė akimirkos netikėjo vyro genialumu. Alma mylėjo tik Wagnerį ir nekentė jo muzikos. Tokiu atveju bendras gyvenimas su kūrėju yra pragariškas.

B.-H. L.: Prisipažįstu, šis atvejis man ne taip gerai žinomas...

F. G.: Tai pavyzdinė istorija. Alma daug dirbo kompozicijos srityje ir turėjo neginčytiną talentą. Bet kai juodu susižiedavo, Mahleris pareiškė: „Kompozitorius – aš. Nuo šiol tavo profesija viena – padaryti mane laimingą“. Jis jai parašė garsųjį laišką, kuris drauge buvo ir meilės šauksmas, bet jame jis vertė ją atsisakyti savo darbų... Ji sutiko su tuo, ką jūs vadinate sutartimi. Ir susižalojo. Tapo moterimi, perrašinėjančia vyro partitūras. Tačiau niekada netikėjo vyro genialumu. Ji jį apgavo, ir tada jis iš sielvarto vos neišėjo iš proto. Nors, žinoma, skausmą pavertė muzika, geriausia muzika...

B.-H. L.: Tai tas laiškas, prasidedantis garsiąja fraze: „Šiuo požiūriu, mano Alma, reikia, kad nuo šiol tarp

mūsų viskas būtų aišku“? Tas, kuriame Mahleris kalba apie „varžybas“, sako, kad ilgainiui jos pasidarytų „juokingos“ ir „žeminančios“?

F. G.: Taip. Vėliau Alma tapo dailininko Kokoschkos meiluže ir ant jo taip pat liejo tulžį, bet nuostabiai jį įkvėpė ir paženklino visiems laikams. Tačiau pati niekada daugiau negrįžo prie kompozicijos. Ją visam gyvenimui sužalojo Mahleris.

B.-H. L.: Ką gi. Visa tai siaubinga, šiurpu ir kas tik norite... Bet kodėl Alma sutiko? Kokia jai buvo iš to nauda?

F. G.: Alma buvo labai jauna, kai sutiko su Mahlerio reikalavimais, o jis jau buvo labai žymus orkestro dirigentas, daręs jai milžinišką įspūdį. Be abejonės, ji tikėjosi pakeisianti jo nuomonę, aš nežinau...

B.-H. L.: Kitas klausimas: jos talentas. Ar jūs taip įsitikinusi, kad ji tikrai buvo talentinga?

F. G.: Yra konkrečių įrodymų, puikiausių *lieder**. Ji buvo ne mergytė, kuriai muzika – žaisliukas, o didi muzikė... Beje, Mahleris vėliau tuo įsitikino.

B.-H. L.: Dar yra Camille Claudel. Veltui mums spaudžiamos ašaros dėl Camille Claudel tragedijos, juk ji vis dėlto neprilygo Rodinui, sutinkate?

F. G.: Gerai jus atpažįstu, bet tai ne klausimas. Po saule buvo vietos ir vienam, ir kitam.

B.-H. L.: Aš kalbu ne apie „vietą po saule“.

F. G.: Kas davė teisę pasmaugti vieną menininką kito labui? Įstumti jį į neviltį? Išvaryti iš proto? Ir tarsi atsitiktinai visada nuskriaudžiamos moterys. Kiek žinau, Rodinas ar Mahleris nesugniuždė ir neišvarė iš

* *Lied* – daina *(vok.)*.

proto nė vieno jaunuolio, net jei jų produkcija buvo ne tokia įdomi...

B.-H. L.: O kur George Sand vyrai? Arba Germaine de Staël? Būti jaunu rašytoju ir George Sand arba ponios de Staël mylimuoju tikriausiai nebuvo saldu.

F. G.: Jos juos suvalgė, tai faktas. Bet jos veikiau buvo žymios vyrų ėdikės, o ne moterys, įkvėptos vyrų ir juos sutraiškiusios.

B.-H. L.: Visa tai sena kaip pasaulis, Françoise, ir neturi nieko bendra su tomis pasakėlėmis apie vyrus ir moteris. Būtų per daug paprasta... Per daug lengva... Literatūros istorijoje pilna abiejų lyčių menininkų, sutraiškytų savo epochos... Pavyzdžiui, Baudelaire'as. Aš parašiau romaną apie Baudelaire'ą, kuris yra įžeisto, sutrypto, palaužto poeto įsikūnijimas, ir tai padarė jo epocha, tikriau Victoras Hugo. Deja, tai visuotinė taisyklė. Šiame pasaulyje žmogus žmogui taip pat yra vilkas.

F. G.: Iš visų vilkų menininkai turbūt patys žiauriausi – taip jie nepakenčia varžovų, taip nori būti didžiausi, vieninteliai, neprilygstami.

B.-H. L.: Šitai netaikytina Almai, kuri dar jaunystėje svajojo apie sodus ir dirbtuves, kur surinktų „iškiliausius savo laikų žmones". Taigi ir Mahlerį. Kokoschką. Taip pat Klimtą, Werfelį ir kitus. Tada kyla klausimas: ar galima kalbėti apie auką, apie sužalojimą, kai ji tokia uoli? Ar čia nesama kažko, kas būtų panašu į geismą? Į pašaukimą? Į lemtį? Kitaip tariant, argi Almos atvejis dar labiau nesustiprina hipotezės apie nemirtingumo sutartį ir naudą, kurią moteris iš jos gauna?

F. G.: Gerai nesuprantu, kokia nauda iš nemirtingumo sutarties. Suvokiu, kad susitariama iš meilės, iš įsitikini-

mo, jog prieš jus genijus, nesvarbu, kokios srities, – pavyzdžiui, Jenny Marx prieš Karlą, – ir tas genijus jus pakylėja... Bet tokių moterų gyvenimas dažniausiai būna baisus... Ne visada, ne tada, kai jas palaiko idėja, kad turi atlikti užduotį. Bet kai pradeda abejoti tos užduoties didybe... Štai kodėl Alma nusipelno užuojautos.

B.-H. L.: Be abejonės.

F. G.: Apskritai iš visų daugiau ar mažiau garsių porų, kurias minėjome, nė viena man neatrodo pavydėtina, bent jau kalbant apie moterį, tegul ir savo valia pasiaukojusią ant kūrybos altoriaus. Aš susidariau ne tokį laimingos poros vaizdą.

B.-H. L.: O! Laimingos poros...

F. G.: Juk nuo to ir pradėjome: nuo laimingos poros...

B.-H. L.: Teisybė. Bet aš nemėgstu šio žodžio.

F. G.: Tuomet pasakykime kitaip. Pažiūrėkite į kerinčią harmoniją, nusistovėjusią tarp vyro ir moters, kurie vienas kitą papildo, kai yra laimingi, kai myli savo laimę ir įkūnija susijungusį, susitaikiusį vyriškumą ir moteriškumą.

B.-H. L.: Susijungusį... Susitaikiusį... Nepradėkime diskusijos iš naujo!

F. G.: Kartais tai būna garsios poros. Pavyzdžiui, menininkų. Imkime Bogartą ir Bacall, kad sustatytume viską į savo vietas. Arba Cassavetes'ą ir Geną Rowlands. Kai kurių žmonės gali ir nežinoti. Jie nebūtinai jauni. Bet tokių esama jų aplinkoje. Jie gyvena drauge kaip kūrinys. Juose glūdi jėga. Kažkas šviesaus, nuostabaus.

B.-H. L.: Taip, nuostabaus. Man labiau patinka sakyti nuostabaus.

F. G.: Gal tai trunka ne trisdešimt metų, bet vis tiek... Malonumas būti kartu, abipusė pagarba, bendri interesai,

didelis atsparumas tikrovės korozijai, nors niekas negali per daug nuo jos apsisaugoti... Sutinku, tokių porų reta, bet yra...

B.-H. L.: Jūsų „laimingos poros“ dažnai turi tokį bruožą: „Mes nugalėjome tiek audrų... Įveikėme tiek krizių... Bet matote, kokie mes... Žavėkitės, kaip mes atsilaikėme... Likome tvirti... Sena pora, nualinta melo, surišta ištisa raizgalyne pusinių prisipažinimų ir gėdingų paslapčių...“ Tai, matyt, ne taip *glamour**.

F. G.: Čia jūs kalbate apie seną garbės lentą. Šios poros kaip karo žaizdas nešiojasi savo neištikimybę, išdavystes, užmirštas išdaigas. „Pažiūrėkite, kiek vandens supylėme į savo vyną“. Tai niūru. Bet laiminga pora vis tiek labai graži. Jūs ir pats tai žinote!

B.-H. L.: Tarkime, kartais būna žmonių, suderinančių tai, kas nesuderinama.

F. G.: Būtent.

B.-H. L.: Kitais žodžiais, ne „vyriškumą“ su „moteriškumu“ – tuo aš tikrai netikiu. Bet – kaip čia pasakius? – reikalavimus, įsibrovimus, griežtus tikrovės dėsnius su malonumo principu...

F. G.: Kol jie vienas kito geidžia, tikrai geidžia, tol turi pakankamai jėgų paisyti tikrovės dėsnių, arba veikiau nesileisti sužeidžiami.

B.-H. L.: Vakar jums sakiau, kad galima skirti meilę, gundymą ir erotiką. Gerai, tarkim, nuostabi pora įveikė šituos skirtumus, nugalėjo lemtį, tarkim, jog tai dvi būtybės, kurių meilė neužsivilko gedulo drabužių, savaime suprantama, jų neužsivilko ir erotika, ir gundymo reikalavimai.

* Žavinga, efektinga *(angl.)*.

F. G.: Nesuprantu, ką vadinate gundymo reikalavimais.

B.-H. L.: Visoje meilės istorijoje yra gundymo valandėlių. Norima to ar ne, būna valandėlių, kai žaidžiama, pozuojama, gudraujama arba apgaudinėjama. Taip, būna akimirka, dažniausiai labai intensyvi, kai dedamos nežmoniškos pastangos norint pasirodyti kitokiam, nei esi iš tikrųjų. Rodos, jus tai stebina?

F. G.: Ne, ne, aš jūsų klausau.

B.-H. L.: Tai pastoviausia „gundymo" prasmė nuo biblinio žalčio laikų. Tai gundytojo idėja, planas: išsirinkti masalą, jį pasigaminti, paskui žengti pirmyn, prisidengus jo duota kauke, jį iškelti, už jo pasislėpti, – žodžiu, apakinti, kad tavęs nematytų...

F. G.: Planas – truputį per smarkus žodis. Bet tebūnie: parodomi geriausi bruožai.

B.-H. L.: Būtent. Tačiau visada ateina, nesakyčiau – tiesos akimirkos, o tokios, kai neišvengiamai išsisklaido net stipriausi kerai. Tai gyvenimo akimirkos. Trivialumo akimirkos. Tai, pavyzdžiui, gali būti diena, kai meilužiai supranta norį miego. Arba jiems skauda galvą. Ar paprasčiausiai pastebi apvytusį veidą po karštligiškos meilės nakties.

F. G.: Miegas nėra trivialus. Miegas – meilės dvynys.

B.-H. L.: Tikrai? Teisybė... Bet aš nemėgstu miego... Miego vaizdo...

F. G.: Todėl, kad partneris išsprūsta jums iš akių?

B.-H. L.: Nežinau... Nemėgstu užsimiršimo, kurį atneša miegas...

F. G.: Ką gi. Vadinasi, trivialios akimirkos...

B.-H. L.: Taip, ta valandėlė, kai meilužiai suvokia turį kūnus, kurie skirti ne vien meilės užgaidoms ir

svaiguliams. Tada atsiranda dvi išeitys. Vieni – tokių dauguma – atskleidžia kortas: „Ką gi, mes melavome. Vargšai bepročiai! Juokingi komediantai! Daugiau taip nedarysime. Dabar žaisime neslapukaudami“. Kiti, priešingai, ir toliau rafinuotai apsimetinėja, stengiasi žūtbūt laikyti iliuziją už skverno. Tiesa, kerai išsisklaido, bet pamažu, labai pamažu, būna grįžimų, vingrybių, komedijų, koketiškumo: „Aš žinau, kad tu žinai, tu žinai, kad aš žinau, bet abu elgsimės taip, lyg nežinotume“. Tai ir yra „išlaikyti gundymo reikalavimus“. Mano galva, tai ir yra jūsų „laimingos poros“ apibrėžimas.

F. G.: Apibrėžimas... Man tai atrodo mažumėlę supaprastinta... Bet iš tiesų privalu išlaikyti gundymo reikalavimus. Aš sakyčiau, kad laiminga pora – tai bendros pastangos padaryti ją laimingą. Tai per didžiausius rūpesčius sukurtas produktas. Dirbinys, kurį kasdien iš naujo reikia dėti į stakles. Jis niekada nebūna baigtas, įteiktas. Tai labai sunku. To negalima padaryti vienam.

B.-H. L.: Kai tik ore pasklinda kerai, to nebegalima „padaryti vienam“. Bet tvirtinti, jog tai sunku... Ne. Dabar man šis žodis atrodo supaprastintas. Nesutikčiau, kad tai sunku.

F. G.: Norite pasakyti, jog tai sekinantis darbas?

B.-H. L.: Nei sunkus, nei sekinantis. Man regis, scenarijus niekada neapsieina be lašelio žavesio...

F. G.: Savaime suprantama. Nereikia, kad būtų pastebimas stropumas. Bet vis tiek jaučiama įtampa, budrumas. „Laiminga pora“, apie kurią kalbėjome, nusipelno tokių pastangų...

B.-H. L.: Ir ne pastangų... Ne, ne pastangų...

F. G.: Tiesa, tai ne taisyklė. Abu pažįstame daugiau nevykusių arba šlubuojančių porų negu laimingų, bet pavydas, kurį tokios poros dažniausiai kelia aplinkiniams, aiškiai rodo, kad kiekvienas vyras ir kiekviena moteris tos laimės siekia...

B.-H. L.: Dažniausiai iš tikrųjų jiems nekaip sekasi. Pora – tai likimas. Arba drama. Arba dviejų sielų prisirišimas, susiejus jų vargus, jų menkumą. Kartais tai sekasi geriau. Arba beveik gerai. Ir tai lyg kokia malonė... Stebuklas... Kūnų aberacija... Burtai... Štai ką galima pasakyti...

F. G.: Modelio, be abejonės, nėra... Nėra stebuklingos formulės...

B.-H. L.: Žinote, meilužiai būna vieni. Nereikia pamiršti, kad jie vieni. Net jei jie vienišiai, turintys keistą įprotį neapsieiti vienas be kito.

F. G.: Trumpai tariant, meilė tebūtų skurdą slepianti skraistė, o pora – priemonė būti vienam dviese, ir tame buvime kartais pasitaikančios malonios akimirkos...

Tikrai tamsi gaida pabaigai. Laimė, ji niekam netrukdys atsiduoti „amžinoms geismo liepsnoms“...

EPILOGAS

Atėjo metas skirtis. Niekada nebaigsime tyrinėti šių žemių, į kurias ryžomės įkelti koją, kur daugybė žmonių lankėsi prieš mus, daugybė žengs mums įkandin ir taip pat susidurs su nuolat atsinaujinančia mįsle: kas yra vyras, moteris? Meilė? Meilės pabaiga? Jei nors truputį padėjome priartėti prie šios paslapties, lošdami atviromis kortomis, šie puslapiai turės prasmę. Šiaip ar taip, ačiū už akimirkas, praleistas su mumis. Aš apie jas išsaugosiu geriausius prisiminimus.

F. G.

Man taip pat išliks gražiausi prisiminimai apie šią vasarą ir mudviejų pokalbius. Nesu per daug įsitikinęs, kad jie padėjo ką nors išsiaiškinti nei juo labiau „priartėti" prie kokios nors paslapties. Gyvenimas – tai noviciatas, argi ne?.. Nesibaigiantis noviciatas... Tiek jūs, tiek aš gana aiškiai pasakėme, kad nagrinėjant šias temas negalima duoti ar gauti „pamokų". Bet man patiko, kad taip elgėmės. Ir galop man patinka ši keista knyga. Meilė? Meilės pabaiga? Tiek klausimų, apie kuriuos be jūsų nebūčiau drįsęs taip laisvai kalbėti. Ačiū.

B.-H. L.

VARDYNAS

Algren, Nelson (1909–1981) – amerikiečių rašytojas, poetas, kritikas, žurnalistas. Jo įkvėpimo šaltinis buvo Čikaga, šio miesto girtuokliai, prostitutės, narkomanai, korumpuoti politikai. Jo ryšys su Simone de Beauvoir truko 17 metų. Ji dedikavo Algrenui romaną *Mandarinai*. Garsiausios Algreno knygos: *Never Come Morning* (Rytojus niekada neišauš, 1942), *The Man with the Golden Arm* (Žmogus su auksine ranka, 1949), *The Devil's Stocking* (1983).

Aragon, Louis (1897–1982) – prancūzų rašytojas, poetas, kritikas, žurnalistas. Buvo pavainikis, išaugo tarp moterų, rašė nuo mažens. Studijavo mediciną, dalyvavo I pasauliniame kare. Jaunystėje draugavo su André Bretonu, kartu buvo prie siurrealizmo ištakų. 1924 m. išleido siurrealistinę knygą *Une vague de rêves* (Svajonių banga), vėliau jo kūryba ėmė krypti į „realaus pasaulio" vaizdavimą. 1928 m. susipažino su Elsa Triolet, kuriai skyrė ne vieną knygą, eilėraštį (*Elzos akys*, 1942, *Elza*, 1956, *Pamišęs dėl Elzos*, 1963). II pasaulinio karo metais dalyvavo pogrindinėje veikloje, po karo redagavo *Lettres françaises*. 6-ajame dešimtmetyje parašė geriausiais laikomus romanus *Le Roman inachevé* (Nebaigtas romanas, 1956) ir *La Semaine sainte* (Didžioji savaitė, 1958).

Aron, Raymond (1905–1983) – prancūzų rašytojas ir sociologas, Sorbonos universiteto sociologijos dėstytojas. Be kitų kūrinių, parašė *L'Homme contre les tyrans* (Žmogus prieš tironus, 1946), *La Philosophie critique de l'histoire* (Kritinė istorijos filosofija,1951), *Les Étapes de la pensée sociologique* (Sociologinės minties etapai, 1967).

Bacall, Lauren (1924) – amerikiečių teatro ir kino aktorė. Baigusi Amerikos dramos menų akademiją, vaidino teatre, buvo modelis. 1945 m. debiutavo kine filme *Have and Have Not* (Turėti ir

neturėti). Čia jos partneris buvo Humphrey Bogartas, už kurio ji tais metais ir ištekėjo. Bacall vaidino klastingas ir lemtingas moteris detektyviniuose filmuose *The Big Sleep* (1946) ir *Dark Passage* (1947). 7-ajame dešimtmetyje vaidino Brodvėjaus teatruose, 1997 m. nusifilmavo Bernard'o-Henri Lévy filme *Le Jour et la Nuit* (Diena ir naktis).

Badinter, Elisabeth (1944) – prancūzų filosofė, advokatė, kovotoja už moterų teises. Parašė knygų apie motinystės meilės istoriją, XVIII a. prancūzų moterų siekius.

Barthes, Roland (1915–1980) – prancūzų rašytojas, semiotikas, vienas „naujosios kritikos" atstovų, išplėtojo struktūralistinės kūrinio analizės metodą. Jo kritikos darbai remiasi lingvistika, psichoanalize ir šiuolaikine antropologija. Lietuviškai 1991 m. išleista jo darbų rinktinė *Teksto malonumas*.

Barzach, Michèle (1943) – prancūzų gydytoja, politikė, visuomenės veikėja. Parašė knygas *Le Paravent des egoïsmes* (Egoizmų širmos, 1989), *Vérités et tabous* (Tiesos ir tabu, 1994).

Bataille, Georges (1897–1962) – prancūzų rašytojas. Jo kūriniuose *L'Expérience intérieure* (Vidinė patirtis), *La Part maudite* (Prakeiktoji pusė), *Les Larmes d'Éros* (Eroto ašaros) daug kalbama apie erotiką, mirtį. Liet. išleisti romanai *Abatas C* (1999) ir *Akies istorija* (1997).

Baudelaire, Charles (1831–1867) – prancūzų poetas, Parnaso poetinio sambūrio narys, laikomas simbolizmo pradininku, meno, literatūros kritikas.

Baudrillard, Jean (1929) – prancūzų sociologas. Tyrinėjo materialių daiktų gamybos ir vartotojų norų bei fantazijų santykį. Parašė *Le Système des objets* (Daiktų sistema, 1968), *La Societé de consommation: ses mythes, ses structures* (Vartotojiška visuomenė: jos mitai, jos struktūros, 1970), *Simboliniai mainai ir mirtis*, 1976, *De la séduction* (Apie gundymą, 1980), *Simulacres et simulation* (Simuliakrai ir simuliacija, 1981), *Amerika*, 1986 ir kt.

Beinex, Jean-Jacques (1946) – prancūzų kino režisierius. Studijavo mediciną, dirbo režisieriaus asistentu. Išgarsėjo 1980 m., kai ekranuose pasirodė jo debiutinis filmas *Diva* (Dievaitė). Filmas tapo kultiniu, o režisierius – vienu prancūzų postmodernistinio kino pradininkų. Yra sukūręs daug dokumentinių televizijos filmų, Lietuvoje (per TV ir kino teatruose) buvo rodyti jo vaidybiniai filmai *La Lune dans la caniveau* (Mėnulis griovyje, 1983), *37,2 le matin* (37,2 ryte, 1986), *Rosalyne et les lions* (Rozalina ir liūtai, 1989), *IP5* (1992). Pastaraisiais metais buvo atsidėjęs tapybai. Į vaidybinį kiną po aštuonerių metų pertraukos sugrįžo 2000-aisiais filmu *Mortel transfer* (Mirtinas sandėris).

Berl, Emmanuel (1892–1976) – prancūzų žurnalistas, istorikas ir rašytojas. Pirmajame kūrinyje *Apmąstymai apie meilės prigimtį* mėgino atsakyti į klausimą, „ar jausmai atitinka realybę, ar yra niekas?" 1925 m. kartu su Drieu la Rochelle leido savaitraštį *Les Dernieres jour*, veliau redagavo *Marianne*. Parašė *Méditations pour une amour défunt* (Meditacijos mirusiai meilei, 1925), *Le Bourgeois et l'Amour* (Buržua ir meilė, 1935).

Bernini, Gian Lorenzo (1598–1680) – italų skulptorius, tapytojas ir architektas.

Bernstein, Henry (1876–1953) – prancūzų dramaturgas. 1900 metais debiutavo pjese *Marché* (Sandėris). Nuo tada jo pjesės nuolat statomos Prancūzijos scenose (išskyrus 1940–1945 m.). Veiksmas dažniausiai rutuliojasi prabangiuose salonuose, herojai – buržua, tarnaujantys aukso veršiui, susipainioję meilės santykiuose. Svarbiausios pjesės *La Griffe* (Nagas, 1906), *Samson* (1907), *Israel* (1908), *Secret* (Paslaptis, 1913), *Galerie de glaces* (Stiklo galerija, 1924), *Felix* (1926), *Mélo* (1929, 1986 m. ekranizuotas Alaino Resnais filmas *Melodrama*, rodytas ir Lietuvoje), *La soif* (Troškulys, 1948) ir kt.

Besson, Luc (1959) – prancūzų kino režisierius. Būdamas dvidešimt penkerių debiutavo filmu *Le Dernier Combat* (Paskutinis mūšis, 1983) – fantazija apie po atominio karo išlikusius žmones. Netrukus išgarsėjo kaip stilistas ir postmodernistas filmais *Le Grand bleu* (Mėlynoji bedugnė, 1987) ir *Subway* (Metro, 1985). Filmai *Nikita* (1991) ir *Leonas* (1994) atvėrė duris į Holivudą, kur jis sukūrė *La Cinquième élemente* (Penktasis elementas, 1997) ir *Žaną d'Ark* (1999).

Bogart, Humphrey (1899–1957) – amerikiečių aktorius. Išbandė daugybę užsiėmimų, kol 1920 m. ėmė vaidinti teatre, o 1930 m. – ir kine. Iš pradžių jo amplua buvo abejingi nusikaltėliai, vėliau detektyvai, personažai, slepiantys savo jausmus po ironijos ir cinizmo kauke. Svarbiausi filmai *The Maltese Falcon* (Maltos sakalas, 1941), *Casablanca*, 1943, *The Treasure of the Sierra Madre* (Siera Madrės lobis, 1948), *The African Queen* (Afrikos karalienė, 1951). Bogartas yra vienas iš labiausiai mitologizuotų ir populiariausių visų laikų aktorių, idealus antiherojus, vadinamas „Bogey".

Bourdieu, Pierre (1930–2002) – prancūzų sociologas. Domėjosi ugdymo sociologija. Parašė *Un art moyen, la photographie* (Vidutinis menas, fotografija, 1965), *La Reproduction* (Reprodukcija, 1970), *L'Amour de l'art* (Meilė menui, 1966), *Esquisse d'une théorie de la pratique* (Praktikos teorijos apybraiža, 1972) ir kt.

Bourget, Paul (1852–1935) – prancūzų rašytojas ir eseistas. Knygose *Essais de psychologie contemporaine* (Esė apie šiuolaikinę

psichologiją, 1883) ir *Nouveaux essais de psychologie contemporaine* (Naujos esė apie šiuolaikinę psichologiją, 1886) aprašė socialinį ir intelektualinį savo epochos gyvenimą.

Buñuel, Luis (1900–1983) – ispanų kino režisierius. Siurrealistinis kinas prasidėjo nuo jo filmų *Un Chien andalou* (*Andalūzijos šuo*, 1928), *L'Age d'or* (*Aukso amžius*, 1930). Filmai visada pasižymėjo noru šokiruoti buržuazinę publiką ir antiklerikalizmu. Buvo Ispanijos Respublikos kultūros atašė Prancūzijoje, 1939 m. emigravo į JAV. Nuo 1946 m. kūrė Meksikoje, Prancūzijoje, Ispanijoje. Geriausi filmai *Nazarinas* (1958), *L'Ange exterminateur* (Angelas naikintojas, 1962), *Viridiana* (1961), *Belle du jour* (Dienos gražuolė, 1966), *Tristana* (1970), *Le Charme discret de la bourgeoisie* (Kuklus buržuazijos žavesys, 1972).

Butor, Michel (1926) – prancūzų poetas, rašytojas, eseistas, vienas didžiausių Naujojo romano eksperimentatorių. Sorbonoje studijavo filosofiją, vėliau dėstė filosofiją bei prancūzų kalbą ir literatūrą užsienyje, daug keliavo. Užsiima graviūra, tapyba, muzika, daug eksperimentuoja, suliedamas įvairius menus bei žanrus. Parašė knygas *Passage de Milan* (Milano pasažas, 1954), *La Modification* (Pokyčiai, 1957) ir kt.

Camus, Albert (1913–1960) – prancūzų filosofas, rašytojas, Nobelio premijos laureatas (1957), pačiame jėgų klestėjime žuvęs autokatastrofoje. Vienas ryškiausių prancūziškojo egzistencializmo atstovų, dramaturgas, režisierius ir aktorius. Lietuviškai išleista jo filosofinių esė rinktinė (1993), *Užrašų knygelės,* d. 1–2 (1993, 1997), romanai *Svetimas*, *Krytis*, *Maras* ir kt. Lietuvos teatruose pastatytos jo dramos *Kaligula*, *Teisieji*, *Rekviem vienuolei*.

Cassavetes, John (1929–1989) – amerikiečių kino režisierius, aktorius. Baigęs Amerikos dramos menų akademiją, vaidino teatre ir televizijoje – jo „specializacija" buvo detektyvų ir gangsterių vaidmenys, nuo 1951–ųjų filmuojasi kine, vaidino filme *Rozmari kūdikis* (1967) ir kt. 1957 m. Niujorke organizavo aktorių mokyklą-studiją. Filmas *Shadows* (Šešėliai, 1960) turėjo didžiulę įtaką Amerikos nepriklausomųjų kinui. Sukūrė filmus *Faces* (Veidai, 1968), *Minnie and Moskowitz* (Mini ir Moskovicas, 1971), *A Woman under the Influence* (Įtakos veikiama moteris, 1974), *Opening Night* (Prieš premjerą, 1977), *Gloria* (1980). Pagrindinius vaidmenis jo filmuose kūrė jo žmona Gena Rowlands (žr.).

Chanel, Coco (1883–1971) – prancūzų aukštosios mados kūrėja.

Claudel, Camille (1864–1943) – prancūzų skulptorė, poeto Paulio Claudelio sesuo. Buvo Augusto Rodino padėjėja. Jų romanas

1898 m. baigėsi tragiškai, sakoma, kad Rodinas norėjęs sunaikinti ją ir kaip menininkę, ir kaip moterį. 1914 m. pateko į psichiatrijos kliniką, kurioje gyveno iki pat mirties. Išlikę kūriniai iš naujo atrasti ir įvertinti tik XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Jaunystės šedevrai – skulptūros *L'Abandon* (Palikimas, 1888), *La Valse* (Valsas, 1892), *L'Âge mûr* (Brandus amžius, 1899).

Clavel, Bernard (1923) – prancūzų rašytojas, eseistas, žurnalistas, meno kritikas, kūręs romanus, teatro adaptacijas, dainų tekstus. Jaunystėje pakeitė daugybę profesijų, dalyvavo Pasipriešinimo judėjime. Kūryboje dominuoja vaikystės, „mažų žmonių", kovos už būvį temos. Debiutavo 1956 m. romanu *L'ouvrier de la nuit* (Nakties darbininkas), kuriame aprašė savo sunkų kelią į literatūrą. 8-ajame dešimtmetyje parašė istorinių romanų ciklą *Les colonnes du ciel* (Dangaus kolonos).

Cocteau, Jean (1889–1963) – prancūzų rašytojas ir poetas, išgarsėjęs lakios fantazijos, paradoksų kupinais romanais, dramomis. Yra sukūręs grafikos kūrinių, ekranizavęs keletą savo pjesių.

Cohen, Albert (1895–1981) – prancūziškai rašęs šveicarų rašytojas. Išgarsėjo romanu *Belle du Seigneur* (Viešpaties gražuolė), kuris yra trečioji trilogijos dalis. Kitos dvi – *Solal* (Solalas) ir *Mangeclous* (Vinių rijikas).

Collard, Cyril (1957–1993) – prancūzų režisierius, aktorius, muzikas, rašytojas. Mirė nuo AIDS. Išgarsėjo romanu *Les Nuits fauves* (Laukinės naktys, 1989, lietuviškai išleistas 1995), pagal kurį pats sukūrė filmą ir suvaidino jame pagrindinį vaidmenį.

Colette, Sidonie Gabrielle (1873–1954) – prancūzų rašytoja, tikra moters sielos dailininkė. Parašė apie penkiasdešimt romanų, kuriuose vaizdavo bohemos gyvenimą, gamtą, įvairiais aspektais gvildeno meilės problemas.

Courteline, Georges (1858–1929) – prancūzų rašytojas. Rašė apysakas ir komedijas, ironiškai vaizduojančias miesčionių gyvenimo absurdiškumą. *Boubouroche* (Buburošas, 1893), *La Paix chez soi* (Taika namuose, 1903) ir kt.

Dali, Salvador (1904–1989) – ispanų tapytojas siurrealistas.

d'Astier, de la Vigerie (1900–1969) – prancūzų politinis veikėjas ir rašytojas, jūrų karininkas, žurnalistas, antifašistas, Pasipriešinimo judėjimo įkūrėjas 1941 m.

Deleuze, Gilles (1925) – prancūzų filosofas, vienas iš gausiausiai Vakarų šalyse cituojamų prancūzų mąstytojų. Tyrinėdamas Prousto, Lewiso Carrollio, Nietzschės, Spinozos ir Kafkos kūrybą, analizavo kalbą ir reikšmes. Vieni garsiausių jo darbų – *Skirtis ir*

kartotė (*Différence et répétition,*1969), *Anti-Edipas: Kapitalizmas ir šizofrenija* (kartu su Felixu Guattari, 1972).

Dreyer, Carl Theodor (1889–1968) – danų režisierius, scenaristas. Išgarsėjo filmu *La Passion de Jeanne d'Arc* (Žanos d'Ark kančia). Filmams būdingas misticizmas, gilinimasis į religinio tikėjimo esmę. Jo kūrybą garbina Larsas von Trieras, dedikavęs Dreyeriui garsųjį savo filmą *Breaking the Weaves* (Prieš bangas, 1996).

Drieu La Rochelle, Pierre (1893–1945) – prancūzų rašytojas ir publicistas, Nietzschės idėjų šalininkas. Skelbė naujos civilizacijos erą, kuri būtų Vakarų Europos dekadentinės kultūros priešingybė. II pasaulinio karo metais simpatizavo fašizmui ir leido žurnalą *Nouvelle Revue française*. Išvydęs fašistų žiaurumą, nuo jų atsimetė. 1945 metų kovo 15 dieną buvo pasirašytas įsakymas jį areštuoti. Tą patį vakarą jis nusižudė.

Eizenštein, Sergej (1899–1948) – pasaulinio garso rusų kino režisierius, scenaristas, meno teoretikas, viena reikšmingiausių XX a. meno avangardo asmenybių. Daug eksperimentavo su kino išraiškos priemonėmis, ypač daug dėmesio skyrė montažui, spalvų dramaturgijai. „Atrakcionų montažo" ir kt. savo teorijjas įgyvendino filmuose *Streikas,*1924, *Šarvuotis Potiomkinas*, 1925, *Spalis*, 1927, *Sena ir nauja*, 1929, *Que viva Mexico*!, 1931–1932, *Aleksandras Nevskis*, 1938, *Ivanas Rūstusis*, 1945–1948.

Éluard, Paul (1895–1952) – prancūzų poetas. Jo paauglystę ir jaunystę itin paveikė liga, I pasaulinis karas ir meilė Šveicarijos sanatorijoje 1912 m. sutiktai rusei Jelenai Djakonovai, kuri vėliau tapo jo žmona, o dar vėliau – garsiąja Salvadoro Dali Gala (1984 m. buvo publikuoti Éluard'o 1925–1948 m. rašyti 272 laiškai Galai). Buvo siurrealistas. Dalyvavo Komunistų partijos ir Pasipriešinimo veikloje.

Ernst, Max (1891–1976) – vokiečių dailininkas siurrealistas, dadaistas. Daug laiko gyveno Paryžiuje, tik II pasaulinio karo metus praleido JAV. 1958 m. priėmė Prancūzijos pilietybę.

Fitzgerald, Francis Scott (1896–1940) – amerikiečių rašytojas.

Fitzgerald, Zelda (1900–1948) – amerikiečių rašytoja, Francis Scott Fitzgeraldo žmona. Graži, turtinga ir ekscentriška Zelda Sayre ištekėjo už neturtingo rašytojo, kai pirmasis jo romanas *This Side of Paradise* (Šiapus rojaus, 1920) tapo bestseleriu. Abu buvo linkę į bohemišką gyvenimą, todėl visus pinigus iššvaistė. 1924 m. persikėlė į Paryžių, po septynerių metų grįžo į JAV. Įvairiapusių talentų nerealizavusi ir susirgusi psichikos liga Zelda atsidūrė ligoninėje, Fitzgeraldas prasigėrė ir mirė jaunas.

Flaubert, Gustave (1821–1880) – prancūzų rašytojas.

Foucault, Michel (1926–1984) – prancūzų filosofas. Lietuviškai išleista *Diskurso tvarka*, *Disciplinuoti ir bausti: Kalėjimo gimimas* (abi knygos 1998) ir *Seksualumo istorija* (1999).

Gary, Romain (1914–1980) – prancūzų rašytojas, daugiau kaip 30 romanų bei esė autorius, dukart laimėjęs Goncourt'ų premiją. Romanas *Aušros pažadas* (1960) pasakoja apie vaikystės metus, praleistus Rusijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, vėliau – Prancūzijoje (lietuviškas leidimas – 1999). Vienu metu buvęs geidžiamiausias Prancūzijos moterų vyras.

Gide, André (1869–1951) – prancūzų rašytojas, publicistas, eksperimentatorius. Būdamas 11 metų liko našlaitis, augo supamas moterų. 1891 m. debiutavo simbolistiniu romanu-poema *Les Cahiers d'André Walter* (Andre Valtero sąsiuviniai). 1895 m. pasirodžiusį romaną *Paludes* (Pelkės) Naujojo romano kūrėjai laikė moderniosios literatūros pradžia. Parašė romanus *Les Nourritures terrestres* (Žemiškieji patiekalai, 1897), *L'Immoraliste* (1902) ir kt. 1947 m. Nobelio premijos laureatas, vadintas „laisvės mokytoju" („Maître de liberte").

Girard, René (1923) – prancūzų rašytojas ir eseistas.

Giraudoux, Jean (1882–1944) – prancūzų rašytojas. Jo romanuose *Suzanne et le Pacifique* (Siuzana ir Ramusis vandenynas, 1921), *Siegfried et le Limousin* (Zigfridas ir Limuzenas, 1922) ir kt. bei pjesėse gvildenamos klasikinės temos, susirūpinimas pasauliu. Jo kūrybai būdingas abstraktus humanizmas, sarkazmas, groteskas, humoras ir fantazija.

Goncourt, Edmond de (1822–1896) ir **Jules de** (1830–1870), arba **broliai Goncourt'ai**, – kartu kūrę prancūzų rašytojai ir kritikai. Savo *Dienoraštyje* detaliai aprašė Paryžiaus kultūrinį gyvenimą 1851–1896 metais. Įsteigė kasmetinę prancūzų literatūros premiją *Prix Goncourt*, teikiamą iki šiol.

Guibert, Hervé – prancūzų rašytojas, 1991 metais miręs nuo AIDS. Savo mirtį jis nufilmavo videojuostoje. Prancūzų televizija, nepaisydama protestų, filmą vėliau parodė. Guibert'as parašė autobiografiją *À l'ami qui ne m'a pas sauvé la vie* (Draugui, kuris neišgelbėjo man gyvybės), kurioje papasakojo apie savo ryšį su Micheliu Foucault.

Hahn, Reynald (1875–1947) – venesueliečių kompozitorius, lyrinių kūrinių autorius.

Huysmans, Joris-Karl (pranc. **Georges Charles**) (1848–1907) – prancūzų rašytojas. Iš pradžių domėjosi natūralizmu, paskui persimetė į dekadentizmą, o galiausiai pajuto potraukį

krikščioniškajam misticizmui. Jo knyga *À rebour* (Atvirkščiai, 1884) laikoma dekadentizmo biblija.

Joyce, James (1882–1941) – airių kilmės rašytojas. Nuo 1904 m. gyveno ir kūrė kontinente, rašė angliškai. Išgarsėjo savitu romanu *Ulisas* (1992), kuriame pasirodė kaip meninio laiko struktūros, pasakojimo tèchnikos („sąmonės srauto") novatorius, ir apsakymų rinkiniu *Dublniečiai.* Tekste minima jo žmona Nora Barnacle.

Kierkegaard, Søren (1813–1855) – danų filosofas, vienas iš egzistencializmo pradininkų. Žymiausias jo veikalas *Arba–arba* (1843). Liet. išleista *Baimė ir drebėjimas* (1995) bei *Liga mirčiai* (1997).

Klimt, Gustav (1862–1918) – austrų tapytojas ir dizaineris. Studijavo Vienos *Kunstgewerbeschule* (1879–1883), 1897 m. buvo Vienos secesijos (1905 m. išstojo) ir žurnalo *Ver Sacrum* įkūrėjas. Daugelyje kūrinių simboliškai interpretavo erotines temas.

Kokoshka, Oscar (1886–1980) – austrų tapytojas, grafikas, rašytojas ekspresionistas.

Laclos, Pierre Choderlos de (1741–1803) – prancūzų karininkas ir rašytojas, romano *Liaisons dangereuses* (Pavojingi ryšiai, 1782) autorius.

Lazareff, Pierre (1907–1972) – prancūzų žurnalistas. Dirbo laikraščiuose *Le Soir, Paris-Midi.* 1931 metais ėmė vadovauti dienraščiui *Paris-Soir,* o nuo 1944 metų iki mirties buvo *France-Soir* redaktorius.

Lévinas, Emmanuel (1905) – prancūzų filosofas, gimęs Lietuvoje. Parašė filosofinius veikalus *La Théorie de l'intuition dans la phénoménologie de Husserl.*(Intuicijos teorija Husserlio fenomenologijoje, 1930), *Totalité et Infini* (Totalybė ir begalybė, 1961), *L'Humanisme de l'autre homme* (Kito žmogaus humanizmas, 1972), *Cinq nouvelles lectures talmudiques* (Penki nauji Talmudo skaitymai, 1977) ir kt. Lietuviškai išleista *Etika ir begalybė* (1994) ir *Apie Dievą, ateinantį į mąstymą* (2001).

Ligne, Charles Joseph de, kunigaikštis (1735–1814) – austrų maršalas, diplomatas ir rašytojas, rašęs prancūzų kalba. Bendravo su Paryžiaus, Vienos, Sankt Peterburgo kultūriniu elitu, draugavo su Voltaire'u, Goethe, ponia de Staël.

Lipovetsky, Gilles (1944) – prancūzų sociologas, daug rašo apie moterų padėtį šiuolaikinėje visuomenėje, įrodinėja, kad per kelis paskutinius XX a. dešimtmečius moterų padėtis pasikeitė labiau nei per kelis tūkstantmečius. Išleido knygą *La troisième femme. Permanence et révolution du feminin* (Trečioji moteris. Pastovumas ir moteriškumo revoliucija, 1997). Knygose *L'Ère du vide. Essais sur l'individualisme contemporaine* (Tuštumos era. Esė apie šių dienų individualizmą, 1983),

L'Empire de l'ephemere. La mode et son destin dans les societes modernes (Vienadienė imperija. Mada ir jos likimas moderniosiose visuomenėse, 1987), *Le crépuscule du devoir. L'ethique indolore des nouveau temps démocratique* (Pareigų prieblanda. Suglebusi naujųjų demokratinių laikų etika, 1992) reflektuoja demokratinės visuomenės ydas.

Mac-Mahon, Edme Patrice Maurice (1808–1893) – prancūzų maršalas ir politikas. Dalyvavo 1853–1856 metų Krymo kare. Jo vadovaujama armija sutriuškino Paryžiaus Komuną. 1873–1879 metais buvo Prancūzijos prezidentas, nesėkmingai mėgino atkurti monarchiją.

Mahler, Alma (1879–1964) – kompozitorė, Gustavo Mahlerio žmona.

Mahler, Gustav (1860–1911) – austrų kompozitorius, dirigentas ir pianistas. Sukūrė 9 simfonijas ir kt.

Mallarmé, Stéphane (1842–1898) – prancūzų poetas, prancūzų simbolizmo mokyklos vadovas ir teoretikas. Savo eilėse siekė „aprašinėti ne daiktus, o įspūdžius, kuriuos jie sukelia". Formalūs jo eksperimentai pirmiausia apima sintaksinę eilėraščio formą.

Malraux, André (1901–1976) – prancūzų rašytojas, eseistas ir politinis veikėjas. Glaudžiai bendradarbiavo su de Gaulle'iu. Savo kūriniuose *La Voie royale* (Karališkasis kelias,1930), *La Condition humaine* (Žmogaus dalia,1933), *Les Voix du silence* (Tylos balsai, 1951), *Le Miroir des limbes* (Limbų veidrodis, 1967–1975) ieško būdų, kaip kovoti su laiko rūdimis ir mirties instinktu.

Mauriac, François (1885–1970) – prancūzų prozininkas, eseistas, dramaturgas, memuaristas. Parašė per 20 romanų, iš kurių reikšmingiausi *Meilės tyrai, Gyvačių kamuolys* (lietuviškai –1933 ir 1975), *Keliai į jūrą, Anų laikų paauglys* ir kt. Sukūrė savitą vidinio monologo, kaip išpažinties pačiam sau, formą. 1952 m. Nobelio premijos laureatas.

Mirabeau, Honoré Gabriel (1749–1791) – prancūzų politikas. Jis buvo rauplėtas.

Mitterand, François (1916–1996) – prancūzų politikas, 1981–1995 m. su pertrauka 1986–1987 – Prancūzijos Prezidentas.

Morante, Elsa (1912–1985) – italų rašytoja ir žurnalistė. Parašė romanus *Menzona e Sortilegio* (Melas ir burtai,1948), *L'Isola di Arturo* (Arturo sala,1957), *La Storia* (Istorija, 1974). Rašė apie paauglystės iliuzijų žlugimą meilės ir šeimos akivaizdoje. Buvo Alberto Moravios žmona ir daugelio jo sukurtų personažų prototipė.

Musil, Robert (1880–1942) – austrų rašytojas, labiausiai žinomas dėl nebaigto romano *Žmogus be savybių*, 1930–1943, liet. ištraukos buvo publikuotos žurnale *Metai*.

Musset, Alfred de (1810–1857) – prancūzų poetas, dramaturgas, romanistas ir novelių autorius. Po 1830 m. revoliucijos išleido romaną *Amžiaus sūnaus išpažintis*, 1836 (yra liet. leid.), kuriame analizavo „amžiaus ligą", ištikusią jo amžininkus, – vidinę tuštumą, idealų praradimą, teigė, kad literatūra turi analizuoti dvasinę žmogaus būseną. Skandalai lydėjo jo meilės ryšį su George Sand.

Nin, Anaïs (1903–1977) – amerikiečių rašytoja. Svarbi Europos, ypač Paryžiaus, bei JAV meninės bohemos asmenybė. Knygose *La maison de l'inceste* (Kraujomaišos namai,1936), *Une espionne dans la maison de l'amour* (Šnipė meilės namuose, 1954) ir kt. atvirai pasakoja apie erotines fantazijas. Jos romanai ir *Dienoraštis* analizuoja asmenybę, besiplėšančią tarp įvairių kultūrų ir aistrų. Parašė daug pornografinių apsakymų. Garsi ir tuo, kad pirmoji Paryžiuje savo lėšomis išspausdino Henry Millerio kūrybą. Liet. išleista *Paukšteliai.*

Nizan, Paul (1905–1940) – prancūzų rašytojas, filosofas ir eseistas. Priklausė komunistų partijai, bet kai buvo pasirašytas Vokietijos ir Sovietų Sąjungos paktas, nutraukė su ja ryšius.

Pavese, Cesare (1908–1950) – italų rašytojas, poetas, vertėjas. Garsiausias jo paskutinis romanas *La Luna e i falò* (1950).

Proust, Marcel (1871–1922) – prancūzų prozininkas, subjektyvaus laiko refleksinės prozos pradininkas, impresionistinio pasakojimo meistras, pasaulinėje literatūroje įsitvirtinęs septynių romanų ciklu *Prarasto laiko beieškant* (1913–1927, dalis išleista lietuviškai).

Renan, Ernest (1823–1892) – prancūzų rašytojas ir istorikas. Studijavo semitų kalbas ir religijos istoriją. Svarbiausios knygos – *L'Avenir de la science* (Mokslo ateitis, 1848), *L'Histoire des origines du christianisme* (Krikščionybės atsiradimo istorija, 1863–1881), kurios pirmas tomas *La Vie de Jésus* turėjo didelį atgarsį.

Renard, Jules (1864–1910) – prancūzų rašytojas. Autobiografinėje apysakoje *Poil de carotte* (Ručkis, 1894) aprašė kenčiantį vaiką, o jo *Dienoraštis* yra vertinga to meto Prancūzijos literatūrinio gyvenimo kronika.

Rimbaud, Arthur (1854–1891) – prancūzų poetas. Pradėjo rašyti dar paauglys, būdamas devyniolikos atsisakė literatūros, išvyko į Afriką ir tapo pirkliu. Maištingoji Rimbaud poezija padarė įtaką visai prancūzų literatūrai. XX a. susikūrė Rimbaud mitas. Garsiausi kūriniai – *Une saison en enfer* (Sezonas pragare), *Illuminations* (Iliuminacijos).

Rochant, Éric (1961) – prancūzų kino režisierius. Kūrė trumpo metražo filmus, 1989 m. debiutavo vaidybiniu filmu *Un monde sans pitié* (Negailestingas pasaulis). Kiti filmai: *Aux yeux du monde* (Pa-

saulio akivaizdoje, 1991), *Les Patriotes* (Patriotai, 1993), *Anna Oz* (1995), *Vive la République!* (Tegyvuoja respublika! 1997) ir kt.

Rodin, Auguste (1840–1917) – prancūzų skulptorius.

Rohmer, Éric (1920) – prancūzų kino režisierius, kritikas, filologas, vienas prancūzų Naujosios bangos iniciatorių, žurnalo *Cahiers du cinema* redaktorius (1958–1963). Kūrė trumpo metražo filmus, 1959 m. debiutavo vaidybiniu pilno metražo filmu *Le Signe de lion* (Liūto ženklas). Sukūrė filmų ciklus „Šešios moralios apysakos", „Patarlės ir priežodžiai", „Keturių metų laikų pasakos". Savo filmuose Rohmeras subtiliai analizuoja meilės jausmus, dažnai renkasi neprofesionalius aktorius.

Rossetti, Dante Gabriel (1828–1882) – italų kilmės britų tapytojas ir poetas, vienas iš prerafaelitų judėjimo iniciatorių. Įkvėpimo sėmėsi iš viduramžių legendų ir senosios anglų bei italų poezijos.

Rougemont, Denis de (1906–1985) – prancūziškai rašęs šveicarų rašytojas. Savo kūriniuose *L'Amour et l'Occident* (Meilė ir Vakarai, 1939), *La Part du diable* (Apsėstasis, 1942) ir kt. analizavo Europos civilizacijos sudedamąsias dalis, gynė Europos federalizmą.

Rowland, Gena (1934) – amerikiečių teatro, televizijos ir kino aktorė. Dažnai vaidino savo vyro aktoriaus ir režisieriaus Johno Cassaveteso filmuose. Garsiausi vaidmenys filmuose *A Woman under the Influence*, 1974, *Opening Night*, 1978, *Gloria*, 1980, *Another Woman*, 1988, *The Neon Bible*, 1995.

Rubens, Peter Paul (1577–1640) – flamandų tapytojas, garsus dėl mitologiniuose paveiksluose vaizduojamų apkūnių apsinuoginusių moterų.

Sade, Markizas de (1740–1814) – prancūzų rašytojas ir karininkas, pagarsėjęs žiaurumu ir ištvirkavimu, už tai nuolat buvo baudžiamas. Kalėjime parašė keletą seksualinės pakraipos romanų. Dėl itin žiaurių seksualinių iškrypimų aprašymo iš jo vardo kildinamas žodis *sadizmas.*

Sand, George (1804–1876) – prancūzų prozininkė, memuaristė, parašiusi per 100 kūrinių. Prozoje vyrauja dorovinė, socialinė problematika, sutinkamos feminizmo, utopinio socializmo idėjos. 1831 m. paliko vyrą, pasirinkdama nepriklausomą literatūrinį gyvenimą Paryžiuje. Tarp daugybės jos darbų yra ir *Elle et lui*, 1859, – grožinis kūrinys, kuriame ji aprašo savo ryšius su poetu Alfredu de Musset ir *Un Hiver à Majorgue*, 1841, kuriame vaizduojamas epizodas iš jos dešimtį metų trukusių santykių su kompozitoriumi Chopinu.

Schopenhauer, Arthur (1788–1860) – vokiečių filosofas. Svarbiausias veikalas – *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys* (1819, liet. 1995 išleista I dalis). Pagarsėjo kaip moterų niekintojas.

Sollers, Philippe (1936) – prancūzų rašytojas. Nuo apmąstymų apie literatūros ir tikrovės santykį knygose *Le Parc* (Parkas, 1961), *Sur le matérialisme* (Apie materializmą, 1974) jis vėliau pereina prie kultūros vartojimo papročių ir srovių nagrinėjimo romanuose *Femmes* (Moterys, 1983), *Portrait du joueur* (Lošėjo portretas, 1984), *La Fête à Venise* (Šventė Venecijoje, 1991), *Le Secret* (Paslaptis, 1992). Kartu su kitais septintajame XX a. dešimtmetyje įkūrė avangardinį literatūros žurnalą *Tel Quel.*

Staël, Ponia de (**Germaine de Staël**) (1766–1817) – prancūzų rašytoja ir literatūros kritikė. Prancūzų romantikų pirmtakė. Du pusiau autobiografiniai romanai *Delphine*, 1802, ir *Corinne*, 1807. Svarbiausias literatūrologinis darbas *De l'Allemagne* (Iš Vokietijos, 1810), kuriame ji prancūzams pristatė XVIII a. pabaigos vokiečių rašytojus ir mąstytojus, buvo Napoleono uždraustas publikuoti.

Sullerot, Evelyne (1924) – prancūzų sociologė, rašytoja, žurnalistė. Žinomiausi kūriniai – *La Presse féminine* (Moterų spauda, 1963), *La Vie des femmes* (Moterų gyvenimas, 1964), *Demain des femmes* (Moterų rytojus, 1965), *Histoire et mythologie de l'amour* (Meilės istorija ir mitologija, 1976).

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de (1754–1838) – Prancūzijos valstybės veikėjas, diplomatas.

Tondelli, Pier Vittorio (1955–1991) – italų rašytojas.

Triolet, Elsa (1869–1970) – prancūzų rašytoja. Gimė žydų inteligentų šeimoje Maskvoje, jos sesuo – Lilė Brik buvo rusų poeto Vladimiro Majakovskio mūza. Rašė rusiškai, pirmąjį romaną prancūzų kalba *Bonsoir, Thérèsè* (Labas vakaras, Tereza) išleido 1938 m. Rašė romanus, kuriuose baisėjosi vartotojiška visuomene. Lietuviškai išleista *Rožės išsimokėtinai* (*Roses à credit,* 1959) ir *Luna parkas* (*Luna-Park,* 1959).

Trump, Ivana – čekų kilmės manekenė. Moteriškas pleibojaus atitikmuo. Tikra sensacija tapo jos santuoka su amerikiečių milijonieriumi Donaldu Trumpu, su kuriuo ji vėliau išsiskyrė.

Valéry, Paul (1871–1945) – prancūzų poetas ir rašytojas. Jo poezijai būdingas intelektualumas, loginė struktūra, sudėtingos metaforos, simboliai, alegorijos. Savo knygose gvildeno meninės kūrybos problemas, rašė apie dailę, architektūrą, šokio meną.

Verlaine, Paul (1844–1896) – prancūzų poetas simbolistas, vadintas „poetų princu“. Padoraus valdininko gyvenimą sujaukė

skausmingas ryšys su Arthuru Rimbaud, kalėjimas, bandymas sugrįžti į šeimą ir padorų gyvenimą, Dievo paieškos ir Paryžiaus bohemos dugnas. Verlaine'o lyrikos palikimą sudaro kelios knygos, tarp kurių garsiausios *Poèmes Saturniens* (Saturnalijos, 1866), *Fêtes galantes* (Galantiškos šventės, 1870), *Sagesse* (Išmintis, 1881), *Jadis et Naguère* (Tolima ir artima, 1884).

Vigerie, d'Astier de la – žr. anksčiau.

Volland, Sophie – artima Denis Diderot draugė ir mylimoji, pagrindinė jo laiškų adresatė.

Werfel, Franz (1890–1945) – austrų rašytojas, austrų ekspresionizmo lyrikoje ir dramoje pradininkas. Gimė ir mokėsi Prahoje, 1938 m. iš Austrijos emigravo į Prancūziją, 1940 m. – į JAV.

Woolf, Virginia (1882–1941) – anglų rašytoja, eseistė, literatūros kritikė, moterų judėjimo šalininkė. Jos garsiausiems romanams *Mrs Dalloway* (Ponia Delovėj, 1925, liet. 1994), *To the Lighthouse* (Į švyturį, 1927) ir *The Waves* (Bangos, 1931) būdinga sąmonės srauto technika ir poetinis impresionizmas.

Parengė Stasė Banionytė,
Giedrė Kadžiulytė ir Živilė Pipinytė

FRANÇOISE GIROUD gimė 1916 metais Ženevoje (Šveicarija). Buvo *script girl* (1932), režisieriaus asistentė (1937). Parašė dainų, scenarijų, dialogų, vėliau ėmėsi žurnalistinės veiklos.

Nuo 1945 iki 1953 metų vadovavo žurnalo *Elle* redakcijai. 1953 metais drauge su Jean-Jacques'u Servan-Schreiberiu įkūrė dienraštį *L'Express,* kuriam vadovavo iki 1974 metų. Françoise Giroud nuo 1974 iki 1976 metų buvo moterų reikalų, paskui kultūros ministrė.

Kūriniai: du „portretų" rinkiniai – *Le Tout-Paris* (Visas Paryžius, 1952), *Nouveaux Portraits* (Nauji portretai,1953); esė apie jaunimą *La Nouvelle Vague* (Naujoji banga,1958); *Si je mens...* (Jei meluoju, 1972); *Une poignée d'eau* (Rieškučios vandens,1973); *La Comédie du pouvoir* (Valdžios komedija,1977); *Ce que je crois* (Kuo aš tikiu, 1978); *Une femme honorable, Marie Curie* (Garbinga moteris, Marie Curie, 1981); *Le Bon Plaisir* (Didelis malonumas, 1983); *Dior* (Dioras, 1987); *Alma Mahler, ou l'art d'être aimé* (Alma Mahler, arba Menas būti mylimai, 1988), apdovanota *Grand Prix littéraire de la Femme*; *Jenny Marx ou la femme du diable* (Jenny Marx, arba Velnio žmona, 1989); *Leçons particulières* (Privačios pamokos, 1990); *Le Journal d'une Parisienne* (Paryžietės dienoraštis), pirmas tomas –1994, antras tomas – 1996 (drauge su Bernard'u-Henri Lévy); *Mon très cher amour* (Mano brangiausioji meilė, 1994).

BERNARD-HENRI LÉVY, prancūzų rašytojas ir filosofas, gimęs 1948 metais Beni Saf, Alžyre. Mokėsi *École Normale Supérieure*, 1971 m. gavo filosofijos laipsnį. 1971–1972 metais buvo korespondentas Bangladeše. Vėliau dėstė filosofiją Strasbūro universitete ir Paryžiaus *École Normale Supérieure*. Iki 1976 metų buvo ekspertų grupės narys Mitterrand'o vyriausybėje. Dirbo daugelyje laikraščių: *Quotidien de Paris, Le Matin, Nouvelle Observateur, Temps modernes*. 1980 metais organizavo (kartu su F. Giroud) tarptautinę akciją prieš badą. 1981 metais dirbo *Laisvojo Kabulo* radijuje. Sukūrė garsų dokumentinį filmą *Bosna*. 1994 metais, per rinkimus į Europos parlamentą, kartu su kitais intelektualais pateikė savo kandidatų sąrašą ir programą, pavadintą *Europa prasideda Sarajeve* (Mitterrand'o politikos kritika). Jos populiarumui nukritus nuo dvylikos iki keturių procentų, sąrašas buvo atsiimtas.

Kūriniai: *Bengla Desh: Nationalisme et Révoliution* (Bangladešas: nacionalizmas ir revoliucija, 1973); *La Barbarie à visage humain* (Barbariškumas žmogišku veidu, 1977); *Le Testament de Dieu* (Dievo testamentas, 1979), *Le Diable en tête* (Velnias galvoje, 1984); *Éloge des intelectuelles* (Pagyrimas intelektualams, 1987) ir daug kitų.

Be jau minėto dokumentinio filmo *Bosna*, sukūrė *Le Jour et la Nuit* (Diena ir naktis, vaidybinis, 1997), bendradarbiavo (buvo scenaristas) kuriant televizijos daugiaserijinį filmą apie prancūzų intelektualų istoriją *Les Aventures de la liberté* (Laisvės klystkeliai, 1991), dokumentinį filmą *Mirties diena Sarajeve* (abiejų režisierius Alain Ferrari).

Giroud, Françoise; Lévy, Bernard-Henri

Gi348 Vyrai ir moterys: pokalbiai / Françoise Giroud; Bernard-Henri Lévy; iš prancūzų kalbos vertė Stasė Banionytė. – Vilnius: Strofa, [2002]. – 208 p., vardynas p.193-207.

ISBN 9986-751-42-X

Vyrai ir moterys – į 12 pasaulio kalbų išverstas prancūzų bestseleris. Tai atviras, nuoširdus pokalbis apie vyrus ir moteris. Svarstomos amžinai aktualios, vis iš naujo sprendžiamos ir niekaip iki galo neišsprendžiamos problemos – lyčių skirtumai, nelygybė, pavydas, gundymas, ištikimybė... Kalbasi du garsūs prancūzų intelektualai, atstovaujantys skirtingoms kartoms ir lytims, aptariamose temose nardantys kaip žuvys vandenyje. Jie pateikia begalę pavyzdžių iš literatūros, teatro, kino užkulisių, bohemos istorijos ir dabarties.

Specialiai lietuvių skaitytojui parengtas vardynas padės orientuotis asmenybių margumyne.

UDK 840-4

Françoise Giroud
Bernard-Henri Lévy
Vyrai ir moterys
Pokalbiai

Redaktorė Solveiga Daugirdaitė
Viršelio dailininkė Kristina Norvilaitė
Maketuotoja Ramunė Januševičiūtė

Leidykla „Strofa“, a/d 32, LT-2000 Vilnius
el.paštas: strofa@strofa.w3.lt
Spausdino AB „Vilspa“, Viršuliškių sk. 80, Lt-2056 Vilnius
Užsakymas 698

[redacted]

nuotr.: Jérémie Nassif

vyrai ir moterys – į 12 pasaulio kalbų išverstas prancūzų bestseleris. Tai atviras, nuoširdus pokalbis apie vyrus ir moteris. Svarstomos amžinai aktualios, vis iš naujo sprendžiamos ir niekaip iki galo neišsprendžiamos problemos – lyčių skirtumai, nelygybė, pavydas, gundymas, ištikimybė... Sakote – kaip banalu, tiek sykių girdėta? Tačiau šįkart apie visa tai kalbasi du garsūs prancūzų intelektualai, atstovaujantys skirtingoms kartoms ir lytims, aptariamose temose nardantys kaip žuvys vandenyje. Jie pateikia begalę pavyzdžių iš literatūros, teatro, kino užkulisių, bohemos istorijos ir dabarties.
Specialiai lietuvių skaitytojui parengtas vardynas padės orientuotis asmenybių margumyne.

Françoise GIROUD (g. 1916) – prancūzų žurnalistė, rašytoja, visuomenės veikėja, buvusi Prancūzijos moterų reikalų, vėliau kultūros ministrė, daugybės knygų autorė.

Bernard-Henri LÉVY (g. 1948) – prancūzų filosofas, rašytojas, žurnalistas, dirbęs korespondentu Bangladeše, buvęs ekspertų grupės narys Mitterrand'o vyriausybėje, dokumentinių ir vaidybinių filmų bei knygų autorius.

